

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση, Ανάπτυξη και Ασφάλεια στη Μεσόγειο»

Η οικονομική δραστηριοποίηση επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων στις τρίτες
Μεσογειακές χώρες.

Διπλωματική εργασία του Παράσχου Βασιλείου

ΑΜ: 4332021021

Επιβλέπων καθηγητής

Μαρής Γεώργιος, Αναπληρωτής Καθηγητής ΤΜΣ

Μέλη Επιτροπής

1. Σεϊμένης Ιωάννης, Καθηγητής ΤΜΣ
2. Ντάλης Σωτήριος, Αναπληρωτής Καθηγητής ΤΜΣ

ΡΟΔΟΣ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2023

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ.

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιώ πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες που δύναμαι να αντιμετωπίσω σε περίπτωση που η εργασία μου αποδειχθεί ότι αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, σύμφωνα με τον Κανονισμό του Ιδρύματος.

Περίληψη

Ο Μεσογειακός χώρος χαρακτηρίζεται από μία μακραίωνη ιστορία πολιτιστικών, πολιτισμικών και οικονομικών ανταλλαγών των λαών που τον κατοίκησαν και των σύγχρονων κρατών που διαμορφώθηκαν σε αυτόν. Η σχέση και οι επαφές μεταξύ των οικονομιών αυτών αποτελούν στοιχείο ζωτικής σημασίας για την επιβίωση και την ανάπτυξη όλων των οικονομιών της περιοχής καθώς η εγγύτητα και οι παραδοσιακές σχέσεις που υπάρχουν, αποτελούν παράγοντες οι οποίοι μπορούν να ενισχύσουν τις οικονομικές επαφές. Στην παρούσα εργασία επιχειρήθηκε να διερευνηθεί το οικονομικό προφίλ των χωρών της μεσογείου οι οποίες δεν ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Τρίτες Μεσογειακές χώρες) και να βρεθούν βασικά στοιχεία για τις οικονομικές τους συναλλαγές εστιάζοντας στην οικονομική δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων και κεφαλαίων σε αυτές. Από τη διερεύνηση που διενεργήθηκε διαπιστώθηκε ότι οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ των Τ.Μ.Χ. και της Ελλάδας δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένες με το εμπόριο αποτελεί ένα μικρό τμήμα του διεθνούς εμπορίου της Ελλάδας. Αντίστοιχα βρέθηκε ότι και οι άμεσες επενδύσεις των ελληνικών επιχειρήσεων στις χώρες αυτές αποτελούν μικρό τμήμα των συνολικών ροών επενδυτικών κεφαλαίων της Ελλάδας, με κύριους εμπορικούς εταίρους την Τουρκία, την Αλβανία, την Αίγυπτο και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, χώρες των οποίων οι οικονομίες είναι και αποδέκτες του μεγαλύτερου τμήματος των επενδυτικών κεφαλαίων από την Ελλάδα. Στο πλαίσιο των ευρημάτων αυτών εμφανίζεται να υπάρχουν ακόμη σημαντικές ευκαιρίες για την επέκταση της οικονομικής δραστηριοποίησης των ελληνικών επιχειρήσεων στις χώρες αυτές αλλά και την επένδυση σε τομείς της οικονομίας οι οποίοι βρίσκονται σε ανάπτυξη.

Abstract

The Mediterranean basin is characterized by a long history of cultural and economic exchanges of the people that populated it and subsequently through the centuries, between the contemporary national entities that were formed. The relations and contacts between the economies of those nations constitute a vital element for their economic survival and development as there is a high geographic proximity between them and people have constant contact with one another, factors that can greatly improve the economic cooperation. In the context of the present study the aim was to research and create an economic profile of the countries of the Mediterranean that do not belong to the European Union (Mediterranean third countries) while at the same time gather data on the economic relationship with investment capitals from Greece, on bilateral trade and on the business activities of Greek companies. From the data collected it was found that there are not

substantial economic ties between Greek businesses and local markets and bilateral trade is in general lacking both in volume and in value. It was also found that direct investments by Greek investors are not substantial either and that a very small portion of capitals from Greece is invested in their economy, except for Turkey, Albania, Egypt and Bosnia & Herzegovina whose economies receive the vast majority of Greek investments and constitute important trade partners for Greece and Greek companies. Taking all findings into account it can be deducted that there still exist many and important opportunities for Greek companies to extend their business to Mediterranean third countries and to invest in developing sectors of their economies.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη	3
Abstract.....	3
1. Εισαγωγή	7
2. Ορισμοί.....	8
3. Η σημασία του διεθνούς εμπορίου και των επενδύσεων στην οικονομία.....	10
4. Προσδιοριστικοί παράγοντες επενδύσεων και εμπορίου	13
5. Δείκτες οικονομικής και άλλων δραστηριοτήτων	16
5.1 Δείκτης Ευκολίας Επιχειρηματικής Δραστηριοποίησης	17
5.2 Δείκτης Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας.....	18
5.3 Δείκτης Αντιλήψεων για τη Διαφθορά	19
5.4 Δείκτης Χρηματοοικονομικής Ανάπτυξης.....	20
6. Οικονομική δραστηριοποίηση στο χώρο της Μεσογείου και σύγχρονη ελληνική οικονομία 21	
7. Η έρευνα	26
7.1 Ερευνητική διαδικασία.....	26
8. Αποτελέσματα	27
8.1 Οικονομικό προφίλ και σχέσεις μεταξύ των χωρών	27
8.1.1 Ελλάδα.....	27
8.1.2 Μαρόκο.....	28
8.1.3 Αλγερία	30
8.1.4 Τυνησία.....	32
8.1.5 Λιβύη	34
8.1.6 Αίγυπτος	36
8.1.7 Ισραήλ.....	39
8.1.8 Παλαιστινιακά Εδάφη	41
8.1.9 Λίβανος.....	43
8.1.10 Συρία.....	45
8.1.11 Τουρκία	47
8.1.12 Αλβανία	49
8.1.13 Μαυροβούνιο.....	51
8.1.14 Βοσνία και Ερζεγοβίνη.....	54
8.2 Συγκεντρωτικά στοιχεία των ελληνικών επενδύσεων.....	57

8.2.1 Επενδύσεις ελλήνων κατοίκων στο εξωτερικό.....	57
8.2.2 Τομείς ελληνικών επενδύσεων σε άλλες χώρες.....	60
8.2.3 Επενδύσεις χαρτοφυλακίου	65
9. Συμπεράσματα – Συζήτηση	67
Βιβλιογραφία	71
Πηγές στο διαδίκτυο	80

1. Εισαγωγή

Ο χώρος της Μεσογείου αποτελούσε ανέκαθεν σταυροδρόμι λαών και πολιτισμών αλλά και χώρο έντονης οικονομικής δραστηριοποίησης.

Ο χώρος της Μεσογείου έχει αντιμετωπίσει κατά τη διάρκεια των αιώνων σημαντικές μεταβολές από τους πρώτους μεγάλους πολιτισμούς στο χώρο όπως της Αιγύπτου, των Μυκηνών και των Μινωιτών και την αποικισμό από τις μητροπόλεις του ελλαδικού χώρου μέχρι την ρωμαϊκή ενιαιοποίηση και την Οθωμανική αυτοκρατορία, την αποικιοκρατία από τις Μεγάλες Δυνάμεις και το σχηματισμό των εθνικών κρατών στην Ευρώπη κατά το 19^ο αιώνα και στην Αφρική και τη Μέση Ανατολή κατά τον 20^ο αιώνα.

Οι μεγάλες αυτές αλλαγές είχαν αντίκτυπο και στην οργάνωση της οικονομικής δραστηριότητας θέτοντας ανά τους αιώνες διαφορετικές συνθήκες και πλαίσια για την οικονομική δραστηριοποίηση.

Όπως παρατηρεί και ο Montanari (2021), στη σύγχρονη οικονομική πραγματικότητα, με το σχηματισμό και τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ευρω-μεσογειακή συνεργασία διαμορφώθηκε σε διάφορα στάδια με το επίκεντρο του ενδιαφέροντος να μετακινείται προς τις βόρειες χώρες της Μεσογείου και τις εξελίξεις σε αυτές, ιδιαίτερα μετά και την πτώση των δικτατορικών καθεστώτων στην Πορτογαλία, την Ισπανία και την Ελλάδα.

Κατά τα μέσα της δεκαετίας του 90' το πλαίσιο των ευρω-μεσογειακών σχέσεων κατευθύνθηκε από την πολιτική της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, με την οποία ως στόχος είχε τεθεί η δημιουργία ενός περιβάλλοντος ασφάλειας, οικονομικής ανάπτυξης και πολιτισμικής ανταλλαγής στο χώρο της Μεσογείου, ανάμεσα στις χώρες της Ε.Ε. και τις Τρίτες Μεσογειακές Χώρες (Τ.Μ.Χ.) το οποίο κατέληξε στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας το 2003 και τα αντίστοιχα προγράμματα MEDA (MEsures D'Accompagnement) μέχρι το 2004 και ENPI (European Neighbourhood and Partnership Instrument) ως χρηματοοικονομικά εργαλεία για την επίτευξη των στόχων της πολιτικής αυτής. (Arvanitis, Rodriguez-Clemente & El-Zoheiry, 2013; Σεϊμένης, Μαρής & Φλούρος, 2023)

Η δημιουργία της Ένωσης για τη Μεσόγειο (Union for the Mediterranean) το 2008 όπως παρατηρείται και από την έκθεση του Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ – OECD) του 2021 (OECD, 2021), αποτέλεσε σημείο κλειδί για την υποστήριξη της

ανάπτυξης και της συνεργασίας στο χώρο της Μεσογείου και σταδιακά οδήγησε στην ανάπτυξη τόσο του εμπορίου προϊόντων και υπηρεσιών όσο και στον τομέα των επενδύσεων και των χρηματοοικονομικών συναλλαγών. (Σειμένης, Μαρής & Φλούρος, 2023)

Ωστόσο, όπως παρατηρείται υφίστανται ακόμη προκλήσεις για την οικονομική δραστηριοποίηση, οι οποίες πηγάζουν τόσο από την πολυπλοκότητα και τη διαφορετικότητα του ρυθμιστικού πλαισίου στις Τ.Μ.Χ. ιδιαίτερα στις χώρες της Βορείου Αφρικής όσο και από τις υποδομές και τη διάρθρωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, τα οποία δεν είναι βρισκονται σε επίπεδο που να μπορούν να υποστηρίξουν ικανοποιητικά την επιχειρηματική δραστηριότητα και το διεθνές εμπόριο.

Στο πλαίσιο αυτό, μέσω της παρούσας εργασίας επιχειρείται να διευκρινιστεί καλύτερα το πλέγμα των οικονομικών σχέσεων της Ελλάδας με τις Τ.Μ.Χ. αντλώντας στοιχεία από αξιόπιστες πηγές και επιχειρώντας τη σύνθεσή της εικόνας της δραστηριοποίησης των ελληνικών συμφερόντων στις χώρες αυτές, εξετάζοντας τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των χωρών και τη ροή των επενδύσεων προς αυτές.

Βασικός στόχος της εργασίας είναι να συντεθεί το σύγχρονο προφίλ των οικονομιών των Τ.Μ.Χ. και να αποτυπωθεί η εξέλιξη των οικονομικών σχέσεων με την ελληνική οικονομία κατά τα τελευταία έτη.

Στο πλαίσιο της εργασίας αρχικά επιχειρείται να οριοθετηθούν οι βασικές διαστάσεις της διεθνούς δραστηριοποίησης των οικονομικών οργανισμών και ο τρόπος με τον οποί επηρεάζουν τις συναλλασσόμενες οικονομίες, κατόπιν να παρουσιαστεί το οικονομικό προφίλ των χωρών αυτών και των διμερών οικονομικών σχέσεων ενώ τέλος επιχειρείται να διατυπωθούν τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση αυτή και οι πιθανές επεκτάσεις τους για το μέλλον της οικονομικής δραστηριοποίησης των ελληνικών επιχειρήσεων στο χώρο της Μεσογείου.

2. Ορισμοί

Επιχειρώντας, λοιπόν, τη διερεύνηση σχετικά με την οικονομική δραστηριοποίηση των επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων στις τρίτες μεσογειακές χώρες είναι προηγουμένως ιδιαίτερα σημαντικό να οριοθετηθεί το πεδίο των οικονομικών δραστηριοτήτων αυτών.

Αρχικά, σύμφωνα με τον ορισμό του Legro (2008) μιλώντας κανείς για διμερείς σχέσεις στο τομέα της πολιτικής επιστήμης αναφέρεται στις σχέσεις ή τις πολιτικές κοινής δράσης που αναπτύσσονται μεταξύ δύο μερών.

Ο Legro προσθέτει ότι η έννοια των διμερών σχέσεων έρχεται σε αντίθεση με την έννοια των μονομερών ενεργειών όπου το κάθε μέρος σε μία σχέση δρα από μόνο του και στην έννοια των πολυμερών σχέσεων όπου εμπλέκονται τρία ή και περισσότερα μέρη.

Προσθέτει ότι ο όρος των διμερών σχέσεων αναφέρεται κυρίως σε πολιτικές, οικονομικές και σχέσεις ασφάλειας μεταξύ δύο κρατών.

Σε ότι αφορά στις διεθνείς οικονομικές σχέσεις ο Reinert (2011, σ. 2) προσδιορίζει ότι το πεδίο των διεθνών οικονομικών μπορεί να διακριθεί σε δύο κύριες συνιστώσες, τη μελέτη και ανάλυση του διεθνούς εμπορίου και τη μελέτη και ανάλυση της διεθνούς κίνησης του χρήματος, με το πρώτο να εστιάζει στην κίνηση των αγαθών και άλλων οικονομικών πηγών και το δεύτερο να εστιάζει στην κίνηση των κεφαλαίων, θέτοντας το πλαίσιο για την ανάλυση των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των χωρών.

Επεκτείνοντας τους παράγοντες αυτούς, όπως παρατίθεται από τους Goldstein και Razin (2006), οι ροές του κεφαλαίου σε διεθνές επίπεδο λαμβάνουν δύο κύριες μορφές τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (Foreign Direct Investment – F.D.I.) και τις Ξένες Επενδύσεις Χαρτοφυλακίου (Foreign Portfolio Investment -F.P.I.)

Οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) σύμφωνα με τον ορισμό που παρατίθεται από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD, 2008 σ.17) είναι μια κατηγορία διασυνοριακών επενδύσεων οι οποίες πραγματοποιούνται από κάποιον κάτοικο σε μία οικονομία (άμεσος επενδυτής) με στόχο την δημιουργία σταθερού ενδιαφέροντος σε κάποια επιχείρηση (επιχείρηση άμεσης επένδυσης) σε κάποια διαφορετική οικονομία από αυτή του επενδυτή.

Όπως διευκρινίζεται, βασικά χαρακτηριστικά στοιχεία για τις άμεσες επενδύσεις είναι ότι:

- Αποτελούν στρατηγικές μακροχρόνιες σχέσεις μεταξύ των δύο μερών
- Αφορούν στην απόκτηση σημαντικού βαθμού επιρροής του επενδυτή στην επιχείρηση επένδυσης, με την απόκτηση κατ' ελάχιστον του 10% των δικαιωμάτων ψήφου και συμμετοχή στη διοίκηση της επιχείρησης

Όπως προσθέτουν οι Davies, Desbordes & Ray (2018) οι ΑΞΕ μπορούν να λάβουν δύο βασικές μορφές τις νέες επενδύσεις (Greenfield investments) και τις Συγχωνεύσεις και Αποκτήσεις (Mergers & Acquisitions).

Η πρώτη περίπτωση αναφέρεται στη δημιουργία από τον επενδυτή μίας νέας επιχείρησης ή εγκατάστασης στη χώρα επένδυσης ενώ στην περίπτωση των συγχωνεύσεων δύο επιχειρήσεις μπορεί να συγχωνεύονται σε μία μέσω της επένδυσης και στην περίπτωση των αποκτήσεων μία επιχείρηση να εξαγοράζεται από τον επενδυτή.

Οι Ξένες Επενδύσεις Χαρτοφυλακίου (ΞΕΧ) αποτελούν μία κατηγορία διασυνοριακών επενδύσεων τόσο σε τίτλους μετοχών όσο και σε άλλα είδη επενδυτικών χρηματοοικονομικών προϊόντων και στοιχείων τα οποία μπορούν να ρευστοποιηθούν και να μεταβιβασθούν εύκολα χωρίς να έχουν χαρακτήρα μακροπρόθεσμης επένδυσης και συνήθως χωρίς να υπάρχει σχέση μεταξύ επενδυτή και εκδότη των τίτλων αυτών. (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, 2009; Chaudhry, Fatima & Arzoo, 2014)

3. Η σημασία του διεθνούς εμπορίου και των επενδύσεων στην οικονομία

Το ερευνητικό ενδιαφέρον που έχει συγκεντρώσει η μελέτη των οικονομικών φαινομένων αυτών δικαιολογείται από τη σημασία που μπορεί να έχουν το διεθνές εμπόριο και οι επενδύσεις από το εξωτερικό για μία οικονομία.

Οι επενδύσεις από το εξωτερικό της οικονομίας, όπως αναφέρεται από τον Βαβούρα (2016) ασκούν σημαντικό επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη μιας οικονομίας, δύο έννοιες οι οποίες αν και παλαιότερα στην οικονομική σκέψη σχεδόν ταυτιζόταν, στη σύγχρονη οικονομική σκέψη, αν και συνδέονται, είναι ωστόσο διακριτές μεταξύ τους.

Σύμφωνα με τους Nnadozie και Jerome (2019) η οικονομική μεγέθυνση αναφέρεται στην αύξηση του Εθνικού Εισοδήματος ή την αύξηση του Κατά Κεφαλήν Εισοδήματος και του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος, ενώ η οικονομική ανάπτυξη στην αύξηση του Κατά Κεφαλής Εισοδήματος σε συνδυασμό με τη βελτίωση της δομής της οικονομίας και της κοινωνίας, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών και την παράλληλη μείωση της φτώχειας.

Με την προσέγγιση αυτή η οικονομική μεγέθυνση αποτελεί ένα καθορισμένο και εύκολα μετρήσιμο μέγεθος ενώ αντίθετα η οικονομική ανάπτυξη, καθώς αναφέρεται και σε παραμέτρους

της κοινωνίας υπό εξέταση, αποτελεί ευρύτερη έννοια με συνθετότερο τρόπο αποτίμησης, συνδυάζοντας πολλά διαφορετικά δεδομένα της δραστηριότητας της οικονομίας.

Όπως αναφέρουν οι Kokkinou και Psycharis (2004) τα κύρια οφέλη για την οικονομία αποδέκτη των άμεσων ξένων επενδύσεων είναι α) ότι με αυτές εισέρχονται στην οικονομία πόροι περισσότερο σταθεροί και ευκολότερα εξυπηρετούμενοι από ότι το εμπορικό χρέος ή οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου, β) οι άμεσες ξένες επενδύσεις μπορούν να προσελκύσουν τεχνογνωσία και διαχειριστικές ικανότητες και να υποστηρίξουν τη μεταφορά αυτή της τεχνογνωσίας, γ) μέσω των ΑΞΕ εισέρχονται νέες μέθοδοι οργάνωσης και διαχείρισης σε μία οικονομία οι οποίες μπορούν να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητά της, την απασχόληση αλλά και τον οικονομικό και τεχνολογικό μετασχηματισμό, δ) μπορούν να εισάγουν την αξιοποίηση νέων τεχνολογιών αυξάνοντας την αποδοτικότητα ε) μπορούν να οδηγήσουν σε βελτιωμένη πρόσβαση σε αγορές του εξωτερικού και να συντελέσουν στην ενίσχυση του εξαγωγικού προσανατολισμού μίας οικονομίας στ) λόγω, συνήθως, του γεγονότος ότι οι επιχειρήσεις που επενδύουν σε άλλες χώρες είναι πρωτοπόρες σε τεχνολογία και στην εφαρμογή περισσότερο σύγχρονων συστημάτων, η μεταφορά του παραγωγικού παραδείγματος μπορεί να έχει διάχυση και στις υπόλοιπες επιχειρήσεις της χώρας υποδοχής των επενδύσεων αυτών.

Από την άλλη πλευρά, όπως παρατίθεται και στην αναφορά του ΟΟΣΑ (OECD, 2002) οι ΑΞΕ μπορούν να έχουν και αρνητικές συνέπειες για τη χώρα υποδοχής με κυριότερες την αυξανόμενη εξάρτηση των οικονομιών και των πολιτικών αρχών τους από τους ξένους επενδυτές, την έλλειψη σύνδεσης με την τοπική αγορά, την ύπαρξη δυνητικά αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων στην περίπτωση επενδύσεων στη βιομηχανία ή τις πρώτες ύλες, τον αυξανόμενο ανταγωνισμό στις εσωτερικές αγορές και την διαφυγή κερδών στο εξωτερικό, ενώ η Kastrati (2013) προσθέτει επίσης ότι πολλές φορές η δραστηριοποίηση πολυεθνικών εταιριών σε μία οικονομία μπορεί να οδηγήσει και στη χειροτέρευση των συνθηκών εργασίας εισάγοντας πρακτικές εκμετάλλευσης της εργασίας.

Παράλληλα οι Chen και Zullkili (2012) αναφερόμενοι στις εξερχόμενες ροές επενδύσεων ισχυρίζονται ότι όταν αυτές αντικαθιστούν την εγχώρια παραγωγή μίας χώρας, τότε μπορεί να έχουν αρνητικές συνέπειες για την οικονομική της ανάπτυξη.

Αναφορικά με το διεθνές εμπόριο, όπως παραθέτουν οι Sun και Heshmati (2010), φαίνεται από την ερευνητική βιβλιογραφία, ότι υπάρχουν καλά τεκμηριωμένες αποδείξεις ότι το διεθνές

εμπόρια έχει θετική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη διευκολύνοντας τη συγκέντρωση κεφαλαίων, την αναβάθμιση των βιομηχανικών υποδομών, την τεχνολογική πρόοδο και την πρόοδο στο θεσμικό πλαίσιο των οικονομιών.

Συμπληρώνουν ότι περισσότερο συγκεκριμένα η αυξημένη εισαγωγή κεφαλαιουχικών και ενδιάμεσων προϊόντων τα οποία δεν είναι διαθέσιμα στις εσωτερικές αγορές μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της παραγωγικότητας και της βιομηχανικής παραγωγής ενώ παράλληλα η εντονότερη δραστηριοποίηση στον τομέα των εξαγωγών μπορεί να οδηγήσει σε εντονότερο ανταγωνισμό και βελτίωση της παραγωγικότητας.

Ο Stanley, όπως αναφέρεται από τον Ekmekcioglu (2011), συνοψίζοντας τα οφέλη από το διεθνές εμπόριο καταλήγει ότι το διεθνές εμπόριο ενισχύει την ανταγωνιστικότητα στο εσωτερικό της χώρας, ενισχύει την αξιοποίηση διεθνούς τεχνολογίας εμπορίου, ενισχύει τις πωλήσεις και τα κέρδη, επεκτείνει το δυναμικό των πωλήσεων των υφιστάμενων προϊόντων, συντελεί στη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας του κόστους στην εσωτερική αγορά, ενισχύει τις δυνατότητες επέκτασης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, αυξάνει το μερίδιο της αγοράς σε διεθνές επίπεδο, μειώνει την εξάρτηση από τις υπάρχουσες αγορές και συντελεί στη σταθεροποίηση των περιοδικών διακυμάνσεων στις αγορές.

Ωστόσο όπως παρατηρείται και από τον Benton (2021) το διεθνές εμπόριο μπορεί να έχει και αρνητικές επιπτώσεις καθώς η αύξηση της κατανάλωσης οδηγεί στην ταχύτερη εξάντληση των φυσικών πόρων, η ένταση του ανταγωνισμού μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένο κοινωνικό και περιβαλλοντικό κόστος ενώ παράλληλα ενώ μπορεί να μεγεθύνονται οι οικονομίες, η επίδραση στις περισσότερο φτωχές και περιθωριοποιημένες οικονομίες μπορεί να είναι αρνητική οδηγώντας τελικά σε μη βιώσιμη ανάπτυξη.

Τέλος, αναφορικά με τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου ο Albulescu (2015) αναφέρει ότι αυτές συμβάλλουν θετικά στην οικονομική ανάπτυξη καθώς αυξάνουν τη ρευστότητα των τοπικών αγορών κεφαλαίων, συμβάλλουν στην βελτίωση της τεχνολογίας αναφορικά με τις επενδύσεις και στην ομαλοποίηση των αγορών κεφαλαίων και συντελούν στη διασπορά του κινδύνου, ενθαρρύνοντας την οικονομική δραστηριοποίηση.

Οι Duasa και Kassim (2009) αναγνωρίζοντας τα παραπάνω θετικά για μία οικονομία στοιχεία προσθέτουν ότι στη βιβλιογραφία παρατηρούνται και αρνητικές επιπτώσεις των επενδύσεων

χαρτοφυλακίου στην οικονομία, οι οποίες εστιάζονται κυρίως στη μεταβλητότητα των επενδύσεων αυτών η οποία μπορεί να φέρει μία οικονομία σε πίεση ή κρίση με την ξαφνική αλλαγή της κατεύθυνσης των κεφαλαίων, ενώ παράλληλα δυσχεραίνουν τη χάραξη μακροπρόθεσμων πολιτικών από τις αρχές και ταυτόχρονα ανάλογα με το μέγεθος και των ροών σε μία οικονομία μπορούν να επηρεάσουν την εξέλιξη των τιμών των περιουσιακών στοιχείων οδηγώντας σε αύξηση του συνολικού κινδύνου για την οικονομία.

Η σημασία του διεθνούς εμπορίου και των επενδύσεων, άμεσων και χαρτοφυλακίου, για την οικονομική δραστηριοποίηση καθιστούν σκόπιμη και την περαιτέρω ανάλυση για τους παράγοντες που επηρεάζουν τη διενέργεια και τις ροές τους.

4. Προσδιοριστικοί παράγοντες επενδύσεων και εμπορίου

Επιχειρώντας μία προσέγγιση αναφορικά με τους παράγοντες οι οποίοι μπορεί να επηρεάζουν τις ξένες επενδύσεις σε μία οικονομία οι Cheng και Kwan (2000) ισχυρίζονται ότι ισχυρίζονται ότι κύριοι προσδιοριστικοί παράγοντες είναι: α) η πρόσβαση των επιχειρήσεων σε εθνικές και τοπικές αγορές, β) το μισθολογικό κόστος σε συνδυασμό με την ποιότητα και την παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού και άλλων συνθηκών της αγοράς εργασίας όπως η ανεργία και τα εργατικά δικαιώματα γ) οι πολιτικές που ακολουθούνται αναφορικά με τις ξένες επενδύσεις συμπεριλαμβανόμενης της φορολογικής νομοθεσίας δ) η διαθεσιμότητα και η ποιότητα των υποδομών στη χώρα προορισμό και ε) οι συγκεντρώσεις της οικονομικής δραστηριότητας συγγενών οικονομικών δραστηριοτήτων.

Ο Chakrabarti (2003) μεταξύ των παραγόντων που επηρεάζουν τις ξένες επενδύσεις διακρίνει: α) το μέγεθος της αγοράς, β) το κόστος της εργασίας, γ) τους δασμούς και άλλες οικονομικές επιβαρύνσεις για την οικονομική δραστηριότητα, δ) τη συναλλαγματική ισοτιμία ε) το λογιστικό κόστος και στ) τα οικονομικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της οικονομίας σε σύγκριση με άλλες πιθανές οικονομίες προορισμούς των κεφαλαίων.

Στους παραπάνω παράγοντες ο Lim (2001) σε αναφορά για το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προσθέτει ως προσδιοριστικούς παράγοντες το επιχειρηματικό κλίμα στη χώρα προορισμό καθώς και τα τυχόν εμπόδια για την οικονομική δραστηριοποίηση, ως παράγοντα της ανοικτότητας μίας οικονομίας στις επενδύσεις.

Σύμφωνα με τους Saini και Sighania (2018) πλήθος ερευνών έχει διενεργηθεί στην προσπάθεια προσδιορισμού των παραγόντων που θα μπορούσαν να προσδιορίσουν τις ξένες επενδύσεις χωρίς να έχουν καταλήξει σε συμφωνία αναφορικά με συγκεκριμένους προσδιοριστικούς παράγοντες, καταλήγοντας ωστόσο σε μία γενική κατηγοριοποίηση σε οικονομικούς, πολιτικούς και θεσμικούς παράγοντες, οι οποίοι λειτουργούν συνδυαστικά και σε αλληλεπίδραση.

Όπως παρατηρούν οι Wisniewski και Pathan, (2014) η υπάρχουσα ερευνητική και θεωρητική βιβλιογραφία αναφορικά με την επίδραση των πολιτικών παραγόντων στις ξένες επενδύσεις εστιάστηκε σημαντικά στο είδος του πολιτεύματος το οποίο προτιμούν οι ξένες επιχειρήσεις που επενδύουν σε άλλες χώρες και ιδιαίτερα στο εάν οι ηγεσίες των χωρών αυτών έχουν εκλεγεί με δημοκρατικές διαδικασίες ή όχι καθώς και στο επίπεδο της διαφθοράς που υφίσταται στις χώρες προορισμούς, με την έρευνα όμως να καταλήγει σε συγκεκριμένα αποτελέσματα καθώς σε πολλές περιπτώσεις η ταύτιση συμφερόντων μεταξύ επενδυτών και αυταρχικών ή διεφθαρμένων καθεστώτων διαφάνηκε ότι μπορεί να λειτουργήσει θετικά για την πραγματοποίηση και την επιτυχία των επενδύσεων αυτών.

Ωστόσο από την έρευνα του Cuervo-Cazurra (2006) αναφορικά με το ζήτημα προέκυψε, ότι οι επιχειρήσεις των χωρών όπου υπάρχουν αυταρχικά και διεφθαρμένα καθεστάτα είναι μεγαλύτερη η πιθανότητα πραγματοποίησης επενδύσεων σε χώρες που έχουν αντίστοιχα καθεστάτα, ενώ αντίθετα, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε χώρες με περισσότερο διαφανή κυβέρνηση, διοίκηση και διαδικασίες λογοδοσίας είναι μικρότερη η πιθανότητα να αναλάβουν τον κίνδυνο πραγματοποίησης επενδύσεων σε χώρες με αυταρχικά καθεστάτα.

Αναφορικά με τους οικονομικούς παράγοντες οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν το ροή ξένων επενδύσεων, από τη συστηματική ανασκόπηση των ερευνών των Islam, και Beloucif (2023) διαπιστώθηκε ότι σημαντικοί οικονομικοί παράγοντες μεταξύ άλλων είναι το μέγεθος της αγοράς στην χώρα προορισμού, το κόστος της εργασίας και το ποσοστό ανεργίας, ο πληθωρισμός και τα επιτόκια, η συναλλαγματική ισοτιμία, το ΑΕΠ της χώρας, οι προοπτικές ανάπτυξης, η ποιότητα των υποδομών, η φορολόγηση και το επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού.

Σε ότι αφορά τέλος τους θεσμικούς παράγοντες τόσο από την προηγούμενη έρευνα όσο και από άλλες έρευνες στο πεδίο (Bailey, 2018; Kurul & Yalta, 2017) διαφαίνεται ότι σημαντικοί παράγοντες είναι το επίπεδο διαφθοράς και εγκληματικότητας στη χώρα, η νομοθεσία αναφορικά

με την επιχειρηματικότητα και τις επενδύσεις, η σταθερότητα της πολιτικής και της διοίκησης, η κρατική παρεμβατικότητα, η αποτελεσματικότητα της διοίκησης κ.α.

Τέλος, αναφερόμενοι στις επενδύσεις χαρτοφυλακίου, σύμφωνα με τον Waqas et al. (2015) τα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη μίας χώρας και οι οικονομικές επιδόσεις ή προοπτικές σε μία χώρα μπορούν να προσελκύσουν περισσότερες επενδύσεις χαρτοφυλακίου.

Σύμφωνα με τους Byrne και Fiess (2011) οι ροές των επενδύσεων χαρτοφυλακίου οφείλονται κυρίως σε παράγοντες της διεθνούς οικονομίας και έτσι η επιβράδυνση των δυτικών οικονομιών και η πτώση των επιτοκίων έχουν οδηγήσει στη μεταφορά κεφαλαίων προς τις αναπτυσσόμενες οικονομίες σε αναζήτηση υψηλότερων αποδόσεων και κέρδους.

Οι Felices και Orskaug (2008) από την πλευρά τους ισχυρίστηκαν ότι εσωτερικοί παράγοντες στις οικονομίες προορισμό των κεφαλαίων όπως οι χρηματιστηριακοί δείκτες, η πιστοληπτική ικανότητα μιας χώρας και η διαθεσιμότητα των κεφαλαιακών αποθεμάτων της χώρας αποτελούν παράγοντες προσέλκυσης επενδύσεων χαρτοφυλακίου από άλλες χώρες.

Ο Tang (2020), στο πλαίσιο της εξέτασης των επενδύσεων χαρτοφυλακίου στις κεντρικές και ανατολικές χώρες της Ε.Ε. αναφέρει ότι η προηγούμενη έρευνα στις επενδύσεις χαρτοφυλακίου κατέδειξε ότι όσο περισσότερο ανεπτυγμένη είναι η αγορά μετοχών και ο τραπεζικός τομέας σε μία χώρα τόσο μικρότερη είναι τελικά η ανάγκη για εξωτερικές επενδύσεις χαρτοφυλακίου, ενώ παράλληλα όσο μεγαλύτερη είναι η κεφαλαιοποίηση της αγοράς αυτό επηρεάζει τις εισροές των επενδύσεων, ενώ επίσης ότι το μικρό μέγεθος μιας χρηματιστηριακής αγοράς σχετίζεται με μεγαλύτερη μεταβλητότητα στις ροές των επενδύσεων χαρτοφυλακίου.

Στα παραπάνω προσθέτει ότι η ύπαρξη εκτεταμένων εμπορικών συναλλαγών μεταξύ της χώρας προέλευσης και της χώρας προορισμού των επενδυτικών κεφαλαίων φαίνεται ότι αυξάνει την προθυμία των επιχειρήσεων να επενδύσουν στη χώρα αυτή και παραθέτει ότι σημαντικοί προσδιοριστικοί παράγοντες της ροής των κεφαλαίων είναι και οι μακροοικονομικές συνθήκες και οι πολιτικές που ακολουθούνται, καθώς και η ποιότητα της λειτουργίας των θεσμών.

Σε κάθε περίπτωση, όπως παρατηρούν και οι Dellis, Sondermann και Vaansteenkiste (2017) οι επιχειρήσεις που επενδύουν κεφάλαια στο εξωτερικό θα επιλέξουν την τοποθεσία και την επένδυση η οποία διαφαίνεται να έχει τη μεγαλύτερη αναμενόμενη κερδοφορία, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τις ίδιες τις επιχειρήσεις με βάση τα στοιχεία τα οποία έχουν στη διάθεσή τους, τα

οποία επιλέγουν να αναλύσουν και να αξιολογήσουν για να εκτιμήσουν την οικονομική ευκαιρία ή στα οποία επιλέγουν να αποδώσουν τη μεγαλύτερη βαρύτητα προκειμένου να οδηγηθούν στη λήψη της απόφασης.

Αναφορικά με το διεθνές εμπόριο οι Wang, Wei και Liu (2010) από την έρευνα τους κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο σημαντικότερος προσδιοριστικός παράγοντας για το διεθνές εμπόριο είναι η γεωγραφική απόσταση μεταξύ των οικονομιών σε ότι αφορά στο μέγεθος των εμπορικών συναλλαγών, επίσης η ομοιότητα του επιπέδου έρευνας και ανάπτυξης μεταξύ των χωρών, το επίπεδο του ΑΕΠ καθώς και η ομοιότητα και το ύψος των εισερχόμενων άμεσων ξένων επενδύσεων, ενώ παράλληλα ισχυρίζονται ότι το κόστος των μεταφορών σχετίζεται αρνητικά με τη ροή του εμπορίου.

Στους παραπάνω παράγοντες ο Zhou (2022) αναλύοντας τη σχετική βιβλιογραφία προσθέτει ότι τα εμπόδια για την εμπορική δραστηριοποίηση σε μία χώρα καθώς και οι δασμοί διαδραματίζουν επίσης σημαντικό ρόλο στο διεθνές εμπόριο, όπως επίσης και η ύπαρξη εμπορικών συμφωνιών μεταξύ των κρατών, ενώ στους παράγοντες που επηρεάζουν το εμπόριο κατατάσσονται και πολιτιστικοί και πολιτισμικοί παράγοντες όπως η κοινή γλώσσα μεταξύ των συναλλασσόμενων οικονομιών, η ύπαρξη κοινών συνόρων και κοινών παραδόσεων.

Από όλα τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι τόσο οι επενδύσεις όσο και οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των οικονομιών επηρεάζονται τόσο από βασικά οικονομικά μεγέθη και δείκτες των οικονομιών αυτών όσο και από ιδιαίτερους παράγοντες των οικονομιών, όπως οι πολιτισμικές και πολιτιστικές σχέσεις τους και οι εσωτερικές συνθήκες που επιδρούν στο επιχειρηματικό περιβάλλον, διευκολύνοντας ή δυσχεραίνοντας την επιχειρηματική δραστηριοποίηση.

Προς αυτή την κατεύθυνση μπορεί να βοηθήσουν σημαντικά στη διαμόρφωση μίας περισσότερο ολοκληρωμένης εικόνας για την οικονομία μίας χώρας οι δείκτες για την οικονομική δραστηριότητα που έχουν αναπτυχθεί από διεθνείς οργανισμούς.

5. Δείκτες οικονομικής και άλλων δραστηριοτήτων

Οι δείκτες για την οικονομική κατάσταση μίας χώρας αλλά και για την κατάσταση σε πολιτικό-κοινωνικό και θεσμικό επίπεδο, παρέχοντας πληροφορίες για όλα τα επίπεδα δραστηριότητας που έχουν αναγνωριστεί ότι μπορούν να επηρεάσουν τη λήψη απόφασης για την επένδυση σε μία τρίτη οικονομία.

Βασικοί τέτοιοι δείκτες είναι οι δείκτες για την επιχειρηματική δραστηριότητα οι οποίοι Παρέχουν σημαντικές πληροφορίες σχετικά με το ρυθμιστικό περιβάλλον, το επιχειρηματικό κλίμα και τις οικονομικές πολιτικές που επηρεάζουν την επιχειρηματική δραστηριότητα.

5.1 Δείκτης Ευκολίας Επιχειρηματικής Δραστηριοποίησης

Ένας από τους σημαντικότερους και ευρέως χρησιμοποιούμενους δείκτες είναι ο Δείκτης Ευκολίας Επιχειρηματικής Δραστηριοποίησης (Ease of Doing Business Index) που έχει διαμορφωθεί από την Παγκόσμια Τράπεζα.

Ο δείκτης, όπως περιγράφεται στην αναφορά της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank, 2020) είναι μία ετήσια αναφορά που μετρά την ευκολία διεξαγωγής επιχειρήσεων σε διάφορες χώρες ανά τον κόσμο, επιχειρώντας να αξιολογήσει το ρυθμιστικό πλαίσιο μιας χώρας και πώς αυτό επηρεάζει τις επιχειρηματικές λειτουργίες. Ο δείκτης βασίζεται σε ένα σύνολο κριτηρίων που περιλαμβάνουν την ίδρυση μιας επιχείρησης, τη λήψη πίστωσης, την προστασία των επενδυτών, την καταβολή φόρων και το διασυνοριακό εμπόριο. Αποτελεί ένα σημαντικό σημείο αναφοράς για χώρες που επιδιώκουν να βελτιώσουν το επιχειρηματικό τους περιβάλλον και να προσελκύσουν ξένες επενδύσεις. Οι χώρες που παρουσιάζουν υψηλές επιδόσεις στον δείκτη θεωρούνται συχνά πιο ελκυστικές για τους επενδυτές, ενώ αυτές που παρουσιάζουν χαμηλές επιδόσεις γίνονται αντιληπτές ως λιγότερο ελκυστικές για την επένδυση κεφαλαίων δυσκολευτούν να προσελκύσουν επενδύσεις. Παρέχει μια συνολική αξιολόγηση του ρυθμιστικού πλαισίου της επιχειρηματικότητας σε διαφορετικές χώρες και συντελεί στην προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης.

Ο Δείκτης Ευκολίας Επιχειρηματικής Δραστηριοποίησης αποτιμά τις συνθήκες για την επιχειρηματική δραστηριοποίηση σε κάθε χώρα σε 10 διαφορετικούς παράγοντες. Κατά το 2020 σε αυτούς περιλαμβάνονται α) η ίδρυση επιχειρήσεων β) η απόκτηση άδειας κατασκευής γ) η σύνδεση με το σύστημα παροχής ενέργειας δ) η εγγραφή αποκτηθείσας ιδιοκτησίας ε) η πρόσβαση σε δανειακά κεφάλαια στ) η προστασία των μειοψηφούντων επενδυτών ζ) η φορολόγηση η) το διεθνές εμπόριο θ) η διασφάλιση της εκτέλεσης συμβολαίων και ι) η επίλυση ζητημάτων αφερεγγυότητας.

Όπως παρατηρείται από την Παγκόσμια Τράπεζα, ο δείκτης μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάλυση του νομοθετικού πλαισίου για τις επενδυτικές δραστηριότητες σε κάθε χώρα από κάθε είδους οικονομικές οντότητες.

Ο δείκτης αυτός είναι ιδιαίτερα σημαντικός κατά την ανάλυση των επενδύσεων καθώς όπως αναφέρουν οι Nketiah-Amponsah και ο Sarpong (2020) έχει χρησιμοποιηθεί σε μεγάλο πλήθος ερευνών για τις άμεσες ξένες επενδύσεις σε μία οικονομία ως προσδιοριστικός παράγοντας της ελκυστικότητας της οικονομίας αυτής για τους επενδυτές, ενώ και ο Hossain κ.α. (2018) αναφέρουν ότι στην πλειοψηφία των εμπειρικών ερευνών για τις ξένες επενδύσεις χρησιμοποιείται ο δείκτης καθώς λόγω της σύνθεσής του, παρουσιάζει θετική συσχέτιση με τις επενδύσεις.

5.2 Δείκτης Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας

Ο Δείκτης Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας (Global Competitiveness Index) ο οποίος υπολογίζεται και δημοσιοποιείται από το Παγκόσμιο Οικονομικό Forum (World Economic Forum) και επιχειρεί να μετρήσει την ετοιμότητα των χωρών για την τέταρτη βιομηχανική επανάσταση και όπου η ανταγωνιστικότητα της κάθε χώρας εκτιμάται μέσω 98 δεικτών οι οποίοι ομαδοποιούνται σε 12 ευρύτερους παράγοντες. (World Economic Forum, 2020).

Περιλαμβάνει 4 υπο-δείκτες οι οποίοι είναι α) η δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών, β) το ανθρώπινο κεφάλαιο γ) οι αγορές και δ) το οικοσύστημα καινοτομίας της χώρας.

Όπως παρατίθεται από το WEF, ειδικά για την έκδοση του δείκτη του 2020 δόθηκε σημασία στην ανταγωνιστικότητα στο πλαίσιο της αναζωογόνησης της οικονομίας μετά την πανδημία του COVID-19 και οι διαπιστώσεις για την κάθε χώρα περιλαμβάνουν και αποτιμήσεις για την επανεκκίνηση και το μετασχηματισμό των οικονομιών των χωρών.

Σύμφωνα με τον Mueller (2023) ο δείκτης αποτελεί ένα ιδιαίτερα καλό εργαλείο για τη διερεύνηση του ΑΕΠ και των επενδύσεων καθώς δείχνει ότι διαθέτει ισχυρή θετική συσχέτιση τόσο με το ΑΕΠ όσο και με το απόθεμα και τις ροές των επενδύσεων σε μία χώρα.

Επιπλέον, οι Curtis, Rhoades και Griffin (2013) από την έρευνα που διενήργησαν κατέληξαν ότι οι αντιλήψεις για τη διαφθορά όπως εκφράζονται μέσα από τον αντίστοιχο δείκτη του οργανισμού Transparency International και ο δείκτης για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα αποτελούν σημαντικούς προβλεπτικούς παράγοντες για τις εισερχόμενες σε μία χώρα επενδύσεις ενώ αντίθετα ο δείκτης Ανάπτυξης του Ανθρώπινου Δυναμικού (Human Development Index) δεν βρέθηκε να έχει κάποια επίδραση.

5.3 Δείκτης Αντιλήψεων για τη Διαφθορά

Ο Δείκτης Αντιλήψεων για τη Διαφθορά, (Corruption Perceptions Index) ο οποίος συντίθεται από τον οργανισμό Transparency International αποτελεί δείκτη με τον οποίο οι χώρες κατατάσσονται σε σειρά βάσει των αντιλαμβανόμενων επιπέδων διαφθοράς τους δημόσιου τομέα τους. Βάσει του δείκτη αυτού όσο πιο χαμηλή είναι η επίδοση μίας χώρας τόσο υψηλότερο είναι το αντιλαμβανόμενο επίπεδο διαφθοράς και μετράται σε μία κλίμακα από το 0 έως το 100.

Όπως παραθέτουν οι Egger και Winner (2006) η χρήση του δείκτη ως παράγοντα για τον προσδιορισμό των ξένων επενδύσεων σε μία οικονομία παρουσιάζει πλεονεκτήματα συγκριτικά με τη χρήση άλλων δεικτών ή μετρήσεων για τρεις κυρίως λόγους: α) επειδή είναι σύνθετος δείκτης και συντίθεται από ανεξάρτητους οργανισμούς με παγκόσμια εμπέλεια, συμπεριλαμβάνοντας με τον τρόπο αυτό δεδομένα από πολλές πηγές πληροφορίας β) επειδή επικεντρώνεται αποκλειστικά στη διαφθορά χωρίς να περιλαμβάνει παραμέτρους οι οποίες θα μπορούσαν να αλλοιώσουν τα αποτελέσματα όπως πολιτικούς παράγοντες ή άλλους κινδύνους για τις επιχειρήσεις και γ) επειδή, λόγω της μεθόδου υπολογισμού του αποφεύγει τα προβλήματα τα οποία παρουσιάζονται σε άλλους δείκτες διαφθοράς τα οποία προκύπτουν από τις υποκειμενικές εκτιμήσεις των άμεσων δρώντων σε μία οικονομία όπως των κατοίκων, των μεταναστών και των αποδήμων, τα οποία συνθέτουν άλλους ευρέως χρησιμοποιούμενους δείκτες.

Αναφορικά με τα συμπεράσματα που προκύπτουν από το δείκτη αυτό όπως περιγράφονται από τον Οργανισμό για τη Διεθνή Διαφάνεια (Transparency International, 2022), οι χώρες οι οποίες έχουν υψηλή βαθμολογία επιδεικνύουν ότι έχουν ισχυρούς θεσμούς οι οποίοι λειτουργούν αποτελεσματικά σε ένα δημοκρατικό πλαίσιο ενώ αντίθετα χώρες με χαμηλή βαθμολογία είναι συνήθως χώρες που αντιμετωπίζουν συγκρούσεις ή όπου ακόμη και οι βασικές προσωπικές ελευθερίες καταπατώνται.

Παράλληλα οι πρώτες χώρες επιδεικνύουν ικανότητα να διατηρούν μία σταθερή και ισχυρή λειτουργία των θεσμών ενώ αντίθετα στις χώρες με χαμηλό δείκτη η κατασπατάληση πόρων που προορίζονται για το κοινό καλό δημιουργεί ανισότητες και δυσαρέσκεια διαβρώνοντας και περιορίζοντας την ικανότητα των χωρών αυτών να εκμεταλλεύονται τους οικονομικούς και άλλους πόρους τους και εμποδίζοντας τη βιώσιμη ανάπτυξη, επιδρώντας ταυτόχρονα και στις ροές των επενδυτικών κεφαλαίων (Poie, 2015).

Σύμφωνα με τον Moustafaa (2021) η επίδραση της διαφθοράς, όπως εκφράζεται μέσω του δείκτη, στις επενδύσεις σε μία χώρα, έχει συγκεντρώσει πάρα πολύ μεγάλο ερευνητικό ενδιαφέρον, με τα αποτελέσματα ωστόσο να παραμένουν διφορούμενα καθώς ανάλογα με την περίπτωση η διαφθορά μπορεί να αποδεικνύεται είτε ως τροχοπέδη για τις επενδύσεις είτε και ως παράγοντας που ευνοεί την πραγματοποίησή τους.

Ο Amarandei (2013), προσδιορίζοντας λίγο περισσότερο τη σχέση της αντιλαμβανόμενης διαφθοράς με την απόφαση για την πραγματοποίηση μίας επένδυσης προσδιορίζει ότι η διαφθορά σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα αυξάνει το κόστος για την επιχείρηση επενδυτή καθώς καλείται να αναλάβει το κόστος των δωροδοκιών και των πόρων που σπαταλούνται ενώ παράλληλα αυξάνει και τον κίνδυνο που σχετίζεται με τις άτυπες συμφωνίες, οι οποίες δεν καλύπτονται από το νομοθετικό πλαίσιο.

5.4 Δείκτης Χρηματοοικονομικής Ανάπτυξης

Ο Δείκτης Χρηματοοικονομικής Ανάπτυξης (Financial Development Index – FDI) του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (IMF, 2022) είναι ένα δείκτης που προκύπτει από το συνδυασμό του Δείκτη για τα Χρηματοπιστωτικά Ιδρύματα (Financial Institutions Index) και του Δείκτη για τις Χρηματοπιστωτικές Αγορές (Financial Markets Index) του ΔΝΤ και επιχειρεί να κατατάξει τις διερευνώμενες χώρες στη βάση της πρόσβασης, της αποδοτικότητας και του βάθους των χρηματοπιστωτικών τους οργανισμών και αγορών.

Προσπαθεί να συνοψίσει το βαθμό ανάπτυξης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και των αγορών λαμβάνοντας υπόψη το μέγεθος και τη ρευστότητά τους (βάθος), τη δυνατότητα ατόμων και επιχειρήσεων να έχουν πρόσβαση σε χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες (πρόσβαση) και την ικανότητα των ιδρυμάτων να παρέχουν χρηματοοικονομικές υπηρεσίες με χαμηλό κόστος και βιώσιμα έσοδα και ανάλογες με το επίπεδο δραστηριότητας των αγορών κεφαλαίων (αποδοτικότητα).

Ο δείκτης, όπως παραθέτει ο Bui (2019), είναι ανώτερος από άλλους δείκτες που χρησιμοποιούνται στις εμπειρικές έρευνες καθώς μπορεί να απεικονίζει πολυδιάστατες βελτιώσεις της χρηματοοικονομικής ανάπτυξης.

Επιπλέον, όπως αναφέρει ο Roghosyan (2022) μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αποτίμηση της ανάπτυξης μίας οικονομίας με πολλούς τρόπους, είτε εξετάζοντας την τιμή του δείκτη είτε των υπόλοιπων υπο-δεικτών οι οποίοι τον συνθέτουν, ανάλογα με τις ερευνητικές ανάγκες.

Οι Nguyen και Lee (2021) αναφέρουν ότι από τις προηγούμενες έρευνες στο πεδίο οι οικονομίες που έχουν ένα δυνατό και στέρεο χρηματοοικονομικό σύστημα φαίνεται ότι προσελκύουν περισσότερες επενδύσεις

Τέλος, ο Islam κ.α. (2020) εξετάζοντας και τις προηγούμενες έρευνες αναφέρουν ότι τα εμπειρικά δεδομένα καταδεικνύουν ότι η χρηματοοικονομική ανάπτυξη, όπως αντικατοπτρίζεται μέσω του δείκτη, επηρεάζει θετικά και σε σημαντικό βαθμό τις επενδύσεις στην περίπτωση της δικής τους έρευνας.

Ολοκληρώνοντας και την παρουσίαση των βασικών δεικτών διαμορφώνεται ένα συνολικό πλαίσιο για την εξέταση των οικονομικών σχέσεων και της διεύθυνσης των ελληνικών επιχειρήσεων και οργανισμών στις οικονομίες των T.M.X., εξετάζοντας τις εμπορικές τους σχέσεις αλλά και την καθαρή θέση και τις ροές των επενδύσεων υπό το πρίσμα και των παραπάνω δεικτών.

6. Οικονομική δραστηριοποίηση στο χώρο της Μεσογείου και σύγχρονη ελληνική οικονομία

Στο χώρο της Μεσογείου υπήρχαν από τα αρχαία χρόνια επαφές μεταξύ των λαών και των διαφόρων φυλών τόσο σε πολιτικο-κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο.

Όπως αναλύει ο Hopkins (1983), αν και οι οικονομίες του αρχαίου κόσμου της Μεσογείου δεν εξαρτώνταν σημαντικά από το εμπόριο, αντλώντας το κύριο μέρος του πλούτου τους από τη γη και την αγροτική οικονομία, εντούτοις το εμπόριο τόσο μέσω των χερσαίων όσο και, κυρίως, των θαλάσσιων οδών μεταξύ κυρίως των μεγάλων πόλεων-λιμανιών αποτελούσε εγκατεστημένη πραγματικότητα.

Οι οικονομικές αυτές σχέσεις, όπως εξηγεί, δεν μπορούν να θεωρηθούν ανάλογες με τις σημερινές καθώς η μαζική παραγωγή ή η παραγωγή με στόχο την καθαρά εμπορική εκμετάλλευση δεν ήταν αντιληπτές με τον ίδιο τρόπο, καθώς η παραγωγή είχε ως πρωταρχικό στόχο την κάλυψη των τοπικών αναγκών και όχι την εξαγωγή των προϊόντων αυτών.

Σύμφωνα με τους Izdebski et al. (2020) το εμπόριο στο χώρο της Μεσογείου αφορούσε σε σημαντικό όγκο αγαθών, ακόμη και τα χρόνια πριν από τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, όμως στο πλαίσιο αυτής, η οποία αποτέλεσε και την πρώτη ενιαιοποίηση του χώρου της Μεσογείου για μεγάλο χρονικό διάστημα, ενισχύθηκε σε ιδιαίτερα σημαντικό βαθμό και αποτέλεσε και παράγοντα επιβίωσης και ανάπτυξης της αυτοκρατορίας καθώς με την ανάπτυξη και του πληθυσμού αναδείχθηκε σε κρίσιμο παράγοντα για την ευημερία των πόλεων.

Ο Taylor (2002) από την πλευρά του αναφέρει ότι για πολλούς ερευνητές η περίοδος περίπου στο 1000 μ.Χ. θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η απαρχή της παγκοσμιοποίησης καθώς το εμπόριο μεταξύ των αγορών της Ασίας και της Ευρώπης είτε μέσω θαλάσσης είτε μέσω ξηράς είχε ήδη αναπτυχθεί σε σημαντικό βαθμό ενώ παράλληλα το εμπόριο στο χώρο της Μεσογείου γνώρισε εκ νέου μεγάλη ανάπτυξη, αν και για άλλους ερευνητές η περίοδος της ανακάλυψης της Αμερικής σηματοδοτεί την απαρχή της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας.

Σε κάθε περίπτωση η εντατικοποίηση του εμπορίου και η ανάπτυξη εμπορικών οδών και σταθμών ενισχύουν σταδιακά την αλληλεπίδραση μεταξύ των οικονομιών και σε περισσότερο τοπικό επίπεδο μεταξύ των αλληλεπιδρώντων οικονομικά κοινωνιών.

Η πολιτική σταθερότητα των αιώνων της Βυζαντινής κυριαρχίας στο χώρο της Μεσογείου ενίσχυσε σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα τόσο στο εσωτερικό της αυτοκρατορίας όσο και στο εξωτερικό, καθώς βρισκόταν στο σταυροδρόμι του εμπορίου μεταξύ ανατολής και δύσης ενώ παράλληλα διέθετε τόσο αναπτυγμένες υποδομές όσο και πολιτικές οι οποίες προωθούσαν την οικονομική δραστηριότητα (Laiou-Thomadakis, 1980)

Η σταδιακή επέκταση των Σελτζούκων Τούρκων και στη συνέχεια των Οθωμανών στο χώρο αρχικά της ανατολικής Μεσογείου και σταδιακά μέχρι και τα τέλη του 17^ο αιώνα σε ένα πολύ μεγάλο τμήμα της λεκάνης της Μεσογείου από τη Βαλκανική Χερσόνησο έως και σημερινό Μαρόκο και ο διαφορετικός οικονομικός προσανατολισμός της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, μετέβαλαν σε κάποιο βαθμό την οικονομική δραστηριότητα, εστιάζοντας περισσότερο στην αγροτική οικονομία και στο εσωτερικό εμπόριο, παρά στο εξωτερικό εμπόριο (Fleet, 2014)

Κατά τη διάρκεια όλων αυτών των αιώνων το εμπόριο και η οικονομική δραστηριοποίηση σε άλλες περιοχές της λεκάνης της Μεσογείου διέρχονται από διαφορετικά στάδια και καταστάσεις, οι οποίες σχετίζονται άμεσα με το εκάστοτε κοινωνικό-πολιτικό πλαίσιο.

Από τις αρχαίες αποικίες οι οποίες, διατηρώντας την επαφή με τις μητροπόλεις τους λειτουργούσαν ταυτόχρονα και ως πολλαπλασιαστικοί οικονομικοί παράγοντες για τις γύρω περιοχές, των οποίων την επίδραση μπορούμε, όπως ισχυρίζονται οι Chronopoulos et al (2020), να εντοπίσουμε ακόμη και σήμερα, εξετάζοντας συγκριτικά την οικονομική ανάπτυξη των πόλεων στο μεσογειακό χώρο που προέκυψαν ως συνέχεια αποικιών αυτών, μέχρι και τις ιδιωτικές ρωμαϊκές εταιρείες ανάληψης δημοσίων έργων με αναγνωρισμένη νομική προσωπικότητα (Fleckner, 2020) οι οποίες μπορούσαν να δραστηριοποιούνται σε όλη την επικράτεια, ή τα εμπορικά προνόμια σε αναγνωρισμένους από τα κράτη εμπόρους στην Οθωμανική αυτοκρατορία, τα οποία έδιναν την ευκαιρία να δραστηριοποιούνται σχεδόν ελεύθερα σε όλη την έκτασή της τηρώντας κατά βάση το οικονομικό τμήμα των συμφωνιών αυτών (Ağır & Artunç, 2021), η οικονομική δραστηριοποίηση αυτή είχε περιορισμένη έκταση και η οικονομία παρέμενε σε μεγάλο βαθμό αγροτική με πρωταρχικό στόχο την εξυπηρέτηση των τοπικών αναγκών μέσω της τοπικής παραγωγής.

Η μεγάλη διαφοροποίηση στην οικονομική δραστηριοποίηση εμφανίζεται από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα με την πρώτη βιομηχανική επανάσταση, το σχηματισμό των εθνικών κρατών και τη δεύτερη βιομηχανική επανάσταση, οι οποίες έθεσαν τα θεμέλια της σύγχρονης οικονομίας με την εξειδίκευση και την αύξηση της παραγωγής, τη μεγέθυνση των αστικών κέντρων και την μετάβαση από την αγροτική στη βιομηχανική οικονομία. (Stearns, 2021)

Η ανάπτυξη των μεγάλων βιομηχανικών εταιρειών και ειδικότερα κατά τη δεύτερη βιομηχανική επανάσταση αλλά και η αποικιοκρατία αποτέλεσαν παράγοντες που διαμόρφωσαν τη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη οικονομία και οδήγησαν στην εντατικοποίηση του εμπορίου σε παγκόσμια κλίμακα με αγαθά από όλο τον κόσμο να διακινούνται σε παγκόσμιο επίπεδο και πλουτοπαραγωγικές πηγές να γίνονται διαθέσιμες σε πολλές αγορές και οικονομίες και επιχειρήσεις να δραστηριοποιούνται σε παγκόσμιο επίπεδο. (Stearns, 2021)

Στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας, σύμφωνα με τον Alogoskoufis (2021), μπορούν να διακριθούν τρεις κύκλοι ανάπτυξης της οικονομικής της δραστηριότητας με τον πρώτο να καλύπτει την περίοδο από την ίδρυση του Ελληνικού κράτους έως και τα τέλη του 1800, τον δεύτερο την περίοδο από το 1899 έως και τη λήξη του εμφυλίου πολέμου το 1949 και τον τρίτο από τη δεκαετία του 1950 και έπειτα.

Κατά τη διάρκεια του πρώτου κύκλου κύριο χαρακτηριστικό ήταν η προσπάθεια για την οικονομική σταθεροποίηση και τη δημιουργία υποδομών για το νεοσύστατο κράτος, του οποίου η οικονομία ήταν κυρίως αγροτική και προσανατολισμένη στην κάλυψη των εσωτερικών αναγκών του πληθυσμού ενώ το εμπόριο και η διεθνής δραστηριοποίηση χαρακτηριζόταν κατά κύριο λόγο από την εισαγωγή των απαραίτητων για την διαβίωση και την ανάπτυξη προϊόντων από το εξωτερικό και κυρίως τις δυτικές χώρες.

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου οικονομικού κύκλου η επέκταση της ελληνικής επικράτειας και η προσπάθεια ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού της οικονομίας είχαν ως αποτέλεσμα, παρά την πολιτική αστάθεια και την εμπλοκή στους 2 παγκόσμιους πολέμους και στους βαλκανικούς πολέμους και την μικρασιατική καταστροφή το σταδιακό μετασχηματισμό της ελληνικής οικονομίας και την προσαρμογή της στα δυτικά οικονομικά πρότυπα, κάτι το οποίο ολοκληρώθηκε με τη ένταξη της στο δυτικό στρατόπεδο μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και το τέλος του εμφύλιου πολέμου.

Η τρίτη περίοδος στην ελληνική οικονομία χαρακτηρίστηκε από την ταχεία ανάπτυξη της οικονομικής δραστηριότητας, την αναβάθμιση των οικονομικών υποδομών, την ταχύτερη ανάπτυξη του ΑΕΠ και την προώθηση τόσο της κρατικής όσο και της ιδιωτικής επένδυσης καθώς και την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. σε συνέχεια των πολιτικών των προηγούμενων δεκαετιών.

Η ένταξη στην Ε.Ε. όπως παραθέτουν οι Bitzenis και Vlachos (2013) έδωσε σημαντική ώθηση στην ελληνική οικονομία η οποία πέτυχε υψηλούς ρυθμούς αύξησης του ΑΕΠ της αλλά και στις ελληνικές επιχειρήσεις, ωθώντας και την ανάπτυξη των επενδύσεων σε ξένες χώρες.

Ωστόσο το ύψος των επενδύσεων αυτών ήταν σημαντικά χαμηλότερο από αυτό των υπόλοιπων χωρών της Ε.Ε. αντιστοιχώντας στο 14% του ΑΕΠ κατά το 2010, ποσοστό το οποίο ήταν το δεύτερο χαμηλότερο μεταξύ των χωρών της Ε.Ε.

Επιπλέον, παρουσίαζε ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό την γεωγραφική συγκέντρωση στο χώρο της βαλκανικής, εστιάζοντας κυρίως στην επένδυση στις αναπτυσσόμενες οικονομίες των χωρών της νοτιοανατολικής Ευρώπης, οι οποίες, εξερχόμενες από πολιτικές κλειστών και ελεγχόμενων αγορών, αποτελούσαν αγορές οι οποίες βρισκόταν σε γεωγραφική εγγύτητα με τον ελλαδικό χώρο.

Όπως παρατηρούν μάλιστα, με σημείο αναφοράς το 2010 περισσότερο από το 50% των εξερχόμενων ελληνικών επενδύσεων συγκεντρωνόταν σε τρεις χώρες υποδοχής, την Κύπρο, την

Τουρκία και τη Ρουμανία και σε μικρότερο βαθμό στις υπόλοιπες χώρες της βαλκανικής χερσονήσου.

Αποτέλεσμα των επενδύσεων αυτών στις βαλκανικές χώρες ήταν να αποκτήσουν οι ελληνικές επιχειρήσεις σημαντικό μερίδιο των αγορών στις χώρες αυτές και να αναδειχθούν ως σημαντικοί παράγοντες στην οικονομική δραστηριότητά τους.

Σε παρόμοια συμπεράσματα κατέληξαν και οι Stoian & Filippaios (2008) οι οποίοι αναδεικνύοντας επίσης το ιδιαίτερο γεωγραφικό στοιχείο των επενδύσεων των ελληνικών επιχειρήσεων στη βαλκανική χερσόνησο, προσθέτουν ότι οι επενδύσεις αυτές κατευθύνθηκαν κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών και κατευθύνθηκαν κυρίως από τη γεωγραφική εγγύτητα, την ύπαρξη προηγούμενων κοινωνικών και οικονομικών δεσμών μεταξύ των χωρών και το χαμηλότερο κόστος εργασίας στις οικονομίες αυτές, προσθέτοντας παράλληλα στις χώρες υποδοχής και τη Βουλγαρία και την FYROM.

Μέσω των επενδύσεων αυτών οι ελληνικές επιχειρήσεις, όπως εξηγούν είχαν την ευκαιρία να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους, να επιτύχουν οικονομίες κλίμακας και να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητά τους, συμβάλλοντας συνολικά και στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας.

Αντίθετα με την κατάσταση αυτή στην έρευνα των Kottaridi, Giakoulas & Manolopoulos (2019) διαπιστώνεται ότι λιγότερο από το 1% των επενδύσεων των ελληνικών επιχειρήσεων κατά το 2010 κατευθύνθηκε προς τις χώρες της Βορείου Αφρικής

Τέλος και στην αναφορά των Bitzenis & Vlachos (2013) για τις ελληνικές επιχειρήσεις στο πλαίσιο της αναφοράς για ξένες επενδύσεις από το Vale Columbia Center on Sustainable International Investment στις χώρες κύριους προορισμούς των επενδύσεων των ελληνικών επιχειρήσεων, δηλαδή στις χώρες που συγκέντρωσαν ποσοστιαία πάνω από το 1% του ποσοστού των επενδύσεων, από τις τρίτες μεσογειακές χώρες για το έτος 2011 καταγράφονται μόνο η Τουρκία με 14,1% και η Αίγυπτος με οριακό ποσοστό 1,2%.

Από τα παραπάνω, κύριες διαπιστώσεις είναι ότι αφενός το ποσοστό των επενδύσεων των ελληνικών επιχειρήσεων σε τρίτες χώρες είναι αναλογικά μικρότερο από ότι των υπόλοιπων κρατών της Ε.Ε. και αφετέρου ότι οι τρίτες μεσογειακές χώρες, εκτός της Τουρκίας και των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου φαίνεται ότι δεν αποτελούν προορισμό σημαντικού ύψους επενδύσεων ελληνικής προέλευσης κεφαλαίων.

Το γεγονός αυτό καθιστά ακόμη σημαντικότερη την έρευνα για τις οικονομικές σχέσεις των ελληνικών επιχειρήσεων με τις χώρες αυτές, η οποία επιχειρείται στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.

7. Η έρευνα

Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνηθεί και να προσδιοριστεί η οικονομική δραστηριοποίηση των επιχειρήσεων και γενικότερα των επενδυτών από την Ελλάδα στις Τρίτες Μεσογειακές Χώρες, όπως αυτή διαμορφώνεται από επίσημα στοιχεία αλλά και από τις ροές επενδυτικών κεφαλαίων προς τις χώρες αυτές και να διαπιστωθεί εάν βασικοί οικονομικοί δείκτες των οικονομιών των ΤΜΧ έχουν επίδραση στις ελληνικές επενδύσεις στις χώρες αυτές.

7.1 Ερευνητική διαδικασία

Για την επίτευξη του σκοπού της έρευνας αποφασίστηκε η συγκέντρωση δευτερογενών δεδομένων αναφορικά με τις ροές των άμεσων επενδύσεων και των επενδύσεων χαρτοφυλακίου από την Ελλάδα προς τις Τ.Μ.Χ. καθώς και η διερεύνηση της δομής των επενδύσεων αυτών στους διάφορους τομείς οικονομικής δραστηριοποίησης, μέσω της Τράπεζας της Ελλάδας για την περίοδο 2010-2021.

Επιπλέον, αναζητήθηκαν αναλυτικά δεδομένα για την οικονομική δραστηριοποίηση μεταξύ των χωρών αυτών και της Ελλάδας, εστιάζοντας στην δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων στις χώρες αυτές, μέσω αξιόπιστων πηγών.

Παράλληλα, αναζητήθηκαν από βάσεις δεδομένων της Παγκόσμιας Τράπεζας, του Οργανισμού για τη Διεθνή Διαφάνεια, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, το Παγκόσμιο Οικονομικό Forum στοιχεία για την περίοδο 2010-2021 για τις ΤΜΧ τα οποία αφορούσαν στους 4 δείκτες που παρουσιάστηκαν παραπάνω

Επιπλέον για τη δημιουργία του σύντομου επενδυτικού προφίλ της οικονομίας των χωρών αναζητήθηκαν δεδομένα για κάθε χώρα από τη βάση δεδομένων της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (United Nations Conference on Trade and Development), τη βάση δεδομένων GlobalEdge του Πανεπιστημίου του Michigan και ιδιαίτερα τη βάση δεδομένων της Τράπεζας Lloyds του Ηνωμένου Βασιλείου.

8. Αποτελέσματα

Παρακάτω παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από τη διερεύνηση που διενεργήθηκε στο πλαίσιο της εργασίας για το οικονομικό προφίλ των Τ.Μ.Χ. και των οικονομικών σχέσεων με την Ελλάδα και τις ελληνικές επιχειρήσεις

8.1 Οικονομικό προφίλ και σχέσεις μεταξύ των χωρών

8.1.1 Ελλάδα

Η ελληνική οικονομία από την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 έως και σήμερα αντιμετωπίζει συνεχώς σημαντικές προκλήσεις στην προσπάθεια για την ανάκαμψη και την επιστροφή στη σταθεροποίηση και την οικονομική ανάπτυξη.

Το ΑΕΠ της Ελλάδας από τις αρχές του 2000 έως και το 2008 παρουσίασε μία αλματώδη αύξηση φθάνοντας το 2008 τα 355,91 δισεκατομμύρια δολάρια τα 130,46 δισεκατομμύρια δολάρια, σε τρέχουσες τιμές, το 2000 και αντίστοιχα τα 265,08 δισεκατομμύρια από 201,45 δισεκατομμύρια δολάρια σε σταθερές τιμές του 2015, εμφανίζοντας υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης.

Από το 2008 η οικονομική κρίση είχε σημαντική επίδραση στην ελληνική οικονομία με αποτέλεσμα το ΑΕΠ της χώρας να παρουσιάσει συνεχόμενη πτώση, φθάνοντας το 2016 τα 194,73 δισεκατομμύρια δολάρια σε σταθερές τιμές του 2015 επιστρέφοντας σε προ του 2000 επίπεδα.

Οι προσπάθειες για την ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας οι οποίες ήδη είχαν αρχίσει να αποδίδουν καρπούς από το 2013 δέχτηκαν ένα ισχυρό αλλά προσωρινό πλήγμα το 2020 με την πανδημία του COVID-19 η οποία επηρέασε σημαντικά την παγκόσμια οικονομία και ιδιαίτερα τον παγκόσμιο τουρισμό και οδήγησε σε μείωση του ελληνικού ΑΕΠ κατά 9% σε σχέση με το 2019, γεγονός ωστόσο το οποίο τελικά δεν είχε περισσότερο μακροχρόνιες επιδράσεις και δεν ανέστρεψε την ανοδική πορεία που είχε ξεκινήσει από το 2016 και έπειτα.

Το τραπεζικό σύστημα το οποίο στα μέσα του 2015 είχε αντιμετωπίσει το ενδεχόμενο της κατάρρευσης ως αποτέλεσμα της αδυναμίας της τότε ελληνικής κυβέρνησης να έρθει σε συμφωνία με τους δανειστές της χώρας, αντιμετώπισε για 2 περίπου έτη έως και τα τέλη του 2017 έντονα περιοριστικά μέτρα στις κινήσεις κεφαλαίων (capital controls), τα οποία ουσιαστικά ήρθαν πλήρως μόλις το Σεπτέμβριο του 2019.

Η οικονομία της Ελλάδας παρουσιάζει, σύμφωνα με την αναφορά της Τράπεζας Lloyds καλές προοπτικές ανάπτυξης διαθέτοντας ως δυνατά σημεία της την ναυτιλία και τις ναυτικές υποδομές, τον τουρισμό και τη γεωγραφική της θέση η οποία δίνει πρόσβαση σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου.

Επιπλέον αναφέρεται ότι παράγοντες οι οποίοι ενισχύουν την ελκυστικότητα της οικονομίας είναι το σχετικά χαμηλό εργασιακό κόστος σε σχέση με το υψηλό επίπεδο εξειδίκευσης του ανθρώπινου δυναμικού, το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια έχει προσελκύσει σημαντικές επενδύσεις από το εξωτερικό στον τομέα των υποδομών (ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, τουρισμός, κατασκευές) αλλά και ότι συμμετέχει στον Ευρωπαϊκό μηχανισμό του Ταμείου Ανάκαμψης, από τον οποίο αναμένεται μέχρι το 2027 να αντληθούν σημαντικά κεφάλαια.

Αντίθετα στα αδύναμα σημεία της ελληνικής οικονομίας περιλαμβάνονται η δημοσιονομική της κατάσταση που χαρακτηρίζεται από το υψηλό επίπεδο εξωτερικού χρέους, η ασθενής ανάπτυξη του τομέα της βιομηχανίας και του τομέα των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών καθώς και η ελλειμματική ανάπτυξη της έρευνας, η περίπλοκη γραφειοκρατία και το νομοθετικό πλαίσιο.

Τέλος, σύμφωνα με τον Fotopoulos (2022) αποκλειστικά στο πεδίο των επενδύσεων στην Ελλάδα, πριν το νόμο 4864/2021 δεν υπήρχε κάποιο σύγχρονο πλαίσιο για τις ξένες επενδύσεις, όμως ο νόμος αυτός αν και εγκαθιστά ένα ευνοϊκό περιβάλλον για τις επενδύσεις στη χώρα, ωστόσο αποτυγχάνει να εναρμονιστεί με την Ευρωπαϊκή Οδηγία 452/2019 σύμφωνα με την οποία πρέπει να δημιουργούνται μηχανισμοί ελέγχου και παρακολούθησης των επενδύσεων από Τρίτες Χώρες.

8.1.2 Μαρόκο

Το Μαρόκο αποτελεί την δυτικότερη χώρα της Βορείου Αφρικής με ακτές στη Μεσόγειο και στον Ατλαντικό Ωκεανό.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται από το portal για το διεθνές εμπόριο της τράπεζας Lloyds (Lloys, 2023), η οικονομία της χώρας βασίζεται στη γεωργία, απασχολώντας το ένα τρίτο του εργατικού δυναμικού της και συμβάλλοντας κατά 12% στο ΑΕΠ. Ωστόσο, η γεωργία αντιμετωπίζει μεταβλητότητα λόγω της εξάρτησής της από τις καιρικές συνθήκες όπως την έλλειψη βροχοπτώσεων κατά τα τελευταία χρόνια. Ο βιομηχανικός τομέας, που αποτελεί το 26.1% του ΑΕΠ, αναπτύσσεται κυρίως στην παραγωγή υφασμάτων ηλεκτρονικών και στην αυτοκινητοβιομηχανία, μειώνοντας την εξάρτηση από τη γεωργία. Ο τομέας των υπηρεσιών,

βασική δραστηριότητα τον τουρισμό, είναι ο μεγαλύτερος, συμβάλλοντας στην οικονομία πάνω από το μισό του ΑΕΠ. Ο τραπεζικός τομέας είναι κυρίως τοπικός, χωρίς να παρουσιάζει ιδιαίτερα μεγάλη ανάπτυξη και πολυπλοκότητα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην αναφορά του Γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Ραμπάτ του 2022 (ΓΟΕΥ Ραμπάτ, 2023), σε ότι αφορά στο διμερές εμπόριο οι εξαγωγές της Ελλάδας είναι διαχρονικά μεγαλύτερες από τις εισαγωγές από το Μαρόκο, με το μερίδιο των εξαγωγών προς το Μαρόκο να διαμορφώνεται στο 0,37% και το 0,56% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών για το 2021 και 2022 αντίστοιχα και το μερίδιο των εισαγωγών, στο σύνολο των ελληνικών εισαγωγών να διαμορφώνεται στο 0,14%.

Οι ελληνικές εξαγωγές αναφέρονται κυρίως σε πετρελαιοειδή και σε βιομηχανικά προϊόντα ενώ αντίστοιχα οι κυριότερες εισαγωγές αναφέρονται σε οχήματα, ζωοτροφές και σε κατεψυγμένα θαλασσινά είδη διατροφής.

Σε ότι αφορά στις υπηρεσίες σχεδόν στο σύνολο οι εισπράξεις από το Μαρόκο αφορούν στις θαλάσσιες μεταφορές ενώ οι πληρωμές προς το Μαρόκο κατευθύνονται επίσης σχεδόν κατά το ήμισυ στις θαλάσσιες μεταφορές και σε υπηρεσίες που σχετίζονται με αυτές.

Σε ότι αφορά στις κυρίες ελληνικής προέλευσης επενδύσεις στη χώρα, από την αναφορά διευκρινίζεται ότι είναι μικρός ο αριθμός των επιχειρήσεων ελληνικών συμφερόντων που δραστηριοποιούνται στο Μαρόκο, ξεχωρίζοντας τις παρακάτω συνεργασίες, οι οποίες όλες σχετίζονται με τις θαλάσσιες μεταφορές.

- Africa Morocco Link: μεικτή εταιρία του ελληνικού Ομίλου Attica Group (συμμετοχή 49%) και της μαροκινής τράπεζας BMCE (συμμετοχή 51%), η οποία δραστηριοποιείται στην μεταφορά επιβατών και εμπορευμάτων μεταξύ των λιμένων Tanger Med (Ταγγέρη) και Algesiras (Ισπανία).
- Archirodon Group: λιμενικές εργασίες και κατασκευαστικά έργα για συστήματα αγωγών σε λιμένα Laayoune.
- Atlantic Dredging: εταιρία ελληνικών συμφερόντων που δραστηριοποιείται στον τομέα των λιμενικών έργων

Τέλος, αναφορικά με τις προοπτικές για την πραγματοποίηση επενδύσεων στη χώρα σύμφωνα με την αναφορά πολιτική των αρχών είναι η προσέλκυση επενδύσεων με τομείς προτεραιότητας τη

βιομηχανία, την ψηφιακή τεχνολογία, τις μεταφορές, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, τη διαχείριση νερού και αποβλήτων και τις εξωτερικές αναθέσεις.

Η εξέλιξη των βασικών οικονομικών δεικτών που αναζητήθηκαν στο πλαίσιο της εργασίας παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Μαρόκου 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	128	114	94	97	87	71	75	68	69	60	53	-
Global Competitiveness Index	4.08 (75)	4.16 (73)	4.15 (70)	4.11 (77)	4.21 (72)	4.17 (72)	4.20 (70)	4.24 (71)	58.5 (75)	60.0 (75)	-	-
Corruption Perceptions Index	3.4 (91)	3.4 (80)	37 (88)	37 (91)	39 (80)	36 (88)	37 (90)	40 (81)	43 (73)	41 (80)	40 (86)	39 (87)
Financial Development Index	0,35	0,33	0,33	0,33	0,33	0,34	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35	0,35
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	0,70	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-6,27	-6,27
Εξαγωγές	192,44	71,15	79,15	252,75	72,86	37,09	91,26	112,57	154,54	95,48	64,90	346,22
Εισαγωγές	23,15	23,63	14,54	23,84	24,32	28,16	50,49	116,21	21,92	43,96	60,03	214,92

8.1.3 Αλγερία

Η Αλγερία αποτελεί των μεγαλύτερη σε έκταση πληθυσμό της Αφρικής όμως μεγάλο τμήμα της χώρας καλύπτεται από έρημο.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται από το portal για το διεθνές εμπόριο της τράπεζας Lloyds (Lloys, 2023), στην Αλγερία, η γεωργία αντιπροσωπεύει το 13% του ΑΕΠ και απασχολεί το 10% του εργατικού δυναμικού της, με την κυβέρνηση να επικεντρώνεται στη μείωση των εισαγωγών τροφίμων μέσω της ανάπτυξης του τομέα με σκοπό τη βελτίωση της αυτάρκειας της χώρας. Ο δευτερογενής τομέας της χώρας, ο οποίος απασχολεί το 30% του εργατικού δυναμικού συμβάλλει κατά 20,3% στο ΑΕΠ, και εστιάζει στη βιομηχανία πετρελαίου και αερίου, τα οποία αποτελούν τις κύριες πλουτοπαραγωγικές πηγές τις χώρες και αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο ποσοστό των εξαγωγών, με την Αλγερία να αποτελεί έναν από τους κορυφαίους παγκόσμιους

εξαγωγείς αερίου. Ο τριτογενής τομέας, που αντιπροσωπεύει το 44% του ΑΕΠ και απασχολεί το 60% του εργατικού δυναμικού, κυριαρχείται από έναν κατά βάση δημόσιο τραπεζικό τομέα, με τα ιδιωτικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να υπόκεινται σε περιορισμούς. Παρά το δυναμικό του, ο τουρισμός, εκμεταλλευόμενος τη μεσογειακή ακτογραμμή και την έρημο της Σαχάρας της Αλγερίας δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος ως τομέας οικονομικής δραστηριότητας, συμβάλλοντας σε μικρό βαθμό στο ΑΕΠ.

Ιδιαίτερο στοιχείο της Αλγερινής οικονομίας όπως παρατίθεται στην αναφορά του ΓΟΕΥ Αλγερίου είναι το γεγονός ότι το μοντέλο ανάπτυξης της βασίζεται στον κρατικό έλεγχο και τα κρατικά μονοπώλια για τις πλουτοπαραγωγικές πηγές και τους βασικότερους τομείς της οικονομίας καθώς και τον χρηματοπιστωτικό τομέα όπου μάλιστα μέρος των συναλλαγών διενεργείται εκτός του τραπεζικού συστήματος και υπάρχει και εκτεταμένη παραοικονομία.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην αναφορά του Γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων του Αλγερίου του 2022 (ΓΟΕΥ Αλγερίου, 2023), οι εμπορικές συναλλαγές της Ελλάδας με την Αλγερία από το 2009 και έπειτα βρίσκονται σε συνεχή αύξηση με την διαφορά μεταξύ εισαγωγών και εξαγωγών να αυξάνεται συνεχώς, διαμορφώνοντας ένα συνεχώς αυξανόμενο εμπορικό έλλειμμα.

Τα κύρια εισαγόμενα από την Αλγερία προϊόντα, τα οποία αποτελούν πάνω από το 94% των εισαγωγών είναι το πετρέλαιο και το υγροποιημένο φυσικό αέριο ενώ τα βασικά εξαγόμενα προϊόντα είναι τα επεξεργασμένα πετρελαϊκά προϊόντα, οι πρώτες ύλες (βαμβάκι, μάρμαρο, κονιάματα) καθώς και βιομηχανικός εξοπλισμός.

Σε ότι αφορά στις υπηρεσίες, το ισοζύγιο είναι θετικό στο σύνολο των τελευταίων ετών με τις εισπράξεις της Ελλάδας από την Αλγερία να αφορούν κυρίως σε παροχή υπηρεσιών θαλάσσιων μεταφορών (ποσοστό 99,2%) το 2022 και τις πληρωμές στην Αλγερία και πάλι μεταφορές κάθε είδους σε ποσοστό 78,83% και επισκευές και ασφάλειες.

Στην Αλγερία δεν φαίνεται να υπάρχουν ελληνικές επενδύσεις όμως σύμφωνα και με την αναφορά του Γραφείου παρουσιάζονται ευκαιρίες για την ανάπτυξη της οικονομικής συνεργασίας και των επενδύσεων, ιδιαίτερα στους τομείς των δημοσίων έργων, της ενέργειας, της πληροφορικής και των ψηφιακών τεχνολογιών, τη γεωργία και τον τουρισμό, ο οποίος παρά το δυναμικό είναι και στην Αλγερία υποαναπτυγμένος.

Βέβαια, για όλα αυτά σημαντικό βήμα θα ήταν το μεγαλύτερο άνοιγμα της οικονομίας και η διευκόλυνση της επιχειρηματικότητας, καθώς η οικονομία της Αλγερίας χαρακτηρίζεται και από το Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων του Αλγερίου ως οικονομία που δεν διευκολύνει την επιχειρηματική δραστηριοποίηση.

Τα στοιχεία για τους δείκτες και τη δραστηριότητα που συλλέχθηκαν παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα

Πίνακας 2: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Αλγερίας 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	136	136	148	152	153	154	163	156	166	157	158	-
Global Competitiveness Index	3,96 (86)	3,96 (87)	3,72 (110)	3,79 (100)	4,08 (79)	3,97 (87)	3,98 (87)	4,07 (87)	53,8 (92)	56,3 (89)	-	-
Corruption Perceptions Index	2,9 (110)	2,9 (112)	34 (105)	36 (94)	36 (100)	36 (88)	34 (108)	33 (112)	35 (105)	35 (106)	3 6(104)	33 (117)
Financial Development Index	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,14	0,14	0,14	0,14	0,14
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	-0,40	-0,27	-0,27	0,00	0,00	0,00	0,00	0,05	0,00	0,01	0,00	0,00
Εξαγωγές	339,86	516,38	507,36	468,11	374,89	217,17	224,35	156,87	203,12	200,41	145,50	167,48
Εισαγωγές	260,17	506,77	392,77	461,54	263,39	146,78	158,40	417,19	318,43	430,83	700,97	1421,95

8.1.4 Τυνησία

Η Τυνησία είναι η βορειότερη χώρα της Αφρικής και συνορεύει με την Αλγερία στα δυτικά και την Λιβύη στα ανατολικά.

Η οικονομία της χώρας σύμφωνα με την αναφορά της Lloyds (Lloyds, 2023) για την Τυνησία επηρεάστηκε σημαντικά από την εξέγερση κατά τη διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης και οδήγησε σε συνεχιζόμενη δυσπραγία η οποία επιδεινώθηκε από τις πολιτικές αναταραχές και την πανδημία του COVID-19.

Η οικονομία της χώρας παρουσιάζει διακυμάνσεις, και ενώ το 2022 αναπτύχθηκε κατά 2.2% το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προέβλεψε ότι για το 2023 αναμένεται η ανάπτυξη να είναι ακόμη μικρότερη.

Η Τυνησία έχει λάβει οικονομική υποστήριξη από διεθνείς οργανισμούς όπως η Αφρικανική Τράπεζα Ανάπτυξης, το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Ένωση, όμως παρουσιάζει μεγάλες οικονομικές ανισότητες ανάμεσα στις παράκτιες περιοχές και την ενδοχώρα, με τη φτώχεια να είναι έντονη στις αγροτικές περιοχές του βορειοδυτικού και νοτιοδυτικού τμήματος της χώρας.

Οι κύριες πηγές πλούτου της χώρας είναι η γεωργία, που συνεισφέρει 10.1% στο ΑΕΠ και παρέχει απασχόληση στο 14% του εργατικού δυναμικού, η βιομηχανία, που αντιπροσωπεύει το 23.1% του ΑΕΠ και απασχολεί το 33% του εργατικού δυναμικού, με προσανατολισμό κυρίως στις εξαγωγές παρά τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει και κυρίως ο τομέας των υπηρεσιών ο οποίος συνεισφέρει το 60% του ΑΕΠ, απασχολεί πάνω από τους μισούς εργαζόμενους της χώρας και εστιάζει σε τομείς όπως οι νέες τεχνολογίες και ο τουρισμός, ο οποίος αν και υπέστη σημαντικό πλήγμα κατά την πανδημία βρίσκεται σε περίοδο ανάπτυξης.

Σύμφωνα με την έκθεση του Γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων της Πρεσβείας στην Τύνιδα (ΓΟΕΥ Τύνιδας, 2023) κατά τα τελευταία χρόνια από το 2018 και έπειτα παρουσιάζεται όλο και μεγαλύτερη ανάπτυξη του διμερούς εμπορίου με τις εξαγωγές προς την Τυνησία να αυξάνονται σε όγκο αλλά και σχετικά με τις εισαγωγές από τη χώρα στην Ελλάδα.

Τα κύρια εξαγόμενα από την Ελλάδα προϊόντα είναι τα επεξεργασμένα προϊόντα πετρελαίου (πάνω από το 80% των εξαγωγών) και σε μικρότερο βαθμό πρώτες ύλες ενώ από τη χώρα εισάγονται κυρίως ακατέργαστο πετρέλαιο και αέριοι υδρογονάνθρακες καθώς και πρώτες ύλες και γεωργικά προϊόντα.

Όπως αναφέρεται στην έκθεση από τα στοιχεία για τις ελληνικές επενδύσεις στη χώρα οι αρχές παραθέτουν ότι μπορούν να ξεχωρίσουν 10 μεγάλες επενδύσεις συνολικής αξίας 20,23 εκατ. ευρώ, χωρίς όμως στις επενδύσεις αυτές να περιλαμβάνεται ο τομέας της ενέργειας.

Τέλος από την αναφορά του γραφείου κατονομάζονται ως τομείς όπου υπάρχουν ευκαιρίες επενδύσεων η ναυτιλία, οι υδρογονάνθρακες, οι ΑΠΕ, η παραγωγή ενέργειας, οι μεταφορές και οι τηλεπικοινωνίες, η βιομηχανία εξοπλισμού και η κλωστοϋφαντουργία καθώς και ο τομέας των δομικών υλικών.

Τέλος σύμφωνα και με την αναφορά του State Department των ΗΠΑ από το γραφείο οικονομικών και επιχειρηματικών θεμάτων (State Department, 2023) σημαντικά στοιχεία της χώρας που ενισχύουν το προφίλ της ως χώρα προορισμού για επενδύσεις, είναι η εγγύτητα στην Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και την υποσαχάρια Αφρική και οι υπάρχουσες εμπορικές συνθήκες με την Ε.Ε. και τις περισσότερες χώρες της Αφρικής, το υψηλό μορφωτικό επίπεδο του εργατικού δυναμικού αλλά και το ενδιαφέρον της χώρας για την προσέλκυση επενδύσεων.

Τέλος, σε ότι αφορά στα στοιχεία των δεικτών που συγκεντρώθηκαν, αυτά παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Πίνακας 3: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Τυνησίας 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	69	55	46	50	51	60	74	77	88	80	78	-
Global Competitiveness Index	4,65 (32)	4,47 (40)	-	4,06 (83)	3,96 (87)	3,93 (92)	3,92 (95)	3,93 (95)	55,6 (87)	56,4 (87)	-	-
Corruption Perceptions Index	4,3 (66)	3,8 (73)	41 (75)	41 (77)	40 (79)	38 (76)	41 (75)	42 (74)	43 (73)	43 (74)	44 (69)	44 (70)
Financial Development Index	0,22	0,21	0,22	0,21	0,22	0,23	0,24	0,25	0,25	0,24	0,24	0,23
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	0,00	0,12	0,03	0,03	0,03	-0,01	-0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Εξαγωγές	120,45	113,28	230,35	103,80	361,52	174,38	113,15	163,04	346,33	224,24	205,49	1186,98
Εισαγωγές	15,45	28,89	70,07	14,79	27,55	22,88	21,62	27,91	57,09	29,57	28,69	191,39

8.1.5 Λιβύη

Η Λιβύη αποτελεί μία ιδιαίτερη περίπτωση καθώς από την πτώση της δικτατορίας του στρατηγού Γκαντάφι το 2011 και έπειτα μαστίζεται από εσωτερικές αναταραχές και εμφύλιο πόλεμο για την κατάληψη της εξουσίας, η οποία δεν έχει σταματήσει μέχρι και σήμερα.

Σύμφωνα με την αναφορά της Lloyds, (Lloyds, 2023) η οικονομία της Λιβύης, η οποία βασίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου, αν και παρουσίασε μείωση του ΑΕΠ της κατά το 2022 κατά 18,5%, ωστόσο εμφάνισε αξιοσημείωτη ανάκαμψη στην

παραγωγή πετρελαίου και ενέργειας και στην ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, υποβοηθούμενη από τις προσπάθειες της χώρας για επανένωση σε διάφορους τομείς.

Ως αποτέλεσμα κρίνεται ότι η προοπτική για τα επόμενα έτη είναι θετική για την ανάπτυξη της οικονομίας αν και οι οικονομικές πολιτικές που εφαρμόζονται δυσχεραίνονται σε μεγάλο βαθμό από τον εμφύλιο πόλεμο και τη διαίρεση της διακυβέρνησης, ενώ παράλληλα ιδιαίτερα κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα αποτελούν η φτώχεια, η οποία επιδεινώνεται από τον πληθωρισμό και τη χαμηλή παραγωγή πετρελαίου, η ανεργία που παραμένει υψηλή στο 20%, με σημαντικά υψηλό επίπεδο ανεργίας μεταξύ των νέων και των γυναικών.

Ο γεωργικός τομέας, που απασχολεί το 16,4% του εργατικού δυναμικού, συμβάλλει ελάχιστα στο ΑΕΠ λόγω των σκληρών κλιματικών συνθηκών και της κακής ποιότητας του εδάφους, επικεντρώνοντας σε καλλιέργειες όπως σιτάρι, κριθάρι και ελιές. Η βιομηχανία, που κυριαρχείται από τα πετροχημικά, είναι ζωτικής σημασίας για την οικονομία, απασχολώντας το 24,4% του εργατικού δυναμικού και συμβάλλοντας στο 48,3% του ΑΕΠ.

Ο τομέας των υπηρεσιών στη Λιβύη, που αντιστοιχεί στο 55,8% του ΑΕΠ, απασχολεί το 59,2% του εργατικού δυναμικού αλλά αντιμετωπίζει υπανάπτυξη σε κρίσιμους τομείς όπως ο τουρισμός και η λιανική. Οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και οι μεταφορές έχουν σημαντική συμβολή σε αυτόν τον τομέα.

Από τα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας και της βάσης δεδομένων WITS για τα εμπορικά στοιχεία (<https://wits.worldbank.org/>) αναφορικά με το διμερές εμπόριο μεταξύ των δύο κρατών διαπιστώνεται ότι οι εξαγωγές από την Ελλάδα προς τη Λιβύη σχεδόν διπλασιάστηκαν σε αξία μεταξύ των ετών 2018-2021 φτάνοντας τα 2,4 δισεκατομμύρια δολάρια ενώ για το 2021 όπου υπάρχουν τα τελευταία στοιχεία που δίδονται από διεθνείς οργανισμούς οι εισαγωγές από τη Λιβύη ανέρχονταν περίπου σε 2 δισεκατομμύρια δολάρια.

Επιπλέον, σύμφωνα με τις καταγραφές στα στοιχεία αυτά οι κυριότερες εισαγωγές από τη Λιβύη αφορούν σε καύσιμα και κυρίως ακατέργαστο πετρέλαιο (85,11%) και σε πολύ μικρότερο βαθμό σε προϊόντα διατροφής (10,36%) ενώ και οι εξαγωγές της Ελλάδας προς τη Λιβύη αφορούν σχεδόν αποκλειστικά σε επεξεργασμένα πετρελαϊκά προϊόντα σε ποσοστό μεγαλύτερο του 98%.

Τέλος τα στοιχεία από τους δείκτες που συγκεντρώθηκαν παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 4: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Λιβύης 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	-	-	-	-	187	188	188	188	185	186	186	-
Global Competitiveness Index	3,74 (100)	-	3,68 (113)	3,73 (108)	3,48 (126)	-	-	-	-	-	-	-
Corruption Perceptions Index	2,2 (154)	2,0 (168)	21 (160)	15 (172)	18 (166)	16 (161)	14 (170)	17 (171)	17 (170)	18 (168)	17 (173)	17 (172)
Financial Development Index	0,13	0,14	0,13	0,14	0,13	0,14	0,14	0,13	0,13	0,13	0,14	0,13
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	0,57	0,18	0,12	0,08	-0,03	-0,01	-0,20	0,04	-0,23	-0,11	-3,10	1,80
Εξαγωγές	724,28	223,34	1008,62	990,50	295,07	165,63	367,14	301,51	506,18	451,37	719,36	2379,64
Εισαγωγές	1857,51	440,09	2173,30	1529,98	901,08	294,38	148,47	575,11	961,90	671,90	58,32	2046,48

8.1.6 Αίγυπτος

Αίγυπτος είναι η πολυπληθέστερη χώρα της Μεσογείου έχοντας παραδοσιακά οικονομικές σχέσεις με την Ελλάδα.

Αναφορικά με τα βασικά στοιχεία της οικονομίας της από τη βάση δεδομένων της Lloyds (Lloyds, 2023) προκύπτει ότι η οικονομία της Αιγύπτου αποτέλεσε μία από τις λίγες οικονομίες των οποίων η ανάπτυξη δεν φάνηκε να επηρεάζεται σημαντικά από την πανδημία του COVID-19 καθώς συνέχισε την πορεία ανάπτυξης.

Το ΑΕΠ της χώρας αυξήθηκε κατά 6,7% το 2022, ωθούμενο από την κατανάλωση των νοικοκυριών, την αυξημένη επένδυση και τη διεθνή χρηματοδότηση, ενώ το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προβλέπει περαιτέρω αύξηση του ΑΕΠ της κατά 4,4% το 2023, λόγω της αυξημένης παραγωγής φυσικού αερίου και της ανόδου των τιμών σε παγκόσμιο επίπεδο.

Οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις που έγιναν στην Αίγυπτο με στόχο τον έλεγχο του δημοσίου χρέους τα τελευταία χρόνια περιλάμβαναν τη δημοσιονομική συμπίεση, κυμαινόμενη συναλλαγματική ισοτιμία και μείωση των επιδοτήσεων. Αποτέλεσμα ήταν η μείωση του ελλείμματος προσωρινά, αλλά σύμφωνα με την αναφορά αναμένεται εκ νέου αύξηση κατά τα επόμενα έτη.

Η Αίγυπτος στοχεύει σε δομικές μεταρρυθμίσεις για συνολική και βιώσιμη ανάπτυξη με κύριο μοχλό ανάπτυξης τον ιδιωτικό τομέα, και στόχο τη δημιουργία θέσεων εργασίας και τη βελτίωση της ανθεκτικότητας της οικονομίας σε εξωτερικούς παράγοντες. Η στρατηγική ανάπτυξης της χώρας ευθυγραμμίζεται με το Όραμα για την Αίγυπτο 2030, εστιάζοντας σε διάφορους τομείς όπως οι μεταφορές, η επιχειρηματικότητα και το περιβάλλον.

Η ανεργία ανέρχεται στο 7,4%, με σημαντικά υψηλότερο ποσοστό για τις γυναίκες. Ένα μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού απασχολείται ανεπίσημα, και ενώ τα ποσοστά φτώχειας είναι υψηλά, μειώνονται τα τελευταία χρόνια.

Οι κύριοι τομείς της οικονομίας της Αιγύπτου είναι η γεωργία, η οποία συμβάλλει σημαντικά στο ΑΕΠ και στις εξαγωγές αλλά και μη πετρελαϊκοί τομείς όπως η βιομηχανία και οι σχετιζόμενες με την κατασκευή οχημάτων δραστηριότητες, ο χάλυβας και οι υφαντουργία.

Ο τομέας των υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των τηλεπικοινωνιών και του τουρισμού, αποτελούν επίσης σημαντικό τμήμα του ΑΕΠ, πάνω από το μισό και απασχολούν περισσότερο από το μισό εργατικό δυναμικό της χώρας. Κύριες δραστηριότητες του τομέα των υπηρεσιών είναι ο τουρισμός και οι τηλεπικοινωνίες.

Σε ότι αφορά στο διμερές με την Ελλάδα εμπόριο, αυτό είναι έντονο και συνεχές σε όλη τη διαχρονική πορεία των δύο κρατών ενώ σύμφωνα και με την αναφορά του Γραφείου Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων της Πρεσβείας στο Κάιρο (ΓΟΕΥ Καΐρου, 2023) παρατηρείται ότι οι εξαγωγές προς την Αίγυπτο εμφανίζουν πτωτική πορεία ενώ αντίθετα οι εισαγωγές ανοδική πορεία κατά τα έτη αυτά.

Τα κυριότερα προϊόντα εξαγωγής της Ελλάδας είναι τα επεξεργασμένα καύσιμα, το βαμβάκι και ο οπτάνθρακας ενώ τα κύρια προϊόντα εισαγωγής από την Αίγυπτο είναι το ακατέργαστο πετρέλαιο και τα αέρια πετρελαίου, που αντιστοιχούν σε πάνω από 65% των εισαγωγών για το 2022, καθώς και πρώτες ύλες και προϊόντα διατροφής και συγκεκριμένα πατάτες, ενώ και σε ότι αφορά τις εισπράξεις από υπηρεσίες, αυτές από το 2018 και έπειτα είναι μεγαλύτερες από τις πληρωμές και αναφέρονται κυρίως σε υπηρεσίες θαλάσσιων μεταφορών.

Από το γραφείο της Πρεσβείας χαρακτηρίζονται ως κορυφαίες επενδύσεις η επένδυση του TITAN στην παραγωγή τσιμέντου, της ALUMIL στην επεξεργασία αλουμινίου και της ORANGE WAVE στην παραγωγή βιολογικού χυμού πορτοκαλιών. Επίσης, σημειώνεται στην αναφορά ότι η

εταιρεία Vegas East Lagia Inc., θυγατρική του ομίλου Greek Motor Oil πραγματοποιεί γεωτρήσεις για την ανακάλυψη υδρογονανθράκων στην περιοχή του Σινά ενώ στον τομέα των υπηρεσιών χαρακτηρίζουν σημαντική την παρουσία της ENVITEC στον τομέα της περιβαλλοντικής διαχείρισης, της EUROCERT SA στον τομέα των πιστοποιήσεων καθώς και τη συμφωνία της Αρχής Λιμένων του Σουέζ (SCA) με τον ελληνικό όμιλο V Group για τη σύσταση εταιρείας για τη διαχείριση αποβλήτων.

Επιπλέον, σύμφωνα με την ανάλυση από το γραφείο της Ελληνικής Πρεσβείας οι κλάδοι που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για το ελληνικά επιχειρηματικά ενδιαφέροντα είναι: τρόφιμα-ποτά, τα βιομηχανικά είδη, οι υπηρεσίες χημικών, ενώ, εκτός των μεγάλων επενδύσεων, υπάρχουν και άλλες γνωστές ελληνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στην Αίγυπτο, όπως ο όμιλος Γιώτης, η INTERPLAST κ.α.

Σε ότι αφορά στις προοπτικές της χώρας για την προσέλκυση περαιτέρω επενδυτικών κεφαλαίων βασικοί τομείς που αναγνωρίζονται είναι οι χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, το τομέας της χημικής βιομηχανίας, της παραγωγής ενέργειας καθώς και ο τουρισμός.

Τα στοιχεία αναφορικά με τους δείκτες για τις οικονομικές δραστηριότητες παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί

Πίνακας 5: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Αιγύπτου 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	106	94	110	109	128	112	131	122	128	120	114	-
Global Competitiveness Index	4,00 (81)	3,88 (94)	3,73 (107)	3,63 (118)	3,60 (119)	3,66 (116)	3,67 (115)	3,90 (100)	53,6 (94)	54,5 (93)	-	-
Corruption Perceptions Index	3,1 (105)	2,9 (112)	32 (118)	32 (114)	37 (94)	36 (88)	34 (108)	32 (117)	35 (105)	35 (106)	33 (117)	33 (117)
Financial Development Index	0,32	0,28	0,27	0,26	0,29	0,27	0,30	0,29	0,29	0,30	0,30	0,31
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	2,09	-1,15	-17,22	-10,25	8,89	0,43	0,31	0,31	0,21	0,03	-5,67	-22,10

Εξαγωγές	466,57	544,69	444,02	788,20	1004,02	1156,90	830,03	853,74	1370,94	1055,60	567,69	1038,17
Εισαγωγές	388,02	909,80	571,30	766,96	1117,13	729,43	638,98	627,29	750,94	943,44	699,62	3044,21

8.1.7 Ισραήλ

Η οικονομία του Ισραήλ έχει καταγράψει μια από τις ισχυρότερες επιδόσεις σε σύγκριση με άλλες χώρες του ΟΟΣΑ, κυρίως λόγω στο αυξανόμενο και εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Μετά τις διαταραχές που προκάλεσε ο COVID-19, η οικονομία του Ισραήλ ανέκαμψε γρήγορα, με σημαντική ανάπτυξη το 2021 και το 2022, ιδιαίτερα λόγω της ιδιωτικής κατανάλωσης και των επενδύσεων στον τομέα της υψηλής τεχνολογίας.

Όπως παρατηρείται στην αναφορά της Lloyds (Lloyds, 2023) Η αυτάρκεια του Ισραήλ στο φυσικό αέριο αποτέλεσε έναν παράγοντα αντίστασης της οικονομίας της χώρας στις όποιες αρνητικές επιπτώσεις του Ρωσο-Ουκρανικού πολέμου.

Η ανάπτυξη της χώρας αναμένεται να επιβραδυνθεί στο 3% λόγω του συνεχιζόμενου πληθωρισμού αλλά και των αυξανόμενων επιτοκίων, με τα μέτρα που έχουν ληφθεί για την αντιμετώπιση του αυξανόμενου κόστους ζωής να αναμένεται να επηρεάσουν τους μελλοντικούς προϋπολογισμούς, με προβλέψεις για ελαφρώς αυξημένα ελλείμματα.

Σύμφωνα με την αναφορά το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο εκτιμά ότι το πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων του Ισραήλ, το οποίο επικεντρώνεται στην υποδομή, την επαγγελματική εκπαίδευση και τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, καθώς και στη μείωση των εμπορικών εμποδίων γεγονός, μπορεί να μειώσει το κόστος ζωής και να προωθήσει τον ανταγωνισμό και να αντιμετωπίσει σε κάποιο βαθμό τη φτώχεια και τις σημαντικές ανισότητες στη διανομή του εισοδήματος.

Αναφορικά με τη σύνθεση των δραστηριοτήτων της οικονομίας διαπιστώνεται ότι η οικονομία της χώρας είναι διαφοροποιημένη, με έναν τεχνολογικά προηγμένο αγροτικό τομέα, η οποία όμως εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από εισαγωγές λόγω περιορισμένων εσωτερικών πόρων.

Ο βιομηχανικός τομέας κρίνεται ότι κατέχει ισχυρή θέση, ιδιαίτερα στην υψηλή τεχνολογία και τα φαρμακευτικά προϊόντα και αποτελεί τομέα ο οποίος προσελκύει διεθνείς επενδύσεις.

Ο τομέας υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού, κυριαρχεί στην απασχόληση και τη συνεισφορά στο ΑΕΠ, με τον τουρισμό να βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα παρά τις απειλές που υπάρχουν στο εγγύς περιβάλλον της χώρας ενώ και το τραπεζικό σύστημα θεωρείται σταθερό και ανεπτυγμένο.

Αναφορικά με τις διμερείς σχέσεις της Ελλάδας και του Ισραήλ, από την αναφορά του ΓΟΕΥ του Τελ Αβίβ (ΓΟΕΥ Τελ Αβίβ, 2023) διαπιστώνεται ότι υπάρχει αυξητική τάση τόσο σε ότι αφορά στις εξαγωγές της Ελλάδας προς το Ισραήλ όσο και σε ότι αφορά στις εισαγωγές από το Ισραήλ, με την αξία των εξαγωγών από 400 εκ. ευρώ το 2018 να έχει διαμορφωθεί σε 850 εκ. ευρώ το 2022 και αντίστοιχα τις εισαγωγές μετά την πτώση στα 274 εκ. το 2019 να έχουν επανέλθει επίπεδο των άνω των 500 εκ. για το 2022.

Τα κυριότερα εξαγόμενα προϊόντα προς ο Ισραήλ είναι τα επεξεργασμένα πετρελαιοειδή και βιομηχανικά προϊόντα ή προϊόντα που χρησιμοποιούνται στον κλάδο των κατασκευών ενώ στα κυριότερα εισαγόμενα προϊόντα περιλαμβάνονται επίσης τα κατεργασμένα πετρελαιοειδή και σημαντικό μεριδίου έχουν τα απορρίμματα μετάλλων. Σε ότι αφορά στις υπηρεσίες σημαντικότερος τομέας είναι ο τουρισμός όπου η Ελλάδα βρίσκεται υψηλά στις προτιμήσεις των Ισραηλινών τουριστών.

Στην αναφορά του Γραφείου δεν περιλαμβάνονται στοιχεία για τις ελληνικές επενδύσεις στο Ισραήλ όμως αναφέρεται ότι οι σημαντικότερες ελληνικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται μέσω συνεργασιών με ισραηλινές εταιρείες είναι η Jumbo ΑΕ, οι γαλακτοβιομηχανίες Κολιός, Δωδώνη και Τρικαλινός οι οποίες συνεργάζονται με τον όμιλο Shufershall. Επιπλέον, δημοφιλή είναι και τα αγροδιατροφικά ελληνικά προϊόντα.

Τέλος, τα στοιχεία για τους δείκτες για την Ισραηλινή οικονομία παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί

Πίνακας 6: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Ισραήλ 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	29	29	34	38	35	40	53	52	54	49	35	-
Global Competitiveness Index	4,91 (24)	5,07 (22)	5,02 (26)	4,94 (27)	4,95 (27)	4,98 (27)	5,18 (24)	5,31 (16)	76,69 (20)	76,7 (20)	-	-

Corruption Perceptions Index	6,1 (30)	5,8 (36)	60 (39)	61 (36)	60 (38)	61 (32)	64 (28)	62 (32)	61 (34)	60 (35)	60 (35)	59 (36)
Financial Development Index	0,64	0,62	0,59	0,58	0,57	0,59	0,56	0,57	0,58	0,58	0,60	0,60
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	0,05	0,02	0,00	0,00	0,09	0,04	0,60	0,00	0,77	0,56	-0,55	0,11
Εξαγωγές	314,99	330,66	766,55	525,21	270,54	261,92	299,38	500	472,21	528,04	422,20	1298,13
Εισαγωγές	233,46	284,12	193,23	255,10	378,34	494,16	335,13	605,60	662,98	307,03	303,21	929,84

8.1.8 Παλαιστινιακά Εδάφη

Τα παλαιστινιακά εδάφη περιλαμβάνουν τη Δυτική Όχθη και τη Λωρίδα της Γάζας, εδάφη τα οποία βρίσκονται σε μερικό αποκλεισμό από το Ισραήλ.

Όπως παραθέτει η Lloyds (Lloyds, 2023) η οικονομία των Παλαιστινιακών εδαφών έχει να αντιμετωπίσει τα ζητήματα περιφερειακής ασφάλειας . Μετά από σημαντική ύφεση το 2020, η οικονομία ανέκαμψε με θετική ανάπτυξη τα επόμενα δύο χρόνια παρά τη μειωμένη εξωτερική υποστήριξη και τις συνεχιζόμενες δημοσιονομικές προκλήσεις. Ο βιομηχανικός τομέας οδήγησε σε αυτή την ανάπτυξη, ενώ η γεωργία αντιμετώπισε πτώση. Ο πληθωρισμός και το κόστος ζωής συνεχίζουν να επηρεάζουν την οικονομία, με μέτριους ρυθμούς ανάπτυξης και πληθωρισμού που προβλέπονται για το 2023.

Η παλαιστινιακή οικονομία ακολούθησε πορεία ανάκαμψης το 2022, μετά από την κατακόρυφη πτώση του 2021, και παρά τις οικονομικές δυσκολίες που προκλήθηκαν από την πανδημία και τις συνεχείς αφαιρέσεις φόρων από το Ισραήλ. Οι κύριοι οικονομικοί τομείς παρουσίασαν ανάπτυξη, εκτός από τη γεωργία που σημείωσε πτώση. Η ανεργία μειώθηκε ελαφρώς, αλλά ο πληθωρισμός συνεχίζει να αποτελεί σημαντικό πρόβλημα.

Όπως επισημαίνεται από την έκθεση για την Παλαιστινιακή οικονομία, η Παλαιστίνη παραμένει δεσμευμένη στο Πρωτόκολλο του Παρισιού του 1994, το επιτρέπει στο Ισραήλ να ελέγχει το εμπόριο και τα φορολογικά έσοδα, περιορίζοντας με τον τρόπο αυτό την οικονομική της αυτονομία.

Η ανθρωπιστική κατάσταση στη Γάζα παραμένει δύσκολη, με τον πληθυσμό να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη διεθνή βοήθεια και το ποσοστό φτώχειας να αυξάνεται.

Οι κύριοι τομείς της οικονομικής δραστηριότητας είναι η αγροτική παραγωγή με τον τομέα των υπηρεσιών να κατέχει το μεγαλύτερο μερίδιο στο ΑΕΠ και να απασχολεί τον μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων.

Επίσης, η παλαιστινιακή οικονομία πάσχει από σταθερή διαρροή κεφαλαίων και μεγάλο έλλειμμα στο ισοζύγιο επιστροφών συναλλαγών, με τις εισαγωγές το 2022 να αντιστοιχούν στο 68,4% του ΑΕΠ και τις εισαγωγές στο 18,8%.

Τέλος, στην αναφορά του ΓΟΕΥ του Τελ Αβίβ (ΓΟΕΥ, Τελ Αβίβ, 2023) στο μικρό τμήμα που αφιερώνεται στην Παλαιστινιακή οικονομία να παρατηρείται ότι οι εμπορικές συναλλαγές με την Ελλάδα παρέμειναν αμελητέες με εξαγωγές προς την Παλαιστίνη το 2022 να σημειώνουν αύξηση σε σύγκριση με το 2021 (80 χιλ. ευρώ έναντι 319 χιλ. ευρώ το 2021).

Οι σημαντικότερες ελληνικές εξαγωγές προς τη χώρα αφορούσαν σε βιομηχανικά προϊόντα, καλλυντικά, αρώματα και είδη συσκευασίας και πλαστικά.

Τα στοιχεία για τους δείκτες που συλλέχθηκαν παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 7: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Παλαιστινιακών εδαφών 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	139	135	131	135	138	143	129	140	114	116	117	-
Global Competitiveness Index	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Corruption Perceptions Index	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Financial Development Index	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	0,00	-0,34	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Εξαγωγές	2,22	1,24	0,316	1,27	0,520	0,426	0,847	1	1,26	0,802	0,946	0,921
Εισαγωγές	0.199	-	0,0214	0,048	0,0822	0,0732	0,254	0,0456	0,0196	0,666	0,930	0,0139

8.1.9 Λίβανος

Ο Λίβανος, το 2020 κήρυξε στάση πληρωμών μετά από χρόνια πολιτικής αστάθειας η οποία συνεχίζεται έως και σήμερα.

Η οικονομία του Λιβάνου όπως προσδιορίζεται από την έκθεση της Lloyds (Lloyds, 2023) βρίσκεται σε αναταραχή που οφείλεται κυρίως στη διαφθορά, την οικονομική κακοδιαχείριση και μια σειρά από εξωτερικές κρίσεις.

Η κρίση για την οικονομία του Λιβάνου ξεκίνησε το 2019 από ένα συνδυασμό παραγόντων, συμπεριλαμβανομένου του πολέμου στη Συρία, της πανδημίας COVID-19, του αυξανόμενου δημόσιου χρέους, της κατάρρευσης του νομίσματος και της καταστροφικής έκρηξης στο λιμάνι της Βηρυτού, η οποία προκάλεσε καταστροφές στις υποδομές.

Η παρατεταμένη κρίση οδήγησε σε εκτενείς διαδηλώσεις με αίτημα τις εκτενείς μεταρρυθμίσεις συμβάλλοντας στη χειροτέρευση της κατάστασης της οικονομίας και την κατάρρευση των βασικών οικονομικών δραστηριοτήτων της χώρας όπως η κτηματαγορά, οι κατασκευές και ο τουρισμός, καθώς και του τραπεζικού τομέα.

Οι εξελίξεις αυτές είχαν σημαντική επίδραση στο ΑΕΠ της χώρας το οποίο συρρικνώθηκε σημαντικά κατά το 2020, το 2021 και το 2022 οδηγώντας και σε αύξηση του λόγου του χρέους προς το ΑΕΠ.

Για να αντιμετωπίσει αυτές τις κρίσεις και να σταθεροποιήσει την οικονομία, ο Λίβανος ζήτησε βοήθεια από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ). Πέρα από τα οικονομικά προβλήματα, ο Λίβανος αντιμετώπισε επίσης ανθρωπιστικά και κοινωνικά θέματα, συμπεριλαμβανομένης της παρουσίας των προσφύγων από τη Συρία, της υψηλής ανεργίας και των σημαντικών κοινωνικών ανισοτήτων.

Ως αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών όπως παρατηρείται από την αναφορά η οικονομία του Λιβάνου υπέστη σημαντικές μεταβολές με τη συμβολή του τομέα της βιομηχανίας στο ΑΕΠ να μειώνεται από το 12,8% του ΑΕΠ το 2019 σε μόλις 2,8% το 2021. Οι υπηρεσίες κυριαρχούν στην οικονομία, αντιπροσωπεύοντας το 94,1% του ΑΕΠ της χώρας και απασχολώντας το 65% του εργατικού δυναμικού. Ο τουρισμός, που αντιπροσωπεύει σχεδόν το 20% του ΑΕΠ και απασχολεί

περίπου το 18% του ενεργού πληθυσμού, επίσης υπέστη σημαντικό πλήγμα λόγω της γενικότερης οικονομικής και πολιτικής κρίσης.

Επιπλέον από την έκθεση του ΓΟΕΥ της Βηρυτού (ΓΟΕΥ, 2023) αναφορικά με την εμπορική δραστηριότητα με την Ελλάδα διαπιστώνεται ότι καταγράφεται συνεχής και σταθερή αύξηση των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των χωρών, η οποία οφείλεται σε μεγάλο ποσοστό στην κάλυψη των ενεργειακών αναγκών του Λιβάνου καθώς και στην έμμεση κάλυψη συριακών εισαγωγών, καθώς μέσω του Λιβάνου διενεργείται σημαντικό μέρος των εισαγωγών και εξαγωγών και της Συρίας.

Το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδος έναντι του Λιβάνου παραμένει πλεονασματικό, ενώ η Ελλάδα παραμένει διαχρονικά ένας εκ των πρώτων τριών εμπορικών εταίρων του με το μεγαλύτερο μέρος των ελληνικών εξαγωγών να αποτελείται από πετρέλαιο και επεξεργασμένα προϊόντα πετρελαίου. Ακολουθούν τα προϊόντα χημικών βιομηχανιών και ακολουθούν τα παρασκευασμένα τρόφιμα τα ποτά και ο καπνός και τον όγκο των συναλλαγών να αυξάνεται καθιστώντας την Ελλάδα τον τρίτο μεγαλύτερο προμηθευτή μετά την Κίνα και την Τουρκία.

Επίσης στην αναφορά του ΓΟΕΥ σημειώνεται ότι, παρά τη δυσχερή οικονομική κατάσταση της χώρας τα ελληνικά προϊόντα διατηρούν την θέση τους στην αγορά του Λιβάνου. Αναφέρονται χαρακτηριστικά: Μπισκότα Παπαδοπούλου όλων των τύπων, Μέλι Αττικής, Γιαούρτια & φέτα ΜΕΒΓΑΛ, καθώς και Ούζο, λικέρ μαστίχας, τυριά τύπου Kashkaval από ελληνικά τυροκομεία Ατλας, Bahzra κα.

Τέλος, μέσω της έκθεσης αναγνωρίζεται ότι τομείς στους οποίους θα μπορούσε να επεκταθεί η ελληνική παρουσία στο Λίβανο είναι τα φαρμακευτικά προϊόντα και τα καλλυντικά, τα δομικά υλικά, οι ΑΠΕ, ο αγροτικός κτηνοτροφικός εξοπλισμός και τα προϊόντα διατροφής, καθώς επίσης ότι ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι αυξημένες τουριστικές ροές, καθώς ολοένα και μεγαλύτερος αριθμός Λιβανέζων την Ελλάδα.

Αναφορικά με το ύψος των ελληνικών επενδύσεων η αναφορά δεν παρέχει στοιχεία, ωστόσο από τα στοιχεία που συλλέχθηκαν φαίνεται ότι υπάρχει μία πολύ μικρή σε μέγεθος και όχι σε σταθερή κάθε χρόνο βάση ροή επενδύσεων.

Τα στοιχεία για τις επενδύσεις και τους δείκτες παρουσιάζονται παρακάτω.

Πίνακας 8: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Λιβάνου 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	108	113	104	115	111	104	123	126	133	142	143	-
Global Competitiveness Index	3,89 (92)	3,95 (89)	3,88 (91)	3,77 (103)	3,68 (113)	3,84 (101)	3,84 (101)	3,84 (101)	57,7 (80)	56,3 (88)	-	-
Corruption Perceptions Index	2,5 (134)	2,5 (134)	30 (128)	28 (127)	27 (136)	28 (123)	28 (136)	28 (143)	28 (138)	28 (137)	25 (149)	24 (154)
Financial Development Index	0,33	0,31	0,30	0,29	0,29	0,30	0,29	0,30	0,30	0,29	0,31	0,30
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	-0,45	0,05	-0,03	0,28	-2,18	-0,73	-3,97	-0,27	-0,06	-0,27	0,00	0,05
Εξαγωγές	297,17	227,91	946,87	661,06	814,63	851,11	1160,69	1412,79	1758,89	1301,28	740,38	2775,68
Εισαγωγές	31,32	30,96	24,57	33,37	29,73	37,83	27,02	36,74	52,47	61,90	82,57	218,07

8.1.10 Συρία

Η Συρία αποτελεί και αυτή ιδιαίτερη περίπτωση καθώς βρίσκεται σε εμφύλια εμπόλεμη κατάσταση από το 2011 με την κατάσταση στο βόρειο τμήμα της χώρας προς την Τουρκία, να είναι χαοτική.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρατίθενται από την Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank, 2022) ο πόλεμος στη Συρία, που εισέρχεται τώρα στον δέκατο πρώτο χρόνο του, συνεχίζει να έχει καταστροφικές επιπτώσεις στον πληθυσμό και την οικονομία. Περισσότερο από το μισό του πληθυσμού πριν από τον πόλεμο παραμένει εκδιωγμένο, με 6,6 εκατομμύρια εσωτερικούς εκδιωγμένους στη Συρία και άλλα 5,6 εκατομμύρια Σύρους πρόσφυγες σε γειτονικές χώρες. Παρά τη μείωση των μεγάλης κλίμακας συγκρούσεων, η Συρία κατέγραψε 7.465 θανάτους που σχετίζονται με τον πόλεμο το 2021, βρισκόμενη στην 9η θέση παγκοσμίως.

Οι κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες του πολέμου είναι σημαντικές. Ανάμεσα στο 2010 και το 2019, το ΑΕΠ της Συρίας συρρικνώθηκε περισσότερο από το μισό, οδηγώντας την Παγκόσμια Τράπεζα να συμπεριλάβει τη Συρία στις χώρες με τα χαμηλότερα εισοδήματα το 2018, παρά το γεγονός ότι η ακραία φτώχεια, που πριν από τον πόλεμο ήταν σχεδόν ανύπαρκτη, επηρεάζει πλέον

περισσότερο από το 50% του πληθυσμού. Η πρόσβαση σε στέγη, υγειονομική περίθαλψη, εκπαίδευση, νερό και υγιεινές συνθήκες έχει υποστεί πλήγμα και ο υγειονομικός τομέας, που είχε ήδη υποστεί καταστροφές από τον δεκαετή πόλεμο, αντιμετώπισε σημαντικές δυσκολίες στη διαχείριση της πανδημίας του COVID-19.

Η οικονομία της Συρίας αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις, συμπεριλαμβανομένων της υγειονομικής κρίσης, της περιφερειακής αστάθειας και της μακροοικονομικής αστάθειας. Η εφαρμογή κυρώσεων από τις ΗΠΑ σε συνδυασμό με τις κρίσεις στο γειτονικό Λίβανο και την Τουρκία, έχουν περιορίσει σοβαρά τις εξωτερικές οικονομικές σχέσεις της Συρίας κάτι που οδήγησε σε έλλειψη απαραίτητων αγαθών και γρήγορη υποτίμηση του νομίσματος.

Αν και τα στοιχεία, λόγω της κατάστασης είναι δύσκολο να καταγραφούν και να ταυτοποιηθούν στην αναφορά για τις παγκόσμιες επενδύσεις του UNCTAD (2022) διαπιστώνεται ότι το απόθεμα επενδύσεων στη χώρα αντιστοιχεί κατά το 2021 σε 10,7 δις δολάρια ενώ το απόθεμα των συριακών επενδύσεων υπολογίζεται σε 5 δις δολάρια.

Τα στοιχεία των δεικτών που συγκεντρώθηκαν παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα

Πίνακας 9: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Συρίας 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	143	144	134	144	165	175	175	173	174	179	176	-
Global Competitiveness Index	3,79 (97)	3,85 (98)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Corruption Perceptions Index	2,5 (134)	2,6 (129)	26 (144)	17 (168)	20 (159)	18 (154)	13 (173)	14 (178)	13 (178)	13 (178)	14 (178)	13 (178)
Financial Development Index	0,10	0,10	0,09	0,10	0,12	0,12	0,12	0,10	0,10	0,10	0,12	0,12
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	0,18	0,38	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Εξαγωγές	117,55	92,07	39,91	12,24	10,12	8,40	11,06	3,80	36,54	6,80	2,88	5,14
Εισαγωγές	55,62	79,98	16,53	11,96	13,92	9,31	2,06	2,42	5,95	1,78	3,22	8,84

8.1.11 Τουρκία

Η οικονομία της Τουρκίας αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες σε μέγεθος οικονομίες στο χώρο της Μεσογείου η οποία έχει σημαντική παρουσία στο παγκόσμιο εμπόριο.

Όπως παρατίθεται στην αναφορά της Lloyds για τη χώρα (Lloyds, 2023) το εμπόριο αντιπροσωπεύει πάνω από το 70% του ΑΕΠ της Τουρκίας με τους κύριους εξαγωγικούς τομείς να αφορούν στη βιομηχανία οχημάτων, τα κοσμήματα και τα προϊόντα πετρελαιοειδών και τις εισαγωγές να αναφέρονται κυρίως στα σιδηρούχα απόβλητα, πετρέλαιο, τα αυτοκίνητα και αξεσουάρ, και χρυσό.

Παρόλα αυτά, η Τουρκία αντιμετωπίζει σημαντικό εμπορικό έλλειμμα, κυρίως λόγω των εισαγωγών ενέργειας και της εξάρτησής της από εισαγόμενες πρώτες ύλες για τις εξαγωγές της. Το 2021, οι εισαγωγές και οι εξαγωγές της Τουρκίας αυξήθηκαν κατά 23,6% και 32,7% αντίστοιχα με το εμπορικό έλλειμμα να ανέρχεται περίπου στο 0,2% του ΑΕΠ της, ενώ σημαντικά προβλήματα για την οικονομία της αποτελούν και η αστάθεια του νομίσματος, ο υψηλός ρυθμός πληθωρισμού αλλά και οι κίνδυνοι για την ασφάλεια σε περιφερειακό επίπεδο.

Το επενδυτικό περιβάλλον της Τουρκίας έχει ως δυνατά στοιχεία τη δημογραφία της χώρας και τις φιλελεύθερες πολιτικές άμεσων ξένων επενδύσεων ενώ παράγοντας ιδιαίτερης σημασίας αποτελεί και η γεωγραφική θέση της χώρας.

Η έκθεση της Lloyds εστιάζει επίσης στο γεγονός ότι η χώρα έχει αναλάβει πρωτοβουλίες και έχει υιοθετήσει μεταρρυθμίσεις για την για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων, όπως τη δημιουργία του Γραφείου Επενδύσεων της Προεδρίας και την υλοποίηση της Στρατηγικής Άμεσων Ξένων Επενδύσεων 2021-23, ειδικότερα στους τομείς των νέων τεχνολογιών, των υπηρεσιών, των τηλεπικοινωνιών, της ναυτιλίας στις βιοτεχνολογίες προσπαθώντας να ευθυγραμμιστεί και με τους κανονισμούς της Ε.Ε.

Αναφορικά με τις διμερείς σχέσεις της Ελλάδας με την Τουρκία σύμφωνα με την έκθεση του 2022 του ΓΟΕΥ της Άγκυρας (ΓΟΕΥ Άγκυρας, 2023) αναφέρεται ότι το διμερές εμπόριο χαρακτηρίζεται διαχρονικά από την κυρίαρχη συμμετοχή (50%-70%) των προϊόντων διύλισης πετρελαίου/καυσίμων και της ηλεκτρικής ενέργειας στη σύνθεση των ελληνικών εξαγωγών.

Επίσης αναφέρεται ότι για μία δεκαετία, από το 2009, το εμπορικό ισοζύγιο των δύο χωρών ήταν πλεονασματικό υπέρ της Ελλάδας, με εξαίρεση το έτος 2016.

Ειδικότερα για το 2022, οι ελληνικές εξαγωγές παρατίθεται ότι αυξήθηκαν κατά 21,5%. Τα εξαχθέντα πετρελαιοειδή αυξήθηκαν κατά 23%, όμως με βάση τις τρέχουσες επενδύσεις στον τομέα από άλλες χώρες αναμένεται ότι αυτές θα υποκαταστήσουν σε μεγάλο βαθμό τις ελληνικές εξαγωγές πετρελαιοειδών στο προσεχές μέλλον.

Μεταξύ των χωρών-μελών της Ε.Ε. όσον αφορά στις εξαγωγές, η Ελλάδα ήταν ο 11ος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Τουρκίας ενώ στις εισαγωγές, η Ελλάδα ήταν αντίστοιχα στη 10η θέση.

Οι εξελίξεις στις ελληνοτουρκικές εμπορικές συναλλαγές, εξαιρουμένων των προϊόντων πετρελαίου, μπορούν να αποδοθούν στην ανταγωνιστικότητα των τουρκικών προϊόντων λόγω παραγόντων όπως το μέγεθος και δομή παραγωγικού ιστού της Τουρκίας, το χαμηλό κόστος εργασίας και λειτουργίας των επιχειρήσεων καθώς και στον προστατευτισμό της οικονομικής και εμπορικής πολιτικής της Τουρκίας.

Τα σημαντικότερα ελληνικά προϊόντα που εξάγονται προς την Τουρκία είναι τα πετρελαιοειδή, η ηλεκτρική ενέργεια, το βαμβάκι, ο βιομηχανικός εξοπλισμός αλλά και τα φαρμακευτικά προϊόντα ενώ τα κύρια εισαγόμενα από την Τουρκία προϊόντα είναι τα πετρελαιοειδή, οι πρώτες ύλες (σίδηρος και χάλυβας), τα επιβατικά οχήματα και τα ψάρια.

Αναφορικά με τις επενδύσεις διαπιστώνεται ότι οι ελληνικές επενδύσεις στην Τουρκία είναι μεγαλύτερες από τις επενδύσεις της Τουρκίας στην Ελλάδα.

Σε ότι αφορά στην παρουσία ελληνικών επιχειρήσεων στη χώρα, το ΓΟΕΥ ξεχωρίζει τις επενδύσεις που έχουν γίνει από τις εταιρείες TITAN, CHIPITA, ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΛΕΥΚΟΛΙΘΟΙ, ΠΛΑΣΤΙΚΑ ΚΡΗΤΗΣ, PALAPLAST, ALUMIL, ISOMAT, EURODRIP, KLEEMANN, FOURLIS/INTERSPORT, ΚΑΡΕΛΙΑ, INTRALOT, INTELLI SOLUTIONS αλλά και τον όμιλο ΜΥΤΙΑΗΝΑΙΟΣ στην εισαγωγή φυσικού αερίου, προσθέτοντας ότι η μη ευνοϊκή οικονομική συγκυρία έχει υποφέρει πλήγμα στη δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων λόγω της μείωσης της ζήτησης όμως ειδικά για όσες εστιάζουν στις εξαγωγές η μείωση αυτή υποκαταστάθηκε εν μέρη από την αύξηση των εξαγωγών και την μείωση του λειτουργικού τους κόστους.

Τέλος αναφορικά με την προοπτική της περαιτέρω ανάπτυξης της οικονομικής δραστηριότητας παρατηρείται ότι υφίστανται σημαντικές ευκαιρίες διαφοροποιημένες ανάλογα με τους κύριους

τομείς δραστηριότητας στο επίπεδο των περιφερειών της Τουρκίας, με ευκαιρίες να παρουσιάζονται σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας.

Τα στοιχεία των δεικτών για την Τουρκία που συγκεντρώθηκαν παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα

Πίνακας 10: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Τουρκίας 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	73	65	71	71	69	55	55	69	60	43	33	-
Global Competitive Index	4,25 (61)	4,28 (59)	4,45 (43)	4,45 (44)	4,46 (45)	4,37 (51)	4,39 (55)	4,42 (53)	61,6 (61)	62,1 (61)	-	-
Corruption Perceptions Index	4,4 (59)	4,2 (61)	49 (54)	50 (53)	45 (64)	42 (66)	41 (75)	40 (81)	41 (78)	39 (91)	40 (86)	38 (96)
Financial Development Index	0,47	0,46	0,47	0,49	0,50	0,49	0,48	0,50	0,50	0,50	0,51	0,50
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	479,91	376,78	669,37	535,78	763,57	713,65	-2231,23	51,46	48,32	24,81	11,30	-128,22
Εξαγωγές	1668,43	2618,03	3795,32	4256,67	4348,03	1898,20	1495,31	2206,67	2402,59	2209,60	1528,50	4,869,22
Εισαγωγές	1540,98	1609,44	1424,69	1,472,25	1543,48	1476,95	1545,33	1618,33	2181,08	2175,50	1771,79	5905,59

8.1.12 Αλβανία

Η περίπτωση της Αλβανίας αποτελεί μία ιδιαίτερη περίπτωση λόγω των στενών σχέσεων των δύο οικονομιών ως αποτέλεσμα της σημαντικής μετανάστευσης στην Ελλάδα ατόμων αλβανικής καταγωγής.

Η Αλβανική οικονομία, όπως αναλύεται από την Τράπεζα Lloyds (Lloyds, 2023) είναι μία οικονομία σε μεταβατικό στάδιο καθώς επιδεικνύει σημαντικές οικονομικές επιδόσεις, χωρίς ωστόσο να διαθέτει ακόμη υψηλά επίπεδα ανοίγματος στην παγκόσμια αγορά επενδυτικών κεφαλαίων.

Σύμφωνα με τα δεδομένα από την αναφορά η οικονομία της Αλβανίας αναπτύχθηκε κατά το 2022 κυρίως λόγω του τουρισμού, της κτηματαγοράς και του τομέα των υπηρεσιών ενώ παράλληλα η επίδραση της πανδημίας στην οικονομία ήταν περιορισμένη.

Επιπλέον παρατηρείται ότι ενώ τα έσοδα της οικονομίας βελτιώνονται συνεχώς η ροή των επενδύσεων παραμένει συνολικά χαμηλή ενώ παράλληλα από τη μία πλευρά δεν παρατηρούνται υψηλά ποσοστά ανεργίας, περίπου στο 10%, αλλά η χώρα παραμένει μία από τις φτωχότερες ευρωπαϊκές χώρες με υψηλό επίπεδο παραοικονομίας, το οποίο αγγίζει ως και το 50% του ΑΕΠ.

Οι κυριότεροι κλάδοι της οικονομίας της χώρας είναι η γεωργία η οποία συνεισφέρει περίπου το 18% του ΑΕΠ και απασχολεί πάνω από το 1/3 του εργατικού δυναμικού, η βιομηχανία η οποία συνεισφέρει περίπου το 22% του ΑΕΠ και απασχολεί το 20% του εργατικού δυναμικού ενώ ο τομέας των υπηρεσιών συνεισφέρει περίπου το ήμισυ του ΑΕΠ και απασχολεί το 43% του εργατικού δυναμικού, με τον τουρισμό να αποτελεί συνεχώς και σημαντικότερο κομμάτι της Αλβανικής οικονομίας.

Σε σχέση με τις διμερείς οικονομικές σχέσεις της Ελλάδας με την Αλβανία από την έκθεση του 2022 του ΓΟΕΥ Τιράνων (ΓΟΕΥ Τιράνων, 2023) διαπιστώνεται ότι η Ελλάδα αποτελεί διαχρονικά σημαντικό εμπορικό εταίρο της Αλβανίας με την Ελλάδα να αποτελεί για το 2022 τον 4^ο σημαντικότερο εμπορικό της εταίρο σε αξία εισαγωγών αλλά και σε αξία εξαγωγών και το εμπορικό ισοζύγιο να είναι πλεονασματικό για την Ελλάδα και να παρουσιάζει συνεχή αύξηση.

Οι κυριότερες εξαγωγές προς την Αλβανία περιλαμβάνουν τα καύσιμα και πετρελαιοειδή, τα προϊόντα απόσταξης, τις πρώτες ύλες σε σίδηρο και χάλυβα, τα πλαστικά και το χαρτί καθώς και τα επεξεργασμένα λαχανικά και φρούτα, ενώ αντίστοιχα τα κυριότερα εισαγόμενα προϊόντα είναι τα καύσιμα και πετρελαιοειδή, τα είδη ένδυσης, τα πλαστικά και τις πρώτες ύλες σε σίδηρο, χυτοσίδηρο και χάλυβα. Το εμπορικό ισοζύγιο των πληρωμών για υπηρεσίες είναι θετικό για την Ελλάδα ενώ το κύριο σώμα αφορά σε εισπράξεις για υπηρεσίες μεταφορών.

Όπως παρατηρείται στην αναφορά κατά την περίοδο 2000-2015 πραγματοποιήθηκαν ιδιαίτερα σημαντικές επενδύσεις από ελληνικής πλευράς ιδίως στους τομείς του χρηματοπιστωτικού συστήματος, στις τηλεπικοινωνίες και τις κατασκευές, όμως έως το 2021 οι ελληνικές επενδύσεις είχαν υποχωρήσει αρκετά χαμηλότερα με το σημαντικότερο απόθεμα σε ΑΞΕ στη χώρα να

προέρχεται από την Ελβετία και σημαντικούς επενδυτές την Ιταλία, την Τουρκία και τη Βουλγαρία.

Τέλος αναφορικά με τις προοπτικές επέκτασης των επενδύσεων αναγνωρίζεται ότι οι τομείς που παρουσιάζουν αυξημένο ενδιαφέρον για την Αλβανία είναι ο τομέας της ενέργειας και των ΑΠΕ καθώς η χώρα επιδιώκει την αύξηση της παραγωγής ενέργειας, ο τομέας της πληροφορικής, των νέων τεχνολογιών και των τηλεπικοινωνιών, των κατασκευών και των φαρμακευτικών ενώ ιδιαίτερης σημασίας, λόγω της θέσης του στην οικονομία της χώρας αποτελεί και ο αγροδιατροφικός κλάδος τόσο σε ότι αφορά στις τεχνολογίες παραγωγής όσο και σε θέματα μεταποίησης και εμπορίου των προϊόντων.

Τέλος, αναφορικά με τους δείκτες για την Αλβανική οικονομία τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 11: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Αλβανίας 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	82	82	82	85	90	68	97*	58	65	63	82	-
Global Competitiveness Index	3,94 (88)	4,06 (78)	3,91 (89)	3,85 (95)	3,84 (97)	3,93 (93)	4,06 (80)	4,18 (80)	58,1 (76)	57,6 (81)	-	-
Corruption Perceptions Index	3,3 (91)	3,1 (95)	3,3 (113)	3,1 (116)	3,3 (110)	3,6 (88)	3,9 (83)	3,8 (91)	3,6 (99)	3,5 (106)	3,6 (104)	3,5 (110)
Financial Development Index	0,20	0,20	0,21	0,20	0,21	0,20	0,20	0,20	0,19	0,20	0,20	0,20
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	55,25	13,62	11,39	-1,22	25,85	-28,10	-24,62	-53,78	-144,14	-57,22	1,48	-0,34
Εξαγωγές	607,74	589,74	533,29	456,01	546,81	386,55	418,76	521,13	622,70	641,07	582,32	1619,26
Εισαγωγές	129,01	107,01	105,54	85,76	119,54	110,63	126,45	100,82	140,65	144,11	146,49	446,47

8.1.13 Μαυροβούνιο

Το Μαυροβούνιο αποτελεί μία από τις τελευταίες χώρες της πρώην Γιουγκοσλαβίας που απέκτησαν αυτονομία από την πρώην Γιουγκοσλαβία.

Σύμφωνα με τα όσα παρατίθενται από την Τράπεζα Lloyds (Lloyds, 2023) κύρια στοιχεία της οικονομίας της χώρας είναι ότι βρίσκεται σε στάδιο μετάβασης προς μία ανοικτότερη οικονομία εστιάζοντας στις επενδύσεις στην ενέργεια και τον τουρισμό και εμφανίζοντας υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης και με στόχο τη σταδιακή μείωση της εξάρτησης από τις εισαγωγές.

Όπως επισημαίνεται από την έκθεση ο πληθωρισμός στη χώρα είναι αρκετά υψηλός ενώ η κυβέρνηση έχει εισάγει το σχέδιο “Europe Now” το 2021 και έχει προγραμματίσει την εισαγωγή μεταρρυθμίσεων στο φορολογικό σύστημα για την επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης, ωστόσο κατά την τρέχουσα συγκυρία αντιμετωπίζει αρκετά υψηλά ποσοστά ανεργίας με περίπου το ¼ του πληθυσμού να βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού και το ΑΕΠ ανά κάτοικο να είναι σημαντικά χαμηλότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Αναφορικά με τη διάρθρωση της οικονομίας της χώρας, ο γεωργικός τομέας διαπιστώνεται ότι αντιπροσωπεύει το 6,5% του ΑΕΠ, η βιομηχανία περίπου το 15% ενώ ο τομέας των υπηρεσιών περίπου το 60% με τον τουρισμό να συνεισφέρει το 20% του ΑΕΠ και τον τομέα να απασχολεί σχεδόν τα ¾ του εργατικού δυναμικού της χώρας.

Σημαντικές προκλήσεις για την οικονομία της χώρας αποτελούν η εισαγωγή νέων παραγωγικών μεθόδων και τεχνολογίας, η ενίσχυση του κλάδου των κατασκευών και ο μετασχηματισμός του χρηματοπιστωτικού τομέα καθώς και η καταπολέμηση της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος, τα οποία υπονομεύουν την ανάπτυξη της χώρας.

Σύμφωνα με τους Panagiotou και Tzifakis (2022) στο Μαυροβούνιο παρουσιάζονται κενά σε ότι αφορά στη νομοθεσία και το ρυθμιστικό πλαίσιο λειτουργίας της οικονομίας είναι ατελές σε πολλές διαστάσεις του, κάτι το οποίο γίνεται ακόμη εντονότερο από το γεγονός ότι το δικαστικό σύστημα είναι αδύναμο και συχνά δέχεται παρεμβάσεις από την πολιτική εξουσία.

Επίσης διαπιστώνεται ότι είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένο το φαινόμενο της δωροδοκίας σε τοπικό αλλά και εθνικό επίπεδο, γεγονός που σε συνδυασμό με τις φτωχές υποδομές, το υψηλό κόστος της κτηματαγοράς και το χαμηλό επίπεδο εξειδίκευσης του ανθρώπινου δυναμικού αποτελούν σημαντικές προκλήσεις για την πραγματοποίηση επενδύσεων και έχουν κρατήσει χαμηλά το επίπεδο των ελληνικών επενδύσεων στη χώρα.

Επιπλέον, παραθέτουν ότι κατά την περίοδο από το 2008-2016 οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των δύο κρατών έχουν αποδυναμωθεί τόσο σε επίπεδο εξαγωγών όσο και εισαγωγών με τις

εισαγωγές της Ελλάδας να αναφέρονται σχεδόν αποκλειστικά σε μεταλλεύματα εκτός του σιδήρου και σε βιομηχανικό εξοπλισμό για την κατεργασία μετάλλων και τις εξαγωγές της Ελλάδας να αναφέρονται κατά βάση σε πετρελαϊκά προϊόντα και με σημαντική διαφορά σε όγκο και αξία στα μεταλλεύματα και τα δημητριακά.

Από την αναφορά του State Department των ΗΠΑ για το επενδυτικό κλίμα στη χώρα του 2021. (US Department of State, 2021), παρατηρείται ότι οι ξένοι επενδυτές αντιμετωπίζονται με το ίδιο νομοθετικό πλαίσιο όπως και οι επενδυτές από το εσωτερικό της χώρας και ότι το Μαυροβούνιο τα τελευταία χρόνια έχει αναλάβει σημαντικές πρωτοβουλίες και έχουν γίνει βήματα για την αναθεώρηση της νομοθεσίας ώστε να βελτιωθεί η ικανότητα της χώρας να προσελκύει επενδύσεις αν και η εφαρμογή και επιβολή τους παραμένουν προβληματικές.

Επίσης, όπως διαπιστώνεται το ύψος της παραοικονομίας στη χώρα είναι ιδιαίτερα μεγάλο κάτι το οποίο επηρεάζει την αγορά και ιδιαίτερα τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται με νόμιμο τρόπο ενώ παράλληλα σε πολλές περιπτώσεις οι πολιτικές για την προώθηση της επιχειρηματικότητας, όπως οι φορολογικές ρυθμίσεις, ακυρώνονται από τις πολιτικές των τοπικών αρχών, δυσχεραίνοντας την επιχειρηματική δραστηριοποίηση και την προσέλκυση επενδύσεων.

Στις προοπτικές για την οικονομία του Μαυροβουνίου περιλαμβάνονται η επένδυση στον τουρισμό και τις τουριστικές υποδομές και η διαφοροποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων του.

Τέλος τα στοιχεία που έχουν συλλεχθεί για τους δείκτες για το Μαυροβούνιο παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 12: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Μαυροβουνίου 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	71	66	56	51	44	36	46	51	42	50	50	-
Global Competitiveness Index	4,36 (49)	4,27 (60)	4,14 (72)	4,20 (67)	4,23 (67)	4,20 (70)	4,05 (82)	4,15 (82)	59,6 (71)	60,9 (73)	-	-
Corruption Perceptions Index	3,7 (73)	4,0 (66)	41 (75)	44 (67)	42 (76)	44 (61)	45 (64)	46 (64)	45 (67)	45 (66)	45 (67)	46 (64)

Financial Development Index	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	24,26	1,11	-0,23	-1,92	0,22	0,15	0,25	0,25	0,25	0,25	-0,20	-0,07
Εξαγωγές	170,20	225,27	209,82	214,72	215,61	130,43	122,63	138,48	180,50	168,84	92,35	363,54
Εισαγωγές	77,71	73,16	65,50	74,68	55,43	11,50	0,48	0,93	3,68	2,13	4,48	10,05

8.1.14 Βοσνία και Ερζεγοβίνη

Τέλος σε ότι αφορά στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη, την βορειότερη από τις Τ.Μ.Χ. από την αναφορά της τράπεζας Lloyds βασικές διαπιστώσεις για την οικονομία της είναι ότι η πρόοδος που έχει σημειωθεί στην οικονομία της μετά από τη λήξη των συγκρούσεων για την αυτονομία της το 1995 είναι ιδιαίτερα σημαντική και η χώρα πλέον κατατάσσεται μεταξύ των χωρών με μεσαία-υψηλά εισοδήματα.

Η οικονομία της χώρας αναπτύσσεται συνεχώς και το 2021 το ΑΕΠ της παρουσίασε αύξηση κατά 7,5% και το χρέος της χώρας ως ποσοστό επί του ΑΕΠ της είναι χαμηλό και αναμένεται να μειώνεται ακόμη περισσότερο, αν και ο Ρωσο-Ουκρανικός πόλεμος επιβράδυνε την ανάπτυξή της.

Σημαντικές προκλήσεις που αναφέρονται για την οικονομία της χώρας είναι η διαφθορά και η υψηλή ανεργία, ειδικά σε ότι αφορά στις γυναίκες, ενώ και ο ρυθμός πληθωρισμού, τουλάχιστον κατά το 2022 ήταν υψηλός, κυρίως λόγω της παγκόσμιας αύξησης των τιμών της ενέργειας.

Αναφορικά με τη διάρθρωση της οικονομίας της σημαντικότερος τομέας είναι ο τομέας των υπηρεσιών ο οποίος συνεισφέρει πάνω από το 50% του ΑΕΠ της χώρας και απασχολεί πάνω από το 50% του εργατικού της δυναμικού ενώ η βιομηχανία συνεισφέρει το 25,5% του ΑΕΠ και απασχολεί περίπου το 1/3 του εργατικού δυναμικού. Ο γεωργικός τομέας ενώ απασχολεί περίπου το 18% του δυναμικού συνεισφέρει περίπου το 5% του ΑΕΠ.

Τα κύρια παραγόμενα βιομηχανικά προϊόντα είναι μεταλλεύματα και ορυκτά, χημικά καθώς και υφάσματα και υποδήματα ενώ οι κύριες δραστηριότητες του τομέα των υπηρεσιών περιλαμβάνουν το εμπόριο, τις μεταφορές, τις χρηματοοικονομικές υπηρεσίες και τον τουρισμό,

με τη χώρα παρά την αγροτική παραγωγή να εισάγει μεγάλο όγκο των απαραίτητων αγρο-διατροφικών προϊόντων.

Ο χρηματοπιστωτικός τομέας της χώρας παρουσιάζει αρκετή ανάπτυξη αλλά και πολυδιάσπαση καθώς στη χώρα λειτουργούν πάνω από 20 εμπορικά τραπεζικά ιδρύματα αποτελώντας ισχυρή ένδειξη προσανατολισμού προς την ιδιωτική δραστηριοποίηση αν και η διάσπαση αυτή αποτελεί παράγοντα ανησυχίας σχετικά με την κεφαλαιακή επάρκεια και τη βιωσιμότητα των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων αυτών.

Τέλος, από την αναφορά του ΓΟΕΥ του Σεράγεβο του 2022 (ΓΟΕΥ Σεράγεβο, 2022) για τις διμερείς οικονομικές σχέσεις ανάμεσα στις δύο οικονομίες διαπιστώνεται ότι υπάρχει ανοδική τάση στις εμπορικές συναλλαγές, με εξαίρεση το 2020 όπου παρατηρήθηκε μείωση λόγω των περιοριστικών στις μεταφορές μέτρων, τόσο σε ότι αφορά στις εξαγωγές προς τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη όσο και τις εισαγωγές από αυτή.

Όπως παρατηρείται από το γραφείο της Πρεσβείας στη χώρα η Ελλάδα δεν συγκαταλέγεται ανάμεσα στους σημαντικούς εμπορικούς εταίρους της χώρας καθώς κατά το 2022 οι εισαγωγές από την Ελλάδα αντιστοιχούσαν συνολικά σε λιγότερο από το 1% των συνολικών εισαγωγών ενώ αντίστοιχα και οι εξαγωγές προς την Ελλάδα αντιστοιχούν μόλις στο 0,13% των συνολικών εξαγωγών της, με το εμπορικό ισοζύγιο ωστόσο να είναι διαχρονικά πλεονασματικό υπέρ της Ελλάδας.

Τα κυριότερα προϊόντα που εξάγονται από την Ελλάδα προς τη Βοσνίας και Ερζεγοβίνη είναι τα πετρελαιοειδή, τα πλαστικά, τα ορυκτά προϊόντα και τα φαρμακευτικά ενώ τα κυριότερα εισαγόμενα προϊόντα αφορούν σε αργίλιο και τεχνουργήματα αργιλίου, χημικά, ξυλεία και ξυλοκάρβουνα, χαλκό και προϊόντα χαλκού.

Αναφορικά με τις επενδύσεις στη χώρα, η παρουσία της Ελλάδας χαρακτηρίζεται ως περιορισμένη με το ύψος των συνολικών επενδύσεων από το 2017-2021 να υπολογίζεται σε λιγότερο από 1 εκατομμύριο ευρώ και να αντιστοιχεί περίπου στο 0,01% του συνόλου των ΑΞΕ στη χώρα, οι οποίες ξεπερνούν τα 8 δισεκατομμύρια ευρώ.

Στον πλαίσιο της αναφοράς για τις επενδύσεις, ως σημαντικές επενδύσεις στη χώρα αναφέρονται η ίδρυση εταιρείας και καταστημάτων από αλβανική θυγατρική εταιρεία της JUMBO το 2017 τα οποία μέχρι το 2019 είχαν επεκταθεί σε 6 πόλεις.

Επιπλέον, ότι μέσα στο 2022 ανακοινώθηκε συνεργασία της «ΑΚΤΩΡ» και ανακοινώθηκε από την ALUMIL αύξηση των επενδύσεων της στη χώρα, ενώ επιπλέον αναφέρεται ότι στην περιοχή Brcko, από τα στοιχεία που παρασχέθηκαν από τις αρχές φαίνεται να είναι εγγεγραμμένες στα μητρώα 20 ελληνικές επιχειρήσεις.

Το γραφείο από την πλευρά του κρίνει ότι η δραστηριοποίηση περισσότερων ελληνικών επιχειρήσεων θα μπορούσε να είναι επιτυχημένη παρά το γεγονός ότι η αγοραστική δύναμη δεν βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα και το μέγεθος της αγοράς είναι μικρό, εντοπίζοντας ως τομείς ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για τη διενέργεια επενδύσεων την ενέργεια και ειδικά τις ΑΠΕ, τις κατασκευές και τον τουρισμό.

Τέλος τα στοιχεία για τους δείκτες που αναζητήθηκαν για τη χώρα παρατίθενται στον ακόλουθο πίνακα

Πίνακας 13: Εξέλιξη οικονομικών δεικτών οικονομίας Βοσνίας και Ερζεγοβίνης 2010-2021

Δείκτης	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ease of doing Business	116	110	125	126	131	107	79	81	86	89	90	-
Global Competitive ness Index	3,7 (102)	3,83 (100)	3,93 (88)	4,02 (87)	-	3,71 (111)	3,80 (107)	3,87 (103)	54,2 (91)	54,7 (92)	-	-
Corruption Perceptions Index	3,2 (98)	3,2 (91)	42 (72)	42 (72)	39 (80)	38 (76)	39 (83)	38 (91)	38 (89)	36 (101)	35 (111)	35 (110)
Financial Development Index	0,23	0,24	0,25	0,25	0,26	0,26	0,25	0,26	0,26	0,27	0,26	0,27
Ελληνικές ΞΑΕ (ροές)	0,10	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,69	1,09	0,04	0,00	0,00	0,00
Εξαγωγές	99,93	120,58	105,73	103,54	96,15	77,30	71,35	90,44	114,77	72,44	41,62	96,77

Ολοκληρώνοντας, την παρουσίαση των συνοπτικών στοιχείων για τις οικονομίες των T.M.X. και τις διμερείς σχέσεις με την ελληνική οικονομία στη συνέχεια παρουσιάζονται συγκεντρωτικά στοιχεία για την ελληνική δραστηριοποίηση στις χώρες αυτές.

8.2 Συγκεντρωτικά στοιχεία των ελληνικών επενδύσεων

Τα στοιχεία αυτά έχουν συγκεντρωθεί και επεξεργαστεί από τον κόμβο της Τράπεζας της Ελλάδας (ΤτΕ) και εκτείνονται στο χρονικό εύρος από το 2010 έως το 2021 ενώ σε κάποιες περιπτώσεις σε ότι αφορά στην καθαρή θέση των άμεσων ξένων επενδύσεων, λόγω της αλλαγής του τρόπου καταγραφής και απεικόνισής τους από την ΤτΕ δεν βρέθηκαν στοιχεία για την καθαρή θέση επενδύσεων για τα έτη 2010-2012.

8.2.1 Επενδύσεις Ελλήνων κατοίκων στο εξωτερικό

Αρχικά εξετάζοντας τα στοιχεία για την καθαρή θέση των ελληνικών επενδύσεων κατά τα έτη 2010-2021 τα στοιχεία παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 14: Ξένες Άμεσες Επενδύσεις Ελλήνων κατοίκων στο εξωτερικό – Καθαρή Θέση 2010-2021

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ΣΥΝΟΛΟ	32.084	37.216	34.062	26.321	24.228	22.429	17.082	16.763	17.029	17.123	11.145	13.128
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	18.331	22.426	20.792	11.133	10.412	11.834	9.834	8.920	8.938	8.753	8.327	9.870
Αλβανία	412	402	512	589	889	932	879	792	546	221	116	286
Βοσνία και Ερζεγοβίνη	-	-	-	4	4	4	4	5	2	2	0	0
Μαυροβούνιο	-	-	-	52	49	48	48	80	82	91	39	42
Τουρκία	4.540	4.876	3.726	4.623	5.337	3.297	136	128	239	235	316	345
Αλγερία	-*	-*	-*	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Αίγυπτος	-*	-*	-*	624	585	403	12	233	291	14	87	43
Λιβύη	-*	-*	-*	4	4	0	0	0	0	27	-5	9
Μαρόκο	-*	-*	-*	0	0	0	5	0	0	0	-14	-14
Τυνησία	-*	-*	-*	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ισραήλ	-*	-*	-*	0	0	0	0	0	3	3	1	2
Λίβανος	-*	-*	-*	34	34	5	5	1	1	1	1	1
Παλαιστινιακά Εδάφη	-*	-*	-*	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Συρία	-*	-*	-*	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝΟΛΟ Τ.Μ.Χ	4.952	5.278	4.238	5930	6902	4689	1089	1239	1164	594	541	714
Ποσοστό σε σύνολο	15,43%	14,18%	12,44%	22,53%	28,49%	20,91%	6,38%	7,39%	6,84%	3,47%	4,85%	5,44%
Ποσοστό σε Ε.Ε.	27,01%	23,54%	20,38%	53,27%	66,29%	39,62%	11,07%	13,89%	13,02%	6,79%	6,50%	7,23%

*Αλλαγή στον τρόπο απεικόνισης από Τράπεζα της Ελλάδας

Από τα στοιχεία αυτά παρατηρείται αρχικά ότι η καθαρή θέση των άμεσων ξένων επενδύσεων είναι θετική σε όλο το διάστημα της δεκαετίας, δηλαδή ότι σταθερά τα κεφάλαια που είναι επενδεδυμένα στις οικονομίες των Τ.Μ.Χ. είναι μεγαλύτερα από τα κεφάλαια που εισέρχονται στην ελληνική οικονομία.

Συρία	0,18	0,38	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ΣΥΝΟΛΟ T.M.X.	562,26	390,5	663,16	522,78	796,44	685,42	-2258,18	-0,85	-94,84	-31,94	-3,01	-155,04

Από τα στοιχεία για τις ετήσιες ροές των ελληνικών κεφαλαίων είναι ακόμη περισσότερο εμφανές ότι κατά το 2016 παρουσιάζεται κατακόρυφη μείωση των επενδύσεων στις T.M.X., η οποία συνεχίζεται με σταθεροποιητική όμως τάση.

Είναι επίσης εμφανές ότι επηρεάζονται πολύ περισσότερο οι ροές των επενδύσεων στις χώρες αυτές από ότι προς τις οικονομίες της Ε.Ε., οδηγώντας πρακτικά σε σχεδόν μηδενισμό των ροών κατά το επόμενο έτος προς το σύνολο των χωρών της Βόρειας Αφρικής εκτός της Αιγύπτου αλλά και της Μέσης Ανατολής εκτός Ισραήλ και της Τουρκίας, κάτι το οποίο φαίνεται και στον Πίνακα της καθαρής θέσης των ροών.

Η κατάσταση αυτή αναφορικά με τις ελληνικές επενδύσεις αντικατοπτρίζει και τα αναφερόμενα από τον ΟΟΣΑ (OECD, 2021 p.41) στην έκθεση του 2021 για τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική όπου περιγράφεται ότι η περιοχή δεν κατάφερε να ανανήψει εξαιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2008, των γεγονότων της Αραβικής Άνοιξης του 2011 και κατόπιν το 2015 από την παγκόσμια τάση από-επένδυσης που αντιμετωπίστηκε.

Αποτέλεσμα όλων των γεγονότων αυτών, όπως περιγράφεται ήταν ότι το 2018 οι εισερχόμενες ροές άμεσων ξένων επενδύσεων να είναι στο μισό από ότι ήταν το 2008 ή και ακόμη, να εκμηδενιστούν εντελώς όπως στην περίπτωση της Λιβύης, με τα γεγονότα της συνεχιζόμενης εμφύλιας διένεξης.

Παράλληλα, τα ίδια έτη αρχίζει να καταγράφεται και η κατεύθυνση κεφαλαίων προς τα κράτη της πρώην Γιουγκοσλαβίας, τα οποία έχοντας ξεπεράσει σε μεγάλο βαθμό την αναταραχή μετά την ανεξαρτητοποίησή τους (Βοσνία και Ερζεγοβίνη, 1992 και Μαυροβούνιο, 2006) αποτελούν αναδυόμενες αγορές και σε μεγάλη εγγύτητα με την Ελλάδα.

Επίσης, στο ζήτημα ίσως να παρέχει περισσότερες πληροφορίες η διάρθρωση των επενδύσεων των ελληνικών κεφαλαίων, η οποία επιχειρείται να εντοπιστεί και να αναλυθεί παρακάτω, σε επίπεδο συνολικών επενδεδυμένων κεφαλαίων ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, ως στοιχείο της στόχευσης των ελληνικών επενδύσεων στο σύνολό τους.

C28	Μηχανήματα και είδη εξοπλισμού π.δ.κ.α.	-4,84	-1,49	-10,53	-4,14	-3,89	-2,98	-2,77	37,60	0,04	0,30	0,07	0,05
C24T28 X27	[ΣΥΝΟΛΟ μεταλλικών προϊόντων και μηχανημάτων] (C24_C25+C26+C28)	19,62	18,63	-33,94	-11,45	-22,22	-20,32	-19,72	28,16	-0,83	30,51	33,42	44,79
C29	Μηχανοκίνητα οχήματα, ρυμουλκούμενα και ημιρυμουλκούμενα	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,75	0,00	0,00	0,00	0,00
C30	Λοιπός εξοπλισμός μεταφορών	-0,02	0,22	0,00	0,00	0,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
C303	εκ των οποίων: Κατασκευή αεροσκαφών και διαστημικών οχημάτων	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
C29_30	[ΣΥΝΟΛΟ οχημάτων + λοιπού εξοπλισμού μεταφορών] (C29+C30)	-0,02	0,22	0,00	0,00	0,18	0,00	0,00	0,75	0,00	0,00	0,00	0,00
C_ΟΤΗ	Άλλες μεταποιητικές βιομηχανίες	56,32	-73,99	-68,72	-48,24	-9,08	21,15	142,65	39,95	24,66	-127,92	-27,52	-203,29
D35	ΠΑΡΟΧΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ, ΦΥΣΙΚΟΥ ΑΕΡΙΟΥ, ΑΤΜΟΥ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΥ (Τίτλος Δ)	5,69	49,95	22,05	-10,54	7,68	8,45	6,76	24,23	40,42	11,78	-19,34	117,29
E	ΠΑΡΟΧΗ ΝΕΡΟΥ· ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΛΥΜΑΤΩΝ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΞΥΓΙΑΝΣΗΣ (Τίτλος Ε)	0,00	0,00	0,65	0,96	2,28	4,73	3,73	0,74	-1,35	-0,01	4,93	1,94
E36	Συλλογή, επεξεργασία και παροχή νερού	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,28	0,19
E37T39	Επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης	0,00	0,00	0,65	0,96	2,28	4,73	3,73	0,74	-1,35	-0,08	4,65	1,75
F	ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ (Τίτλος ΣΤ)	38,76	12,00	16,24	9,44	-15,38	15,97	90,60	103,32	66,54	134,73	74,60	-14,42
G	ΧΟΝΔΡΙΚΟ ΚΑΙ ΛΙΑΝΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ· ΕΠΙΣΚΕΥΗ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΩΝ ΟΧΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΜΟΤΟΣΙΚΛΕΤΩΝ (Τίτλος Ζ)	112,87	150,78	167,82	-43,64	218,40	281,23	364,10	133,55	255,19	48,70	-24,96	134,71
G45	Χονδρικό και λιανικό εμπόριο και επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	112,87	150,78	3,41	10,03	-4,86	4,36	-1,14	-3,26	1,97	-20,73	1,51	-0,06
G46	Χονδρικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	0,00	0,00	-37,10	25,45	37,19	38,48	68,33	41,00	124,80	-36,68	-23,71	35,90
G47	Λιανικό εμπόριο, εκτός από το εμπόριο μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών	0,00	0,00	201,52	-79,11	186,07	238,39	296,91	95,80	128,42	106,11	-2,75	98,88
H	ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ (Τίτλος Η)	70,64	6,46	5,71	2,27	5,46	39,68	5,86	7,68	-43,11	6,94	18,69	1,85
H49	Χερσαίες μεταφορές και μεταφορές μέσω σωληναγωγών	1,54	0,00	0,07	0,00	-1,01	0,00	0,21	-0,16	0,00	0,00	0,00	-0,53
H50	Πλωτές μεταφορές	63,70	17,16	4,30	4,42	4,34	7,24	8,15	5,45	-45,12	5,68	3,38	-0,39
H51	Αεροπορικές μεταφορές	5,39	-10,70	0,00	0,01	0,00	30,00	-15,00	0,00	0,00	-1,70	15,30	0,25
H52	Αποθήκευση και υποστηρικτικές προς τη μεταφορά δραστηριότητες	0,00	0,00	0,03	-4,09	0,39	0,49	10,48	0,42	0,03	1,02	0,00	2,42
HX53	[ΣΥΝΟΛΟ μεταφορών και αποθήκευσης] (H49+H50+H51+H52)	70,64	6,46	4,40	0,34	3,72	37,74	3,83	5,71	-45,09	5,01	18,68	1,76
H53	Ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές δραστηριότητες	0,00	0,00	1,31	1,93	1,73	1,95	2,03	1,97	1,97	1,93	0,01	0,10
I	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΑΡΟΧΗΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΕΣΤΙΑΣΗΣ (Τίτλος Θ)	22,24	0,63	-0,78	-0,48	0,38	0,19	5,93	0,86	-0,71	31,58	1,59	1,87
J	ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ (Τίτλος Ι)	65,52	-174,65	30,36	-835,11	-27,33	-54,07	-171,23	-128,18	-124,87	-130,11	35,71	-565,06
J59_60	Δραστηριότητες παραγωγής κινηματογραφικών ταινιών, βίντεο και τηλεοπτικών προγραμμάτων, άλλες δραστηριότητες αναψυχής	-1,76	-2,48	0,17	0,00	0,00	0,00	0,00	0,44	0,29	0,29	0,23	0,05

J61	Τηλεπικοινωνίες	67,29	-172,17	37,52	-828,07	-13,36	-54,93	-172,92	-127,12	-128,57	-136,38	-0,06	-430,03
J58_62_63	Άλλες δραστηριότητες ενημέρωσης και επικοινωνίας	0,00	0,00	-7,33	-7,04	-13,97	0,87	1,69	-1,51	3,40	5,98	35,54	-135,07
K	ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΑ)	629,59	1.348,88	330,71	315,84	2.248,80	1.165,24	-2.085,08	-296,55	40,57	243,91	224,55	701,51
K64	Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, εκτός από τις ασφαλιστικές εταιρείες και τα συνταξιοδοτικά ταμεία	220,18	1.045,07	230,87	350,39	2.147,76	1.597,17	-2.309,51	-285,56	-141,48	149,08	256,61	346,46
K641	εκ των οποίων: Νομισματική διαμεσολάβηση	220,18	1.045,07	110,99	324,31	1.746,78	1.346,34	-2.092,03	-609,46	-388,67	30,10	-46,75	-150,43
K642	Δραστηριότητες εταιρειών χαρτοφυλακίου	0,00	0,00	119,88	26,08	400,99	250,83	-217,47	323,89	247,18	118,98	303,36	496,89
K643	Καταπιστεύματα, κεφάλαια και συναφή χρηματοπιστωτικά μέσα	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
K65	Ασφαλιστικά, ανασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, εκτός από την υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	0,46	2,33	1,10	5,40	4,64	4,38	-4,91	-10,02	2,71	3,55	3,33	1,50
K66	Δραστηριότητες συναφείς προς τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και τις ασφαλιστικές δραστηριότητες	408,95	301,49	98,75	-39,95	96,39	-436,31	229,33	-0,96	179,34	91,28	-35,39	353,55
L	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ (Τίτλος ΙΒ)	63,28	11,80	7,31	-12,37	-46,06	-38,25	-6,40	122,97	86,40	185,26	20,12	375,99
M	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΓ)	31,74	-8,41	0,34	-0,30	-18,05	27,81	-19,88	-2,49	7,91	-29,78	-1,15	61,75
M69	Νομικές και λογιστικές δραστηριότητες	31,74	-8,51	0,63	0,08	0,14	0,80	0,00	0,00	0,00	0,39	-0,10	54,07
M691	Νομικές δραστηριότητες	31,74	-8,51	0,63	0,08	0,08	0,65	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,10	-0,03
M692	Δραστηριότητες λογιστικής, τήρησης βιβλίων και λογιστικού ελέγχου· δραστηριότητες παροχής φορολογικών συμβουλών	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,15	0,00	0,00	0,00	0,39	0,00	54,10
M70	Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων· δραστηριότητες παροχής συμβουλών σε θέματα διοίκησης	0,00	0,00	0,57	-0,16	5,84	4,39	-18,55	-7,86	7,87	13,30	-1,69	6,09
M701	Δραστηριότητες κεντρικών γραφείων	0,00	0,00	0,30	0,45	-0,92	-2,03	-25,41	-14,95	0,65	1,86	0,00	0,00
M702	Δραστηριότητες παροχής συμβουλών σε θέματα διοίκησης	0,00	0,00	0,27	-0,61	6,75	6,41	6,86	7,09	7,22	11,44	-1,69	6,09
M71	Δραστηριότητες αρχιτεκτόνων και μηχανικών· τεχνικές δοκιμές και αναλύσεις	0,00	0,00	-0,87	-3,53	-11,75	-7,35	-0,80	-23,37	-0,36	-0,48	0,12	1,82
M72	Επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη	0,00	0,10	0,70	0,00	0,00	0,06	0,06	0,02	0,26	0,04	0,00	0,50
M73	Διαφήμιση και έρευνα αγοράς	0,00	0,00	-1,03	-0,36	-0,26	0,09	-0,87	-0,36	-0,11	-0,02	0,00	-0,80
M731	Συμμετοχή σε εμπορικές εκθέσεις	0,00	0,00	-1,03	-0,36	-0,26	0,09	-0,87	-0,36	-0,11	-0,02	0,00	-0,80
M732	Έρευνα αγοράς και δημοσκοπήσεις της κοινής γνώμης	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
M74_75	Άλλες επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, κτηνιατρικές δραστηριότητες	0,00	0,00	0,34	3,67	-12,01	29,82	0,28	29,08	0,26	-43,02	0,53	0,08
N	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (Τίτλος ΙΔ)	0,00	0,00	-0,16	3,76	4,74	4,72	-33,30	47,12	4,85	12,25	2,45	26,65
N77	Δραστηριότητες ενοίκιασης και εκμίσθωσης	0,00	0,00	-0,14	3,80	4,93	4,60	-33,64	19,12	4,64	-2,99	1,59	24,42
N78T82	Άλλες διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	0,00	0,00	-0,02	-0,04	-0,19	0,12	0,34	28,01	0,21	15,24	0,86	2,23

N79	Εκ των οποίων: Ταξιδιωτικά πρακτορεία, γραφεία οργανωμένων ταξιδιών και υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς δραστηριότητες	0,00	0,00	-0,01	-0,03	0,04	0,32	-0,03	-0,53	-0,03	-0,08	0,62	0,00
P85	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Τίτλος ΙΣΤ)	0,00	0,00	0,23	0,34	0,00	0,00	0,00	-0,13	0,00	0,00	0,00	0,00
Q	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ (Τίτλος ΙΖ)	2,82	-15,22	-4,44	12,21	-3,18	-3,02	-5,57	-3,37	-3,61	-3,91	0,65	0,25
R	ΤΕΧΝΕΣ, ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ (Τίτλος ΙΗ)	0,00	0,00	7,57	11,96	-0,05	-0,06	137,16	7,70	8,24	148,38	54,55	-19,52
R90	Δημιουργικές δραστηριότητες, τέχνες και διασκέδαση	0,00	0,00	7,76	5,91	0,82	0,81	0,81	0,81	-0,89	10,44	0,45	0,00
R91	Δραστηριότητες βιβλιοθηκών, αρχαιοφυλακείων, μουσείων και λοιπές πολιτιστικές δραστηριότητες	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,13	0,00	0,00	0,00	0,00
R92_93	Αθλητικές και λοιπές ψυχαγωγικές δραστηριότητες: τυχερά παιχνίδια και στοιχήματα	0,00	0,00	-0,20	6,06	-0,87	-0,87	136,34	6,76	9,13	137,93	54,10	-19,52
O_T_U	Δημόσια διοίκηση' δραστηριότητες νοικοκυριών και ετερόδικων οργανισμών και φορέων (Τίτλοι ΙΕ, Κ, ΚΑ)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
S	ΛΟΙΠΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (Τίτλος ΙΘ)	0,00	0,00	-0,01	-0,56	1,69	-0,03	-28,02	-0,18	-0,02	0,40	0,37	0,66
S94	Δραστηριότητες οργανώσεων	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,10	0,38	0,00	0,00
S95_96	Δραστηριότητες επισκευής ηλεκτρονικών υπολογιστών και ειδών ατομικής και οικιακής χρήσης, άλλες δραστηριότητες παροχής προσωπικών υπηρεσιών	0,00	0,00	-0,01	-0,56	1,69	-0,03	-28,02	-0,18	-0,11	0,02	0,37	0,66
GTU	ΣΥΝΟΛΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (Τίτλοι Ζ, Η, Θ, Ι, ΙΑ, ΙΒ, ΙΓ, ΙΔ, ΙΕ, ΙΣΤ, ΙΖ, ΙΗ, ΙΘ, Κ, ΚΑ)	998,69	1.320,28	544,66	- 546,08	2.384,80	1.423,46	- 1.836,44	- 111,02	230,84	513,61	332,57	720,67
NAL	Χωρίς κατανομή	5,72	9,07	-2,16	-0,05	0,04	-4,94	28,50	0,00	-1,07	0,06	7,00	13,63
PRV_RE	Ιδιωτικές αγοραπωλησίες ακινήτων	116,57	49,61	24,97	6,37	5,52	-13,48	-1,03	3,74	3,95	1,64	6,67	8,71
FDL_T	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	1.176,20	1.274,90	527,30	- 591,50	2.272,60	1.422,40	- 1.505,99	149,02	403,80	573,12	480,31	937,83

Πηγή Τράπεζα της Ελλάδος

Αρχικά σε ότι αφορά στο συνολικό ύψος των επενδύσεων παρατηρείται ότι από τα έτη 2010-2016 το μέσο ύψος των ελληνικών επενδύσεων είναι σημαντικά μεγαλύτερο από ότι κατά τα έτη 2016 και έπειτα με το 2016, δηλαδή το έτος όπου η επίδραση των περιορισμών στην κίνηση των κεφαλαίων έγινε ιδιαίτερα αντιληπτό, να παρουσιάζεται η μεγαλύτερη αρνητική ροή επενδύσεων, δηλαδή επιστροφή επενδεδυμένων στο εξωτερικό κεφαλαίων.

Από το 2016 και μετά παρατηρείται εκ νέου έναρξη των επενδύσεων στο εξωτερικό αλλά έως και το 2021 το επίπεδο των επενδύσεων αυτών είναι χαμηλότερο από τα προ του 2016 επίπεδα.

Η συμπεριφορά αυτή θα μπορούσε να σχετίζεται με την οικονομική κατάσταση στη χώρα καθώς η δύσκολη οικονομική συγκυρία μέχρι το 2016 μπορεί να λειτούργησε θετικά ως προς την ενίσχυση των επενδύσεων στο εξωτερικό ενώ μετά την επιβολή των περιορισμών στην κίνηση

των κεφαλαίων και τη δύσκολη κατάσταση για τις ελληνικές επιχειρήσεις και νοικοκυριά, μέρος των κεφαλαίων είναι πιθανόν ότι αποτραβήχθηκαν από τις ξένες αγορές για την υποστήριξη της εντός των συνόρων δραστηριότητας.

Επιπλέον, παρατηρώντας τη διάρθρωση των ροών φαίνεται ότι κύριος όγκος των επενδύσεων κατευθύνεται προς υπηρεσίες όπου μάλιστα οι κύριες δραστηριότητες συγκεντρώνονται στο χονδρικό και λιανικό εμπόριο και την επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων, τις χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες, τη διαχείριση ακίνητης περιουσίας.

Οι επενδύσεις σε κλάδους υπηρεσιών, και ειδικότερα στους παραπάνω αναφερόμενους, με εξαίρεση το 2018, στα υπόλοιπα έτη αποτελούν προορισμό για πάνω από το 70% των επενδύσεων ελληνικών συμφερόντων, ακολουθούμενα από τον κλάδο της μεταποίησης, των κατασκευών, της παροχής ενέργειας, την ιδιωτική αγοραπωλησία ακινήτων, τον πρωτογενή τομέα συνολικά (γεωργία, αλιεία, δασοκομία, ορυχεία, λατομεία), την παροχή νερού.

Επίσης, ένα μικρό μέρος των ελληνικών επενδύσεων που αντιστοιχεί διαχρονικά στο διάστημα που διερευνήθηκε σε 0,67% των συνολικών κεφαλαίων κατευθύνεται προς τις άλλες οικονομικές δραστηριότητες.

Επιπλέον παρατηρείται ότι σε κανέναν οικονομικό κλάδο δεν υπήρξε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας που διερευνήθηκε και σε ότι αφορά στο πρώτο επίπεδο λογαριασμού κατά το πρότυπο αναφοράς, θετική ή τουλάχιστον μηδενική επένδυση κατά τη διάστημα όλης της δεκαετίας που διερευνήθηκε, με εξαίρεση τις δραστηριότητες άντλησης αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου και των υποστηρικτικών δραστηριοτήτων εξόρυξης, στον κλάδο της πρωτογενούς παραγωγής και την κατασκευή προϊόντων από ελαστικό και πλαστικές ύλες στον κλάδο της μεταποίησης καθώς και στις ταχυδρομικές και ταχυμεταφορικές δραστηριότητες.

Προκύπτει, κατά συνέπεια ως σημαντικό εύρημα ότι οι παραπάνω οικονομικές δραστηριότητες αποτελούν κλάδους με διαχρονική στόχευση των Ελλήνων επενδυτών, οι οποίοι ακόμη και στις δύσκολες οικονομικά συγκυρίες της τελευταίας δεκαετίας δεν παρουσίασαν φαινόμενα από-επένδυσης σε κάποιο έτος.

Σε κάθε περίπτωση, διαπιστώνεται ότι ο κλάδος των χρηματοπιστωτικών και ασφαλιστικών δραστηριοτήτων είναι ο οικονομικός κλάδος που συγκεντρώνει τις υψηλότερες ροές ελληνικών επενδυτικών κεφαλαίων διαχρονικά, αντανακλώντας ίσως με αυτό τον τρόπο και τη διαπίστωση,

από το προφίλ της χώρας μας ότι ο εγχώριος κλάδος των υπηρεσιών αυτών δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος.

Παράλληλα, παρατηρείται ότι, καθώς το ύψος των επενδύσεων στο εξωτερικό είναι χαμηλό σε απόλυτα μεγέθη, μία επένδυση από ελληνική επιχείρηση άνω του ενός εκατομμυρίου ευρώ μπορεί να μεταβάλλει την εικόνα ενός ολόκληρου κλάδου.

Τέλος, αυτό που θα πρέπει να διευκρινιστεί είναι ότι η απεικόνιση των επενδύσεων, όπως τηρείται σύμφωνα με το πρότυπο BPM6 της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας απεικονίζει ροές επενδυτικών κεφαλαίων και όχι το συνολικό ύψος των επενδεδυμένων κεφαλαίων, κάτι το οποίο προσδίδει στην απεικόνιση ένα βαθμό αβεβαιότητας αναφορικά με τη διαμόρφωση συνολικής εικόνας για τις επενδύσεις των ελληνικών κεφαλαίων διαχρονικά, καθώς για την απόκτηση της συνολικής εικόνας θα έπρεπε η διερεύνηση να επεκταθεί στα διαχρονικά στοιχεία της οικονομίας του νεότερου ελληνικού κράτους, τα οποία σε μεγάλο βαθμό μπορεί να μην είναι διαθέσιμα.

8.2.3 Επενδύσεις χαρτοφυλακίου

Αναφορικά με τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου οι ροές των κεφαλαίων για το χρονικό διάστημα της διερεύνησης παρουσιάζονται στον επόμενο πίνακα.

Τα δεδομένα προέρχονται από την Τράπεζα της Ελλάδος και διευκρινίζεται ότι σε αυτά καταγράφονται οι χρηματικές ροές που αφορούν συναλλαγές μεταξύ κατοίκων και μη κατοίκων οι οποίες επηρεάζουν τις μεταξύ τους απαιτήσεις και υποχρεώσεις σε τίτλους.

Οι τίτλοι διακρίνονται σε μετοχικούς τίτλους και χρεόγραφα (ομόλογα και μέσα χρηματαγοράς) και λοιπούς τίτλους.

Οι καθαρές επενδύσεις κατοίκων σε τίτλους που έχουν εκδοθεί από μη κατοίκους καταγράφονται στην κατηγορία «Απαιτήσεις», όπου το θετικό πρόσημο σημαίνει αύξηση και το αρνητικό μείωση, ενώ το ισοζύγιο των χρηματοοικονομικών συναλλαγών παρουσιάζει τη διαφορά μεταξύ των απαιτήσεων και των υποχρεώσεων.

Πίνακας 17: Επενδύσεις χαρτοφυλακίου στο εξωτερικό και στην Ελλάδα – 2010-2021

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ -	20,854.9	19,778.3	99,903.9	6,583.1	6,978.0	8,348.4	9,622.6	-20,117.8	73.8	24,231.5	48,339.5	23,830.0

ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟΥ												
ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟΥ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ (απαιτήσεις) *	-13,278.7	-4,139.0	58,086.1	-1,023.6	8,910.1	6,996.0	7,059.0	-19,392.1	1,377.7	25,927.1	35,443.0	27,316.7
Μετοχές	1,135.0	-71.0	129.0	-280.0	796.0	6,406.0	-2,692.0	-1,605.0	-848.0	-84.1	481.0	2,047.7
Ομόλογα και έντοκα	-14,064.2	-4,775.5	57,126.4	-1,454.6	7,643.6	348.0	9,592.0	-18,153.6	1,504.0	25,006.8	33,712.9	24,235.8
Λοιπά	-349.5	707.5	830.7	711.0	470.5	242.0	159.0	366.5	721.7	1,004.3	1,249.1	1,033.1
ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟΥ ΜΗ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (υποχρεώσεις) *	-34,133.6	23,917.3	-41,817.8	-7,606.7	1,932.1	-1,352.4	-2,563.6	725.7	1,303.9	1,695.6	-12,896.5	3,486.7
Μετοχές	-1,136.5	-246.3	-52.0	2,363.5	8,243.7	6,409.0	499.0	427.0	-150.0	-36.7	-611.0	2,102.0
Ομόλογα και έντοκα	-33,035.9	-23,668.9	-41,765.6	-10,038.7	-6,409.5	-7,673.8	-3,067.1	305.0	1,458.0	1,737.3	-12,283.0	1,381.5
Λοιπά	38.8	-2.2	-0.2	68.4	97.8	-87.6	4.5	-6.3	-4.1	-5.0	-2.5	3.3

Από τη διερεύνηση του ισοζυγίου των επενδύσεων χαρτοφυλακίου διαπιστώνεται ότι αρχικά ότι εκτός του έτους 2017 οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου των Ελλήνων επενδυτών σε τίτλους έκδοσης του εξωτερικού είναι μικρότερες από τις επενδύσεις των τρίτων επενδυτών σε τίτλους έκδοσης των ελληνικών οργανισμών, δηλαδή ότι οι απαιτήσεις των μη κατοίκων είναι μεγαλύτερες από τις απαιτήσεις των ελληνικών οργανισμών.

Επίσης παρατηρείται ότι κατά έτη 2014 έως και 2016, έτη όπου το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα αντιμετώπισε ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες λόγω της οικονομικής κρίσης και της επιβολής περιορισμών στην κίνηση των κεφαλαίων, υπάρχει αυξημένη ροή κεφαλαίων προς το εξωτερικό και μειωμένη ροή προς την ελληνική οικονομία.

Επίσης παρατηρείται ότι ο κύριος όγκος των τοποθετήσεων κεφαλαίων από τους Έλληνες επενδυτές είναι σε τίτλους ομολόγων και εντόκων γραμματίων του εξωτερικού, δηλαδή σε τίτλους χαμηλού επιπέδου κινδύνου.

Παράλληλα, παρατηρείται ότι οι επενδύσεις σε λοιπά χρεώγραφα τα οποία αφορούν και σε εκδόσεις χρεωγράφων των κεντρικών τραπεζών, σε δημόσια δηλαδή χρεώγραφα αποτελούν σταθερό στοιχείο των επενδύσεων χαρτοφυλακίου των Ελλήνων επενδυτών.

Τέλος, κατά το αναμενόμενο σε κάποιο βαθμό, παρατηρείται ότι από το 2010 μέχρι και το 2016, έτος ορόσημο για την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας παρατηρείται μία αρνητική ροή σε ότι αφορά στις επενδύσεις σε ομόλογα και έντυπα ελληνικής έκδοσης.

9. Συμπεράσματα – Συζήτηση

Από τα αποτελέσματα της έρευνας που διενεργήθηκε προκύπτουν ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με τη δραστηριοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων στο χώρο των Τ.Μ.Χ.

Αρχικά διαπιστώνεται ότι παρά τη μακράιωνη ιστορία των οικονομικών σχέσεων ανάμεσα στις χώρες, στη σύγχρονη πραγματικότητα οι οικονομικές σχέσεις της Ελλάδας με τις Τ.Μ.Χ. αποτελεί ένα ιδιαίτερα μικρό τμήμα της συνολικής δραστηριοποίησης των ελληνικών κεφαλαίων στο εξωτερικό της χώρας, περίπου στο ύψος του 5% ενώ αντίθετα περίπου το 50% των επενδυτικών κεφαλαίων κατευθύνεται προς τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Επίσης σε επίπεδο επενδυτικών ροών, διαπιστώνεται ότι από το 2016 και έπειτα παρουσιάζονται αρνητικές ροές επενδύσεων, δηλαδή σταδιακή από-επένδυση από τις Τ.Μ.Χ., αν και ο ρυθμός αποεπένδυσης δεν είναι ιδιαίτερα υψηλός αν εξαιρεθεί το 2016. Η κατάσταση αυτή είναι πιθανόν να οφείλεται σε μία σειρά παραγόντων όπως η εσωτερική κατάσταση στην ελληνική οικονομία και οι περιορισμοί στην κίνηση κεφαλαίων οι οποίοι ήταν ακόμη σε ισχύ μέσα στο 2016 αλλά ίσως και μία προσπάθεια, ενώ μέσω της δύσκολης οικονομικής συγκυρίας για τον περιορισμό του κινδύνου, με την επενδυτική τοποθέτηση σε άλλες ασφαλέστερες οικονομίες.

Σχετικά με τις επενδύσεις χαρτοφυλακίου, κατά το χρονικό διάστημα 2010-2021 κατά το οποίο μελετήθηκαν οι επενδύσεις των Ελλήνων επενδυτών, διαφαίνεται ότι οι τοποθετήσεις είναι κυρίως σε χρεώγραφα χαμηλού κινδύνου, αντικατοπτρίζοντας ίσως με τον τρόπο αυτό την προσπάθεια των επενδυτών για τη διασπορά του κινδύνου μέσω της επένδυσης σε χαμηλού κινδύνου και άρα και απόδοσης τοποθετήσεων, εν μέσω της δυσχερούς οικονομικής συγκυρίας σε παγκόσμιο επίπεδο αλλά και πολύ περισσότερο σε εθνικό επίπεδο.

Αναφορικά με τις Τ.Μ.Χ. στις οποίες γίνονται επενδύσεις από Έλληνες επενδυτές αυτές είναι σχεδόν αποκλειστικά 4 χώρες, η Τουρκία, η οποία αποτελεί και τον κυριότερο προορισμό των ελληνικών επενδύσεων, η Αλβανία, η Αίγυπτος και το Μαυροβούνιο. Μαζί οι 4 αυτές χώρες συγκεντρώνουν σύμφωνα με τα στοιχεία πάνω από το 98% των ελληνικών επενδύσεων.

Από τη διερεύνηση του επιχειρηματικού και επενδυτικού κλίματος των Τ.Μ.Χ. φαίνεται να μην υπάρχει σχέση με τις επιδόσεις τους στους δείκτες που χρησιμοποιήθηκαν στο πλαίσιο της εργασίας, κάτι το οποίο καταδεικνύει ότι οι ελληνικές επενδύσεις στις χώρες αυτές δικαιολογούνται από άλλους παράγοντες, μεταξύ των οποίων όπως έχει αναγνωριστεί και από τις εκθέσεις των Γραφείων Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων, και σε συμφωνία και με βιβλιογραφία, την εγγύτητα στην Ελλάδα, την ύπαρξη πολιτισμικών δεσμών μεταξύ των χωρών και την ύπαρξη παραδοσιακών εμπορικών σχέσεων μεταξύ τους.

Στην περίπτωση της Τουρκίας, ως την πολυπληθέστερη αγορά, μετά την Αίγυπτο μεταξύ των Τ.Μ.Χ. οι λόγοι αυτοί θα μπορούσαν να είναι το μέγεθος της αγοράς και η εγγύτητα με την Ελλάδα, καθώς και η ιστορικότητα στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, παράγοντες οι οποίοι όπως έχει ήδη παρουσιαστεί αποτελούν προσδιοριστικά στοιχεία των επενδύσεων.

Στην περίπτωση της Αλβανίας, η οποία είναι ο δεύτερος σε μέγεθος προορισμός ελληνικών επενδύσεων κινητήριος μοχλός θα μπορούσε να είναι η μετανάστευση και ο επαναπατρισμός κεφαλαίων από τους Αλβανούς μετανάστες στην Ελλάδα με την ταυτόχρονη επένδυση σε μία οικονομία αναπτυσσόμενη με την οποία υπάρχει άμεση γεωγραφική σύνδεση.

Επιπλέον, παρατηρώντας τις εξαγωγές στις Τ.Μ.Χ. παρατηρείται ότι είναι έντονη η επίδραση της πανδημίας του COVID-19 καθώς κατά το 2020 παρατηρείται σημαντική μείωση των εξαγωγών σε όλες τις χώρες, η οποία, όπως εντοπίζεται και στις αναφορές από το Γραφείο Οικονομικών Υποθέσεων της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης, είναι πολύ πιθανό να οφείλεται στους περιορισμούς των μεταφορών κατά το χρονικό διάστημα αυτό και όχι σε κάποια οικονομική απόφαση άλλου είδους. (Liu Ornelas & Shi, 2022)

Παράλληλα, σημαντικό συμπέρασμα που προκύπτει, σε ότι αφορά στις ελληνικές επενδύσεις είναι ότι στην περίπτωση της Παλαιστίνης, της Συρίας, της Τυνησίας και της Αλγερίας σε όλο το διάστημα της διερεύνησης τόσο τα αποθέματα ΑΞΕ όσο και οι ροές υπήρξαν μηδενικές.

Στην περίπτωση της Παλαιστίνης αυτό θα μπορούσε ίσως να δικαιολογηθεί από την πολιτική και οικονομική κατάσταση στην περιοχή και το γεγονός ότι η οικονομική δραστηριότητα στα Παλαιστινιακά εδάφη διέρχεται, όπως αναφέρει και η έκθεση της Lloyds από τον έλεγχο του Ισραήλ, γεγονός που περιπλέκει σε σημαντικό βαθμό την οικονομική δραστηριοποίηση και τις επενδύσεις, ενώ παράλληλα και οι συνεχιζόμενες απειλές για την ασφάλεια, όπως φαίνεται και

από την πρόσφατη εισβολή στη Λωρίδα της Γάζας του Ισραηλινού Στρατού, αποτελούν αποτρεπτικούς παράγοντες για την επένδυση.

Στην περίπτωση της Συρίας από την άλλη πλευρά είναι εμφανές ότι η εμφύλια διαμάχη και οι πολεμικές συγκρούσεις κατά το διάστημα σχεδόν όλης της προηγούμενης δεκαετίας έχουν οδηγήσει στην οικονομική καταστροφή και στον πρακτικό εκμηδενισμό των επενδυτικών ροών, ενώ όπως αναφέρεται και στη βιβλιογραφία μεγάλο μέρος του διεθνούς εμπορίου της χώρας διεξάγεται μέσω του Λιβάνου, οπότε μπορεί να εξηγηθεί και το γεγονός της κατακρήμνισης και των εμπορικών συναλλαγών με την Ελλάδα που από 118 εκατομμύρια δολάρια το 2010 μειώθηκε στα 2,5 το 2022.

Η περίπτωση της Τυνησίας συγκεντρώνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς στα στοιχεία από την Τράπεζα της Ελλάδας φαίνεται από το 2014 να μην υπάρχουν ροές ελληνικών επενδυτικών κεφαλαίων και η καθαρή θέση να είναι μηδενική για κάθε έτος, δηλαδή αμετάβλητη και από την άλλη πλευρά από το ΓΟΕΥ της Τύνιδας αναφέρονται επενδύσεις ύψους 20,43 εκ. ευρώ, χωρίς να συμπεριλαμβάνεται στα στοιχεία ο τομέας της ενέργειας ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται και συνεχής ανάπτυξη των διμερών εμπορικών σχέσεων. Εξετάζοντας συνδυαστικά και τα δύο φαίνεται ότι η οικονομία της Τυνησίας ήταν σε θέση παρά τις δύσκολες οικονομικές συγκυρίες να διατηρήσει τις ήδη υπάρχουσες επενδύσεις από τους Έλληνες επενδυτές.

Η περίπτωση της Αλγερίας από την άλλη πλευρά παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς, ενώ είναι μία από τις μεγαλύτερες πετρελαιοπαραγωγούς χώρες στον κόσμο, ενώ οι εμπορικές συναλλαγές με την Ελλάδα φαίνεται διαχρονικά να αυξάνουν, δεν παρουσιάζεται να υπάρχουν καθόλου ελληνικές επενδύσεις, λόγω κυρίως του κρατικού ελέγχου και των κρατικών μονοπωλίων αλλά και του γεγονότος, όπως παρατηρείται και στην έκθεση του ΓΟΕΥ Αλγερίου, ότι μέχρι το 2019 ίσχυε ο νόμος που απαγόρευε σε ξένους επενδυτές να κατέχουν πάνω από το 49% του κεφαλαίου μίας επιχείρησης, αποτελώντας έτσι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για τον τρόπο με τον οποίο η οργάνωση του οικονομικού συστήματος της χώρας μπορεί να επηρεάσει τις επενδύσεις.

Από την έρευνα επίσης προέκυψε ότι κατά τα έτη 2015, 2016 υπήρξε αντίστοιχα συρρίκνωση του εμπορίου με τις Τ.Μ.Χ., κατόπιν αποεπένδυση από όλες τις Τ.Μ.Χ. εκτός από τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη και το Ισραήλ όπου υπήρξαν σημαντικά αυξημένες, σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά, ροές επενδύσεων, φαινόμενα τα οποία είναι σε συμφωνία με γεγονότα κλειδιά που

εντοπίζονται για το διεθνές εμπόριο και τις επενδύσεις, δηλαδή την κρίση στις τιμές του πετρελαίου και την υποτίμηση του δολαρίου κατά το 2015 που οδήγησαν σε λογιστική αλλά και πραγματική συρρίκνωση του εμπορίου η οποία είχε ως συνέπεια κατά το 2016 η οικονομική δυσπραγία να οδηγήσει και στη μείωση των επενδύσεων (UNCTAD, 2016; UNCTAD, 2017)

Παράλληλα, εξετάζοντας το θετικό για την Ελλάδα εμπορικό ισοζύγιο διαπιστώνεται ότι οι Τ.Μ.Χ. αποτελούν εμπορικούς εταίρους που συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας, έστω και εάν η διαφορά μεταξύ της αξίας των εξαγωγών και των εισαγωγών είναι πολύ μικρή για κάποια έτη.

Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τις αναλύσεις των ΓΟΕΥ των Πρεσβειών της Ελλάδας στις Τ.Μ.Χ. παρατηρείται ότι διακρίνονται πλήθος ευκαιριών για περαιτέρω επιχειρηματική δραστηριοποίηση και επενδύσεις στις χώρες αυτές ειδικά στους τομείς της ενέργειας, της βιομηχανικής παραγωγής αλλά και των νέων τεχνολογιών και του τουρισμού, η αξιοποίηση των οποίων από τον επιχειρηματικό και επενδυτικό κόσμο της χώρας θα μπορούσε να συμβάλλει ακόμη περισσότερο στην οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση.

Μία τέτοια επιχειρηματική απόφαση θα απαιτούσε τη σε μεγαλύτερο βάθος ανάλυση των οικονομιών, των αγορών και της κοινωνικο-πολιτικής κατάστασης στις πιθανές χώρες προορισμού καθώς όπως συμπεραίνουν οι Σεϊμένης, Μαρής και Φλούρος (2023) ο χώρος της Μεσογείου αντιμετωπίζει πολυάριθμες και σημαντικές προκλήσεις σε όλα τα επίπεδα.

Παράλληλα, σκόπιμο θα ήταν να διεξαχθεί ανάλυση σε μεγαλύτερο χρονικό βάθος και με άλλες στατιστικές μεθόδους ώστε να διαπιστωθεί εάν για την εξέλιξη των επενδύσεων οι δείκτες της έρευνας ή μία άλλη ομάδα δεικτών θα μπορούσαν να εξηγήσουν με καλό βαθμό προσαρμογής της εξέλιξη των επενδύσεων, έτσι ώστε να δημιουργηθούν χρηματοοικονομικά εργαλεία που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για προβλέψεις και για τη λήψη αποφάσεων.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσίαζε, ξεκινώντας από τη σημερινή κατάσταση και διάρθρωση των οικονομιών των Τ.Μ.Χ. και των διμερών σχέσεων με την Ελλάδα, μία διερεύνηση αναφορικά με το βαθμό στον οποίο μέσω της στοχευμένης παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών θα ήταν δυνατόν να αποκτήσει κυρίαρχη θέση στις οικονομίες των Τ.Μ.Χ., προσφέροντας τα ζητούμενα, όπως αποτυπώνονται σε κάποια βαθμό και στην παρούσα έρευνα, προϊόντα και υπηρεσίες με ανταγωνιστικούς όρους.

Βιβλιογραφία

- Ağır, S., & Artunç, C. (2021). Set and Forget? The Evolution of Business Law in the Ottoman Empire and Turkey. *Business History Review*, 95(4), 703-738. doi:10.1017/S000768052000094X
- Alogoskoufis, G. (2021). *Historical Cycles of the Economy of Modern Greece from 1821 to the Present*. Hellenic Observatory of LSE Discussion Papers on Greece and Southeast Europe. GreeSE papers. Paper 158. London School of Economics and Political Science. Available at <https://www.lse.ac.uk/Hellenic-Observatory/Assets/Documents/Publications/GreeSE-Papers/GreeSE-No158.pdf>
- Amarandei, C. M. (2013). Corruption and Foreign Direct Investment. Evidence from Central and Eastern European States. *CES Working Papers*, ISSN 2067-7693, Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Centre for European Studies, Iasi, Vol. 5, Iss. 3, pp. 311-322
- Arvanitis, R., Rodriguez-Clemente, R. & El-Zoheiry, H.A. (2013). *The policy framework of Euro-Med cooperation on research and innovation Effects on research collaborations*. Options Méditerranéennes, B No. 71, 2013 - Moving forward in the Euro-Mediterranean Research and Innovation partnership. The experience of the MIRA project
- Bailey, N. (2018). Exploring the relationship between institutional factors and FDI attractiveness: A meta-analytic review. *International Business Review*, Volume 27, Issue 1, Pages 139-148, <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2017.05.012>.
- Benton, T. (2021). *International Trade for Good or Bad?*. Discussion papers funded by GCRF and UK Research and Innovation. Discussion Paper 1. Διαθέσιμο στο: https://tradedhub.earth/wp-content/uploads/2021/11/TRADE_Discussion_Paper_1.pdf
- Bitzenis, P.A. & Vlachos A.V. (2013). Country profile – Greece. In Sauvart, Karl P et al (eds). *Inward and Outward FDI Country Profiles*, Second Edition (2013). New York: Vale Columbia Center on Sustainable International Investment, 2013, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3223218>

- Bitzenis, P.A. & Vlachos, A. V. (2013). Greece's Outward FDI: A Window for Growth?. In Sklias, P. and Tzifakis, N. (Eds) *Greece's Horizons Reflecting on the Country's Assets and Capabilities*. Centre for European Studies and the Konstantinos Karamanlis Institute for Democracy. Springer-Verlag Berlin Heidelberg. ISBN: 978-3-642-34533-3
- Bui, T. N. (2020). Financial Development in Vietnam: An Overview. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(9), 169–178. <https://doi.org/10.13106/JAFEB.2020.VOL7.NO9.169>
- Byrne, J. P., & Fiess, N. (2011). *International capital flows to emerging and developing countries : National and global determinants*. Working papers 2011_01. Business School – Economics, University of Glasgow.
- Chakrabarti A. (2003) A theory of the spatial distribution of foreign direct investment. *International Review of Economics and Finance*, 12: 149-169
- Chaudhry. I. S, Fatima. F and Arzoo. M. (2014). Factors affecting portfolio investment in Pakistan: evidence from time series analysis. *Pakistan Economic and Social Review*, Volume 52, No. 2, pp. 141- 158.
- Chen, J-E, Zulkifli, S.A.M., (2012). Malaysian outward FDI and economic growth. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 65, 717–722.
- Cheng L.K. and Kwan Y.K. (2000) What are the determinants of the location of foreign direct investment? The Chinese experience. *Journal of International Economics*, 51: 379–400
- Chronopoulos, D., Kampanelis, S., Oto-Peralias, D. & Wilson, S.O.J. (2020). Ancient Colonialism and the Economic Geography of the Mediterranean. *Journal of Economic Geography*, Ibaa028.
- Cuervo-Cazurra, A. (2006). Who cares about corruption?. *Journal of International Business Studies*, 37, 807–822 (2006). <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8400223>
- Curtis, T., Rhoades, D. L., & Griffin, T. (2013). Effects of Global Competitiveness, Human Development, and Corruption on Inward Foreign Direct Investment. *Review of Business*, 34(1). Retrieved from <https://commons.erau.edu/db-management/21>

- Davies, R. B., Desbordes, R., & Ray, A. (2018). Greenfield versus merger and acquisition FDI: Same wine, different bottles? *The Canadian Journal of Economics / Revue Canadienne d'Economique*, 51(4), 1151–1190. <http://www.jstor.org/stable/45173106>
- Dellis, K. Sondermann, D. & Vansteenkiste, I. (2017). *Determinants of FDI inflows in advanced economies: Does the quality of economic structures matter?* ECB Working Paper 2066, May 2017, European Central Bank, Frankfurt am Main. ISBN 978-92-899-2788-8
- Duasa, J., & Kassim, S. H. (2009). Foreign Portfolio Investment and Economic Growth in Malaysia. *The Pakistan Development Review*, 48(2), 109–123. <http://www.jstor.org/stable/41260915>
- Egger, P., & Winner, H. (2006). How Corruption Influences Foreign Direct Investment: A Panel Data Study. *Economic Development and Cultural Change*, 54(2), 459–486. <https://doi.org/10.1086/497010>
- Ekmekcioglu, E. (2011). *The Benefits and Problems of International Trade in the Context of Global Crisis*. INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES 2011. SESSION 3A: International Trade
- Felices, G., & Orskaug, B. (2008). *Estimating the determinants of capital flows to emerging market economies: A maximum likelihood disequilibrium approach*. Working paper no. 354. Bank of England.
- Fleckner, M.A. (2020). Roman Business Associations. In Giuseppe Dari-Mattiacci, Dennis P. Kehoe, Andrew W. Mellom (Eds). *Roman Law and Economics Volume I: Institutions and Organizations*. Oxford University Press. UK. ISBN 9780198787204
- Fleet, K. (2014). The Ottoman Economy, c.1300-c.1585. *History Compass* 12/5 (2014): 455–464, 10.1111/hic3.12166
- Fotopoulos, D. N. (2022). *The Greek Law on Strategic Investments in Light of the FDI Screening Regulation: Will the Greek Investment Regime's Openness Endure?*. HAPSc Policy Briefs Series, 3(1), 70–77. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.30991>
- Hopkins, K. (1983). Introduction. In Garnsey, P., Hopkins, K. and Whittaker, R.C. (Eds). *Trade in the ancient economy*. University of California Press: Berkeley and Los Angeles, LA

- Hossain, M. T., Hassan, Z., Shafiq, S., & Basit, A. (2018). Ease of Doing Business and Its Impact on Inward FDI. *Indonesian Journal of Management and Business Economics*, 1(1), 52–65., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3219641>
- Iloie, R. E. (2015). Connections between FDI, Corruption Index and Country Risk Assessments in Central and Eastern Europe. *Procedia Economics and Finance*, 32, 626–633. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01442-2](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01442-2)
- International Monetary Fund – IMF (2009). *Balance of payments and international investment position manual*. Washington, D.C.: International Monetary Fund Publication Services. HG3881.5.I58 I55 2009
- International Monetary Fund (2022). *Financial Development Index. About FD*. Διαθέσιμο στο <https://data.imf.org/?sk=F8032E80-B36C-43B1-AC26-493C5B1CD33B&sId=1480712464593>
- Islam, M. A., Khan, M. A., Popp, J., Sroka, W., & Oláh, J. (2020). Financial Development and Foreign Direct Investment—The Moderating Role of Quality Institutions. *Sustainability*, Vol. 12. <https://doi.org/10.3390/su12093556>
- Islam, M. S., & Beloucif, A. (2023). Determinants of Foreign Direct Investment: A Systematic Review of the Empirical Studies. *Foreign Trade Review*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/00157325231158846>
- Izdebski, A., Słoczyński, T., Bonnier, A., Koloch, G., & Kouli, K. (2020). Landscape Change and Trade in Ancient Greece: Evidence from Pollen Data. *The Economic Journal*, 130(632), 2596–2618. <https://doi.org/10.1093/ej/ueaa026>
- Kastrati, K. S. (2013). The Effects of Foreign Direct Investments for Host Country's Economy. *European Journal of Interdisciplinary Studies*. Vol. 5. Issue 1
- Kokkinou, A. & Psycharis, I.(2004). Foreign Direct Investments, Regional Incentives and Regional Attractiveness in Greece, 44th Congress of the European Regional Science Association: "Regions and Fiscal Federalism", 25th - 29th August 2004, Porto, Portugal, European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve

- Kottaridi, C., Giakoulas, D. & Manolopoulos, D. (2019). Escapism FDI from developed economies: The role of regulatory context and corporate taxation. *International Business Review*, Elsevier, vol. 28(1), pages 36-47.
- Kurul, Z. & Yalta, A.Y. (2017). Relationship between Institutional Factors and FDI Flows in Developing Countries: New Evidence from Dynamic Panel Estimation. *Economies*, 5, 17; doi:10.3390/economies5020017
- Laiou-Thomadakis, A. E. (1980). *The Byzantine Economy in the Mediterranean Trade System; Thirteenth-Fifteenth Centuries*. *Dumbarton Oaks Papers*, 34/35, 177–222. <https://doi.org/10.2307/1291451>
- Legro, W. J. (2008). Bilateralism. In *International Encyclopedia of the Social Sciences*, volume 1, 2nd edition, edited by William A Darity, Jr., 296-297. Detroit: Macmillan Reference USA, 2008.
- Lim, E-G. (2001). *Determinants of and the relation between Foreign Direct Investment and growth: a summary of the recent literature*. IMF working paper. Διαθέσιμο στο <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2001/wp01175.pdf>
- Liu, X., Ornelas, E., & Shi, H. (2022). The trade impact of the COVID-19 pandemic. *The World Economy*, 45, 3751–3779. <https://doi.org/10.1111/twec.13279>
- Montanari, A. (2021). The Euro-Mediterranean region: human mobility and sustainable development. *Belgeo* [Online], 1 | 2021, Online since 11 August 2021, connection on 09 June 2023. URL: <http://journals.openedition.org/belgeo/49993> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/belgeo.49993>
- Moustafaa, E. (2021). The relationship between perceived corruption and FDI: a longitudinal study in the context of Egypt. *TRANSNATIONAL CORPORATIONS* Volume 28, 2021, Number 2, Διαθέσιμο στο: https://unctad.org/system/files/non-official-document/diaeia2021d2a4_en.pdf
- Mueller, T. (2023). *Competitiveness and FDI: An Econometric Analysis*. ECONOMICS WORKING PAPER SERIES Working Paper 2023–06–D. U.S. INTERNATIONAL TRADE COMMISSION. Washington, DC

- Nguyen, C. P., & Lee, G. S. (2021). Uncertainty, financial development, and FDI inflows: Global evidence. *Economic Modelling*, 99, 105473. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2021.02.014>
- Nketiah-Amponsah, E., & Sarpong, B. (2020). Ease of Doing Business and Foreign Direct Investment: Case of Sub-Saharan Africa. *International Journal of Advances in Economics Research* 26, 209–223 (2020). <https://doi.org/10.1007/s11294-020-09798-w>
- Nnadozie, E. & Jerome, A. (2019). Definition and measurement of growth and development In: E. Nnadozie and A. Jerome, eds. *African Economic Development* [Online]. Emerald Publishing Limited, pp.39–56. Διαθέσιμο στο: <https://doi.org/10.1108/978-1-78743-783-820192003>.
- OECD (2002). *Foreign Direct Investment for Development MAXIMISING BENEFITS, MINIMISING COSTS Overview*. OECD Publications, Paris
- OECD (2008). *OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*. 4th Ed. OECD Publishing, France. ISBN 978-92-64-04573-6
- OECD (2021). *Middle East and North Africa Investment Policy Perspectives*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/6d84ee94-en>.
- OECD (2021). *Regional Integration in the Union for the Mediterranean: Progress Report*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/325884b3-en>.
- OECD (2023). Morocco. In *OECD Economic Outlook*, Vol 2023, Iss. 1. OECD Publishing. Paris
- Panagiotou, R. & Tzifakis, N. (2022). *Deciphering the Greek Economic Diplomacy towards the Western Balkans: actors, processes, challenges*. Hellenic Observatory Discussion Papers on Greece and Southeast Europe. GreeSe paper No. 169, March 2022
- Pogoshyan, T. (2022). *Financial Development and Growth in the Caucasus and Central Asia*. IMF Working Papers, WP/22/134. IMF Publications
- Reinert, A. K. (2011). *An Introduction to International Economics: New Perspectives on the World Economy*. Cambridge University Press. ISBN: 1107003571

- Saini, N. & Singhania, M. (2018). Determinants of FDI in developed and developing countries: a quantitative analysis using GMM. *Journal of Economic Studies*, Vol. 45 No. 2, pp. 348-382. <https://doi.org/10.1108/JES-07-2016-0138>
- Samiotis, G., Vlachos, G. P., & Tselentis, B. S. (2008). *The leading role of the Hellenic merchant shipping at the global and the European level*. Greece: University of Piraeus
- State Department (2023). *2023 Investment Climate Statements: Tunisia*. Διαθέσιμο στο <https://www.state.gov/reports/2023-investment-climate-statements/tunisia/>
- Stearns, P. (2021). *The Industrial Revolution in World History*. (5th Ed.) Routledge. NY. ISBN: 978-1-003-05018-6
- Stoian, R. C. & Filippaios, F. (2008) Dunning's eclectic paradigm: A holistic, yet context specific framework for analysing the determinants of outward FDI: Evidence from international Greek investments. *International Business Review*, 17 (3). pp. 349-367. ISSN 0969-5931.
- Sun, P. & Heshmati, A. (2010). *International Trade and its Effects on Economic Growth in China*. Institute for the Study of Labor Discussion Paper No. 5151. Bonn. Germany
- Tang, D. (2020). What determines the portfolio investment flows to Central and Eastern European Countries in the European Union 2001-2017?. *Theoretical and Applied Economics*, 27, 4, 625, pp. 21-42
- Taylor, A. (2002). *Globalization, Trade, and Development: Some Lessons From History*. National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w9326>
- Transparency International (2022). *Corruption perceptions Index 2022*. Transparency International ISBN: 978-3-96076-233-1
- United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD (2016). *World Investment Report 2016*. United Nations Publications, Geneva, ISBN 978-92-1-112902-1
- United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD (2022). *World Investment Report 2022*. United Nations Publications. New York
- United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD (2016). *Key Indicators and Trends in International Trade 2016*. United Nations Publications. New York

- United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD (2017). *Global investment trends monitor. No 25, Feb. 2017*. Διαθέσιμο στο https://unctad.org/system/files/official-document/webdiaeia2017d1_en.pdf
- United Nations Development Programme – UNDP (2022). *Human Development Report 2021/2022: Uncertain times, unsettled lives Shaping our future in a transforming world*. One United Nations Plaza New York. ISBN: 9789211264517
- US Department of State (2021). *2021 Investment Climate Statements: Bosnia and Herzegovina*. Διαθέσιμο στο <https://www.state.gov/reports/2021-investment-climate-statements/bosnia-and-herzegovina/>
- Wang, C., Wei. Y. & Liu. X. (2010). *Determinants of bilateral trade flows in OECD countries: evidence from gravity panel data models*. CORE Birbeck Institutional Research Online. DOI: 10.1111/J.1467-9701.2009.01245.X
- Waqas, Y., Hashmi, S. H., & Nazir, M. I. (2015). Macroeconomic factors and foreign portfolio investment volatility: A case of South Asian countries. *Future Business Journal*, 1(1), 65-74. <http://dx.doi.org/10.1016/j.fbj.2015.11.002>
- Wisniewski, P.T. & Pathan, K.S. (2014). Political environment and foreign direct investment: Evidence from OECD countries. *European Journal of Political Economy*. Volume 36, Pages 13-23, <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2014.07.004>.
- World Bank (2020). *Doing Business 2020 Comparing Business Regulation in 190 Economies*. World Bank Publications, Washington DC, DOI: 10.1596/978-1-4648-1440-2
- World Bank (2022). *Syria's Economic Update April 2022*. World Bank
- World Economic Forum (2020). *The Global Competitiveness Report SPECIAL EDITION 2020. How Countries are Performing on the Road to Recovery*. World Economic Forum, Geneva, Switzerland, ISBN 978-2-940631-17-9
- Zhou, X. (2022). Analysis of the Determinants of International Trade: An Australian Perspective. *Advances in Economics, Business and Management Research*, volume 219

- Βαβούρας, Ι. (2016). *Πολιτική Οικονομικής Ανάπτυξης: Οικονομική και Θεσμική Προσέγγιση, Δεύτερη συμπληρωματική έκδοση*. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας Τύνιδας (2023). *Έκθεση 2022 επί καταστάσεως τунησιακής οικονομίας και αναπτύξεως των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Ελλάδος-Τунησίας*. Τύνιδα, Αύγουστος 2023.
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας Άγκυρας (2023). *Ετήσια έκθεση 2022. Τουρκική οικονομία και διμερείς εμπορικές και οικονομικές σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας*. Άγκυρα, Μάιος 2023
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Ραμπάτ (2023). *Έκθεση 2022 για την οικονομία του Μαρόκου και την ανάπτυξη των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Ελλάδας-Μαρόκου*. Ραμπάτ, Ιούλιος 2023
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας Ελλάδος στη Βηρυτό (2023). *Ετήσια έκθεση για την οικονομία του Λιβάνου και την ανάπτυξη των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Ελλάδας-Λιβάνου*. Βηρυτός, Μάιος 2023
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Τελ Αβίβ (2023). *Έκθεση 2022 για την οικονομία του Ισραήλ και την ανάπτυξη των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Ελλάδας-Ισραήλ*. Τελ Αβιβ, Ιούλιος 2023
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας Ελλάδος στο Σεράγεβο (2023). *Ετήσια οικονομική έκθεση 2022 για την οικονομία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης και τις οικονομικές και εμπορικές σχέσεις με την Ελλάδα*. Σεράγεβο, Ιούνιος 2023
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Αλγερίου (2023). *Έκθεση 2022 για την οικονομία της Αλγερίας και την ανάπτυξη των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Ελλάδας-Αλγερίας*. Αλγέρι, Αύγουστος 2023
- Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Πρεσβείας Ελλάδος στα Τίρανα (2023). *Έκθεση 2021 για την κατάσταση της Αλβανικής οικονομίας και των διμερών οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Ελλάδος-Αλβανίας*. Τίρανα, Σεπτέμβριος 2022

Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Καΐρου (2023). *Έκθεση οικονομικού έτους 2022/2023 για την οικονομία της Αιγύπτου και την ανάπτυξη των οικονομικών και εμπορικών σχέσεων Ελλάδας-Αιγύπτου*. Κάιρο, Οκτώβριος 2023

Σειμένης, Ι., Μαρής, Γ., & Φλούρος, Φ. (2023). *Σύγχρονες Ευρωμεσογειακές Σχέσεις* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος Ανοικτές Ακαδημαϊκές. <https://dx.doi.org/10.57713/kallipos-344>

Πηγές στο διαδίκτυο

Globaledege - Βάση Οικονομικών Δεδομένων Πανεπιστημίου Michigan. Προσβάσιμη από <https://globaledege.msu.edu/global-insights/by/country>

UNCTAD – Stat. Βάση Οικονομικών Δεδομένων Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη. Προσβάσιμο από <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/004/index.html>

C.I.A. World Factbook – Πληροφορίες. Προσβάσιμο από <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/>

Τράπεζα Lloyds – Βάση δεδομένων Διεθνών Αγορών. Προσβάσιμο από <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/discover-marketplaces>

Transparency International – Corruption Perceptions Index. Προσβάσιμο από <https://www.transparency.org/en/cpi>